

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

MOTORLU ARAÇLAR TEKNOLOJİSİ

MOTOR DONANIMLARI
525MT0280

Ankara, 2011

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	İV
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. MOTORLARDA SOĞUTMA SİSTEMİ.....	3
1.1. Görevleri	3
1.2. Soğutma Sistemi Çeşitleri	5
1.2.1. Hava ile Soğutma Sistemi	5
1.2.2. Sıvılı Soğutma Sistemleri.....	6
1.3. Radyatör	13
1.3.1. Görevleri	13
1.3.2. Çeşitleri ve Yapısı	16
1.3.3. Radyatör Kapaklarının Çeşitleri ve Yapısı.....	18
1.3.4. Radyatörde Yapılan Kontroller	19
1.3.5. Radyatör Arızaları Belirtileri ve Radyatör Bakımı	19
1.4. Termostat.....	21
1.4.1. Görevleri	21
1.4.2. Termostat Çeşitleri	21
1.4.3. Termostat Yapısı	24
1.4.4. Termostatın Çalışma Prensibi	24
1.4.5. Termostatlarda Yapılan Kontroller	27
1.4.6. Termostat Arıza ve Belirtileri	27
1.5. Su Pompası.....	28
1.5.1. Görevi.....	28
1.5.2. Çeşitleri ve Yapısı	29
1.5.3. Su Pompasının Çalışması	29
1.5.4. Su Pompasında Yapılan Kontroller.....	29
1.5.5. Su Pompasının Arızaları ve Belirtileri	30
1.6. Bağlantı Hortumları ve Borular.....	31
1.7. Su Ceketleri ve Kanalları	31
1.7.1. Görevleri	31
1.7.2. Yapısı	31
1.7.3. Yapılan Kontroller	32
1.7.4. Arızaları ve Belirtileri	32
1.8. Vantilatör.....	33
1.8.1. Görevleri	33
1.8.2. Vantilatör Çeşitleri ve Yapısı.....	33
1.9. Müşirler	36
1.9.1. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Görevi.....	36
1.9.2. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Yapısı ve Çalışması	37
1.9.3. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Çeşitleri ve Kullanıldığı Yerler	38
1.9.4. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Arızaları ve Belirtileri	38
1.10. Hareket İletim Kayışı	39
1.10.1. Görevi.....	39
1.10.2. Çeşitleri ve Yapısı	39
1.10.3. Hareket İletim Kayışı Kontrolü ve Arızası	39

1.10. Antifriz Sıvıları	41
UYGULAMA FAALİYETİ.....	42
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	51
ÖĞRENME FAALİYETİ-2.....	53
2. MOTORLARDA YAĞLAMA SİSTEMİ.....	53
2.1. Motorlarda Yağlamanın Önemi	53
2.2. Motorlarda Kullanılan Yağlar ve Özellikleri	55
2.2.1. Viskozite	55
2.2.2. Sürtünmenin Azaltılması.....	56
2.2.3. Yüzey Gerilimi (Kohezyon).....	56
2.2.4. Yapışkanlık Özelliği (Adezyon)	56
2.2.5. Yağın Motor Parçalarını Soğutması.....	57
2.2.6. Yağların Sızdırmazlık Sağlaması	57
2.2.7. Temizleyici (Deterjanlı) Yağlar	57
2.2.8. Motor Yağının Değiştirilmesi	57
2.3. Yağlama Sisteminin Görevleri	58
2.4. Yağlama Sistemi Çeşitleri.....	58
2.5. Motorlarda Yağlama Sistemini Oluşturan Parçalar ve Yağlama Sistemi Çalışması..	60
2.6. Karter.....	60
2.6.1. Görevi.....	60
2.6.2. Yapısal Özellikleri	60
2.6.3. Karter Contası, Karterin Sökülmesi ve Takılması	61
2.6.4. Karterde Yapılan Kontroller ve Arızaları.....	62
2.6.5. Karter Havalandırma Sistemleri.....	62
UYGULAMA FAALİYETİ.....	64
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	69
ÖĞRENME FAALİYETİ-3	70
3. YAĞ POMPALARI	70
3.1. Görevi.....	70
3.2. Çeşitleri	70
3.3. Yapısal Özellikleri ve Çalışması	70
3.4. Yağ Pompası Kontrolleri ve Arızaları.....	73
3.5. Yağ Filtreleri	75
3.5.1. Görevleri	75
3.5.2. Çeşitleri	75
3.6. Yağ Basıncı Kontrol Supabı.....	76
3.6.1. Görevi.....	76
3.6.2. Yapısı ve Çalışması.....	77
3.7. Yağlama Donanımının Arızaları ve Belirtileri	77
UYGULAMA FAALİYETİ.....	79
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	83
ÖĞRENME FAALİYETİ-4.....	84
4. YAĞ SOĞUTMA SİSTEMLERİ (İTERCOOLİNG)	84
4.1. Görevleri	84
4.2. Yapısı ve Çalışması.....	85
4.3. Parçaları.....	85

4.4. Yağ Radyatörü	85
4.4.1. Görevi.....	85
4.4.2. Çeşitleri	86
4.4.3. Yapısal Özellikleri ve Çalışması	86
UYGULAMA FAALİYETİ.....	88
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	90
MODÜL DEĞERLENDİRME	91
CEVAP ANAHTARLARI	93
KAYNAKÇA	95

AÇIKLAMALAR

KOD	525MT0280
ALAN	Motorlu Araçlar Teknolojisi
DAL / MESLEK	Alan Ortak
MODÜLÜN ADI	Motor Donanımları
MODÜLÜN TANIMI	Otomotiv sektöründe kullanılan motorların soğutma sistemlerinin ve yağlama sistemlerinin görevlerini, yapılarını, çalışmasını içeren öğrenme materyalidir.
SÜRE	40 / 32
ÖN KOŞUL	Ön koşulu yoktur.
YETERLİLİK	Soğutma sisteminin ve yağlama sisteminin bakım ve onarımını yapmak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Otomotiv motorlarının bakım ve onarımını araç kataloğuna ve belirtilen sürelerle uygun olarak yapabileceksiniz. Amaçlar 1. Su pompası, termostat ve radyatörün kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz. 2. Karter ve contasının kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz. 3. Yağ pompasının kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz. 4. Yağ radyatörünün ve bağlantılarının kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Donanımlı motor atölyesi Donanım: Motorculukta kullanılan standart el aletleri ve ölçü aletleri, çeşitli motorlar, bilgisayar ve eğitim CD'leri
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma, eşleştirme vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci

Çalışma yaşamında ve özel yaşamınızda mutlu olmanın, iyi bir kariyer elde etmenin ilk adımı bireylerin kendilerine uygun meslek seçmelerinden geçmektedir. Çalışmalarınızın tüm hayatınızdaki yerini göz önüne aldığımızda iş hayatınızın kalitesinin ve çalışma adına yaptığınız etkinliklerin bireysel mutluluğunuza doğrudan etkisi vardır.

Meslek seçiminizi bilinçli bir şekilde yaptınız. Bu seçiminiz kendiniz ve ülke açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü kişi bu kararı verdiği zaman tüm yaşantısına şekil verecek bir süreci, yaşayacağı çevreyi ve ilişkide bulunacağı insanları da seçmiş olacaktır. İnsanın yaşamının en önemli dönüm noktalarından biri olan meslek seçimi aynı zamanda insanın yaşam biçiminin de seçilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle bireyin meslek seçimini yaparken doğru ve isabetli karar vermesi, mutlu, huzurlu ve başarılı bir yaşama kavuşmada en önemli koşulun yerine getirilmesini sağlayacaktır.

Sizler meslek seçimi konusunda otomotiv dalını seçmiş ve bu dal ile ilgili temel motor eğitiminin birinci ve ikinci modül eğitimlerini başarı ile tamamlamış bulunmaktasınız. Bu kez tamamı dört modülden oluşan temel motor eğitiminin üçüncü modül eğitimini alacaksınız. Bu modül eğitiminde, motor üzerindeki soğutma sistemlerinin, yağlama sistemlerinin görevlerini, yapısını, çalışmasını ve bakımını öğreneceksiniz.

Meslek yaşamınız boyunca size, konu ile ilgili gerekli olan bilgileri ve uygulama faaliyetlerini bu modülde bulacaksınız. Sizlerin daha iyi yetişmeniz için rehberlik edecek modül kitapçığındaki konuları öğrenmede azami gayreti göstereceğinize eminiz. Çalışma hayatınızda her an karşılaşacağınız sorunların çözümünü bu modülde bulacaksınız. İlk iki modülü başarı ile tamamlayan sizlerin, bu modülü de başaracağınıza inanıyoruz. Çalışmalarınızda başarılar dileriz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

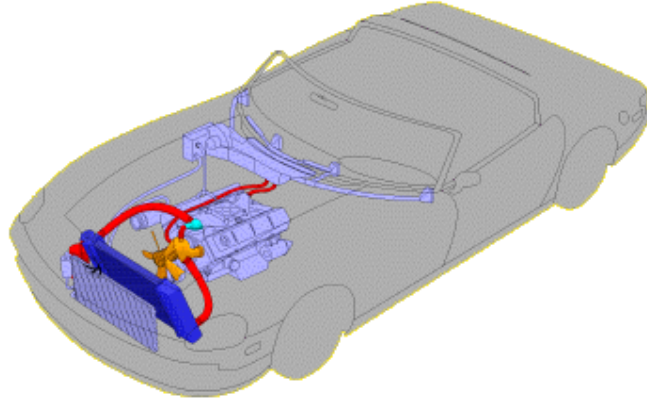
AMAÇ

Su pompası, termostat ve radyatörün kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- En yakın servise giderek otomobil üzerinde soğutma sistemi ve devre elemanlarını inceleyiniz.
- İnceleme sonuçlarınızı rapor hâline getiriniz, öğretmeninize ve arkadaşlarınıza sununuz.

1. MOTORLARDA SOĞUTMA SİSTEMİ

Şekil 1.1: Soğutma sisteminin otomobil üzerinde genel görünüşü

1.1. Görevleri

Motor soğutma sisteminin görevi; motor parçalarının ve motor yağının aşırı ısınmasını önlemek, motoru en verimli ısıya en kısa zamanda yükseltmek ve motorun tam güç verecek şekilde çalışma sıcaklığında kalmasını sağlamaktır.

Çalışma şartları ne olursa olsun soğutma sistemi, motoru en verimli ısıda çalıştırmalıdır.

Motorda kullanılan yakıtın yaklaşık olarak 1/3'ü faydalı işe dönüştürülür, 1/3'ü egzozdan atılır, geri kalan 1/3 ise soğutma sistemi yardımı ile dışarı atılır.

Motorun çalışması sırasında silindir cidarları, pistonlar ve silindir kapağı gibi parçalar da büyük miktarda ısıyı absorbe eder. Eğer motorun bu kısımları çok ısınır ya yağ filmi yanar ve yağ tabakası yağlama özelliğini kaybeder, bu nedenle motor hasar görebilir.

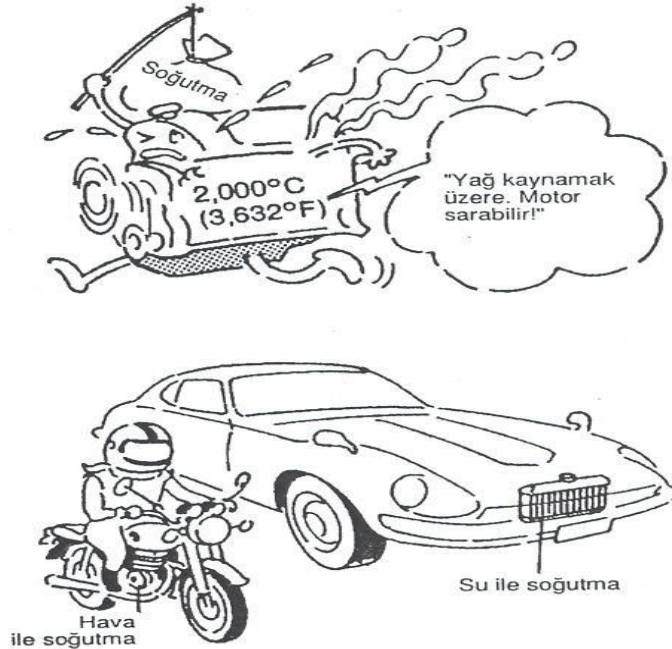
Motor parçaları soğutulmadığı takdirde;

Motor parçalarının mekanik dayanımı azalır.

Parçalar üzerinde aşırı genleşmeler meydana gelir ve hareketli parçalar arasında bulunan yağ boşluğu ortadan kalkar. Yağlanamayan parçalar kuru sürtünme sonucu oluşan ısının da etkisi ile birbirine kaynar ve sıkışır kalır (pistonun silindirde sıkışması ve yatak sarma gibi olaylar).

Motor yağı yağlama özelliğini kaybederek görevini yapamaz. Bu durumda kuru sürtünmeye yol açar ve aynı sonuçları meydana getirir.

Yukarıda açıklanan olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için motorun tamamen soğutulması da çözüm değildir. Çünkü motor çalışma sıcaklığına ulaşmadan istenilen gücü veremez. Yağ kirlenir, tortular oluşur, yakıt sarfiyatı artar, bundan dolayı motor çalışma sıcaklığına ulaşmaya kadar soğutma sistemi devreye girmeyecek şekilde tasarlanmıştır. Dolayısı ile soğutma sistemi, motoru rejim (normal çalışma) sıcaklığında tutmalıdır.

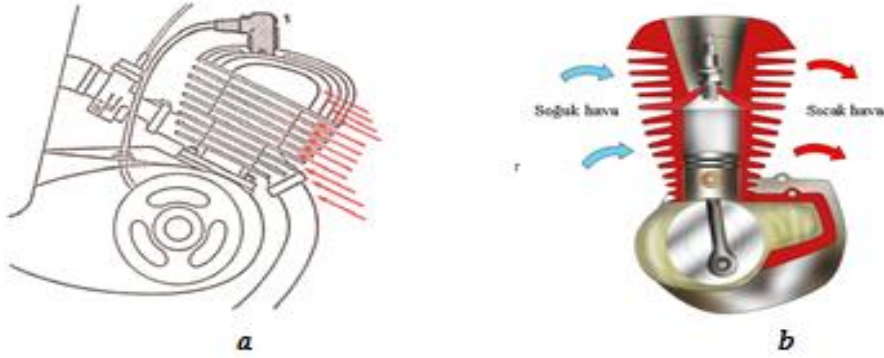
Şekil 1.2: Hava ve su ile soğutmalı motorlar

1.2. Soğutma Sistemi Çeşitleri

Hava ile soğutma sistemleri
Sıvılı soğutma sistemleri

1.2.1. Hava ile Soğutma Sistemi

Otomobil motorları genellikle su soğutmalıdır; hava soğutması daha çok motosikletlerde, çim biçme makinelerinde ve bazı küçük araçlarda kullanılır (Şekil 1.3).

Şekil 1.3: Motosiklet motoru üzerinde hava soğutma kanatçıkları

Silindir ve silindir kapağı, ısı dağılan yüzeylerinin artırılması için soğutma kanatçıkları ile donatılmıştır. Fan kullanılmayan sistemlerde hareket sırasında oluşan rüzgâr, silindir ve krank muhafaza gövdesi etrafından geçerken bu yüzeylere temas eder ve ısı doğrudan dışarı atılır.

Hava yönlendirmesi için fan kullanılan hava soğutmalı motorlarda, soğutma sıvısı, radyatör, su pompası, genişleme kabı, radyatör kapağı, radyatör hortumları, motorun su kanalları ve kalorifer radyatörü bulunmaz. Sadece motor soğutma kanatçıkları, hava yönlendirme sacları ve soğutma fanı bulunmaktadır.

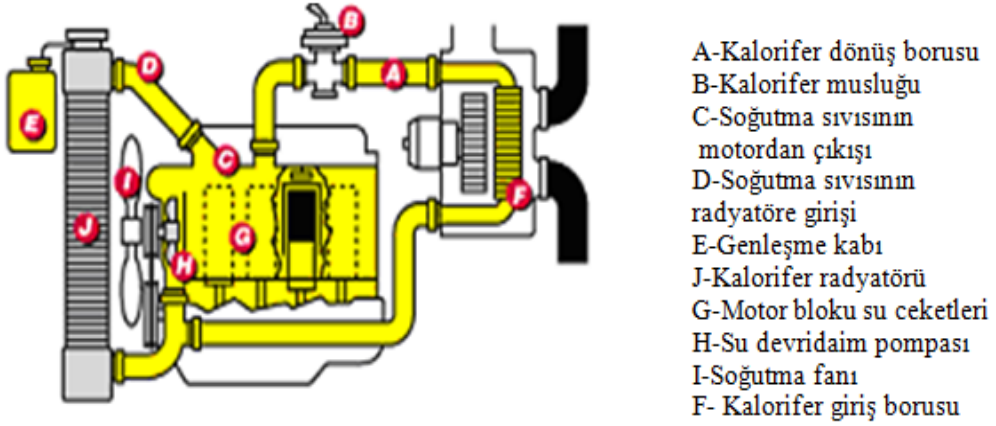
Hava ile soğutma işlemi soğutucu hava akışı ve bir fan (vantilatör) yardımıyla sağlanır. Fan havayı aksel yönde emer ve çevresel yönde dışarıya gönderir. Hava yönlendirme sacı havayı silindirlere yönlendirir. Soğutma işlemi silindirlerin ve silindir kapağının üzerinden veya etrafından fan ile üflenen havanın geçmesi ile mümkün olmaktadır. Silindir ve silindir kapağının dışına, daha iyi soğutma sağlamak için ince hava kanatçıkları yapılmıştır. Bu sistemin özellikleri:

- Birim güce isabet eden motor ağırlığı azdır.
- İşletmesi emniyetli ve bakım gerektirmez.
- Çalışma sıcaklığına daha erken ulaşır.
- Donma olayı olmaz.
- Fanı hareket ettirmek için motordan güç kullanılır.
- Daha büyük piston boşluğu gerektirir.

Hava ile soğutma sistemi yalnızca küçük hacimli motorlarda kullanılır.

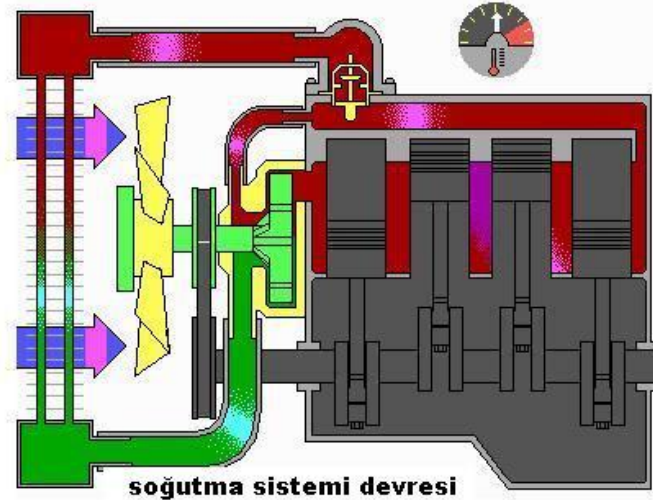
1.2.2. Sıvılı Soğutma Sistemleri

1.2.2.1. Genel Yapısı

Şekil 1.4: Soğutma sistemi kısımları

Sıvı soğutmalı motorlarda soğutucu akışkan olarak genellikle su kullanılır. Su soğutmalı motorlarda, motorun içerisinde meydana gelen ısı, motor soğutma suyu tarafından alınır ve radyatörde soğutulur. Soğutma suyu su pompası vasıtasıyla devridaim ettirilir. Radyatör içerisindeki sıcak olan motor soğutma suyu, radyatör fanının dönmesi ile birlikte veya aracın ileri doğru gitmesiyle birlikte doğal olarak içeri giren hava ile soğutulur.

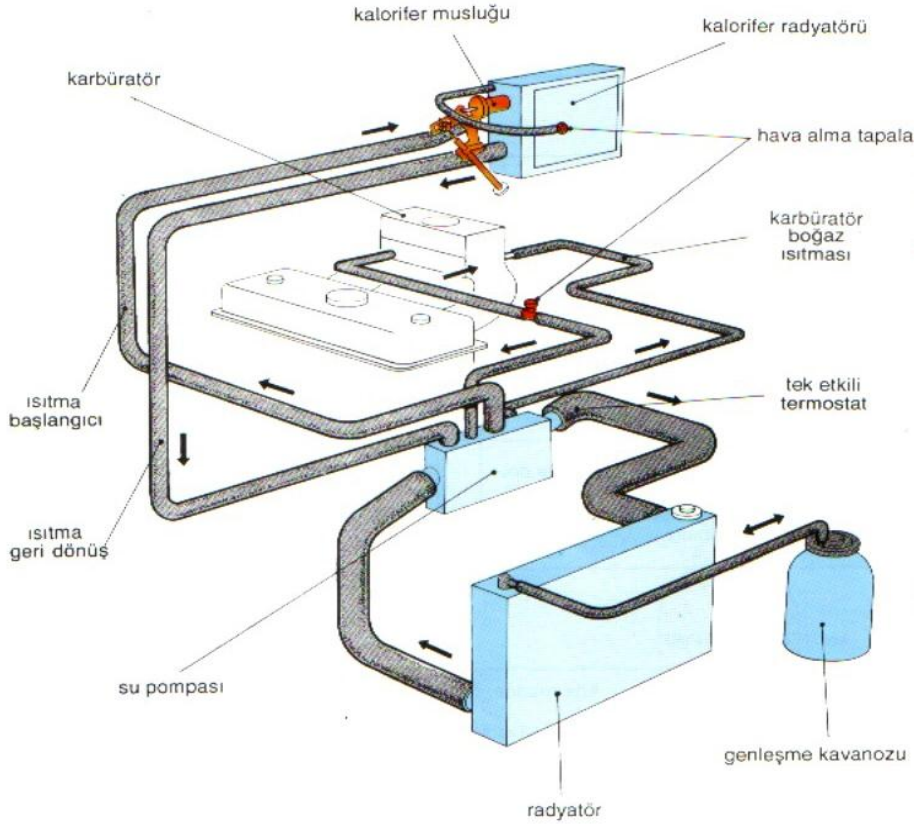

Şekil 1.5: Soğutma sistemi devresi

Soğuk bir motor çalıştırıldığı zaman, motorun çabuk ısınması için radyatöre giden su kanalı bir termostat tarafından kapatılmıştır ve bu yüzden soğutma suyu sadece motorun su

ceketleri içerisinde devridaim edilir. Motorun ısınması ile birlikte, termostat açılır ve soğutma suyunun radyatöre gitmesine izin verilir (Şekil 1.6).

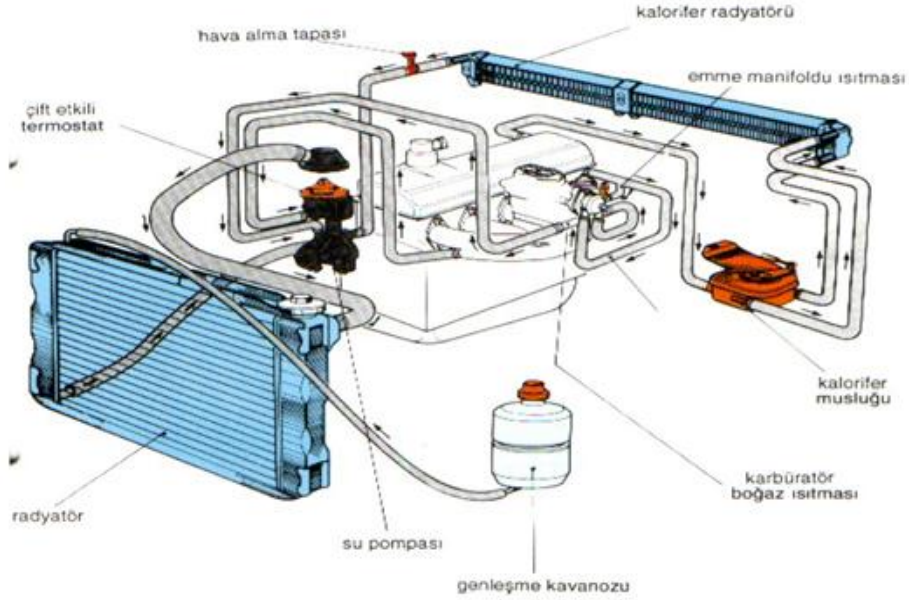
Soğutma suyunun bir kısmı hava-yakıt karışımının daha iyi buharlaşabilmesi için emme manifolduna gönderilir. Soğutma suyu aynı zamanda kalorifer peteklerinin içerisinde devridaim ettirilerek araç içinin ısıtılmasında da kullanılır. Bazı araçlarda ise jikle tertibatı motor suyu sıcaklığına bağlı olarak hareket eder.

Şekil 1.6: Soğutma sistemi devresi

Sıvı soğutmalı motorlarda, soğutucu sıvısı (antifriz ve su karışımı) Şekil 1.5'te görüldüğü gibi motor bloku ve silindir kapağındaki kanallarda dolaşır. Soğutucu sıvı motor parçalarıyla dolaylı biçimde temas eder. Parçaların içinden geçerken ortaya çıkan ısıyı üzerine alır ve radyatörün içinden geçerek ısıyı havaya verir. Sonra aynı yolu tekrar dolaşır. Bu işlem motor çalıştığı müddetçe devam eder.

Motor bloku ile radyatör üst su haznesi arasındaki üst soğutma suyu hattına bir termostatik supap monte edilmiştir. Termostattan su pompasına direkt bir kısa devre kanalı ayrılır.

Şekil 1.7: Soğutma sistemi devresi

➤ **Motor soğutma suyunun akışı**

Termostatın takılma pozisyonuna göre iki tip soğutma sistemi vardır. Birisinde termostat su girişine diğerinde ise su çıkışına konmuştur. Soğutma sistemleri yine baypas devresini kontrol eden bir baypas valfi bulunup bulunmamasına göre de ikiye ayrılır.

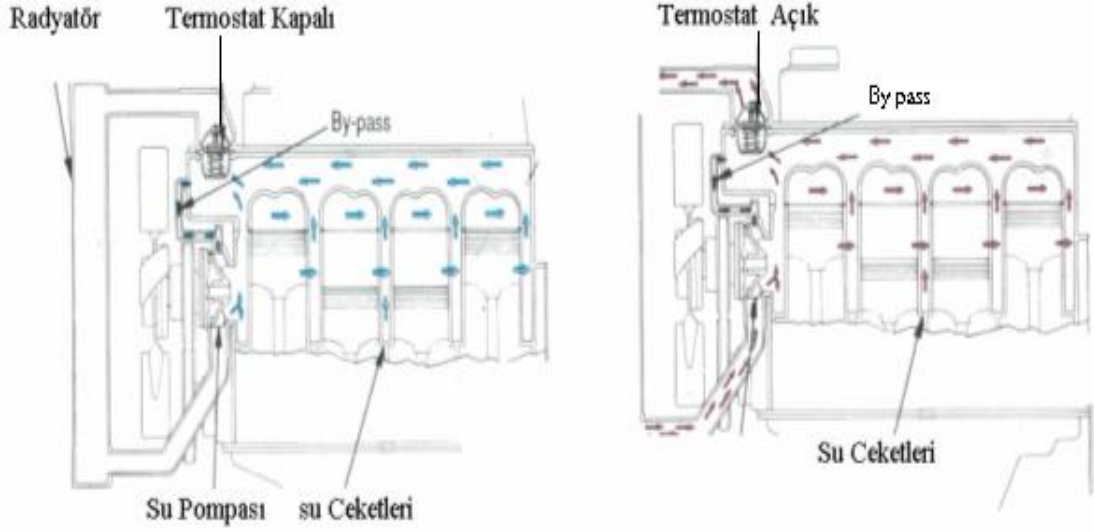
En son çıkan motorlarda devrede genellikle termostatla birlikte bir de baypas valfi vardır.

➤ **Su çıkışı üzerinde termostat bulunan tip (baypas valfsiz) soğutma sistemi**

Soğutma suyu, sıcaklığı ne olursa olsun baypas devresinden geçer.

➤ **Soğutma suyu soğuk iken**

Soğutma suyu sıcaklığı düşük iken termostat kapalıdır ve su radyatöre gitmez. Su pompa tarafından direkt olarak silindir blokuna ve silindir kapağına basılır daha sonra baypas devresine geçerek su pompasına döner (Şekil 1.8).

Şekil 1.8: Su çıkışı üzerinde bulunan tip (baypas valfli) soğutma sistemi

➤ **Soğutma suyu sıcak iken**

Soğutma suyu sıcaklığı yükseldiğinde termostat açılır ve ısınmış suyun termostat üzerinden geçerek radyatöre gitmesine müsaade eder ve su radyatörde soğur (Şekil 1.8). Soğutma suyu aynı zamanda baypas kanalından da geçer.

➤ **Su girişi üzerinde termostat bulunan tip (baypas valfli) soğutma sistemi**

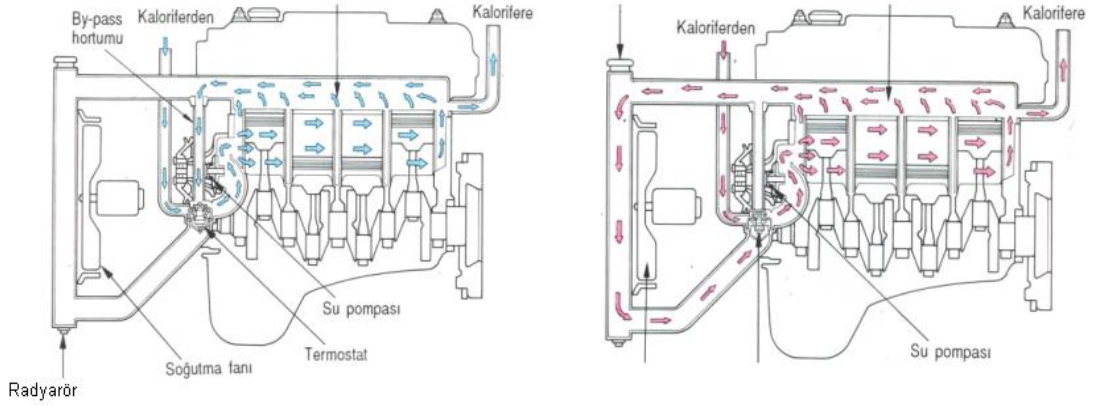
Baypas devresinden geçen su, sıcaklığına bağlı olarak baypas valfi tarafından kontrol edilir.

➤ **Soğutma suyu soğuk iken**

Soğutma suyu sıcaklığı düşük iken termostat kapalıdır ve baypas valfi açıktır. Su, devridaim pompası tarafından silindir blokuna ve kapağına basılır, sonra baypas devresine geçerek su pompasına döner (Şekil 1.9).

➤ **Soğutma suyu sıcak iken**

Soğutma suyu sıcaklığı yükseldiğinde termostat açar ve baypas valfi kapanır. Isınmış olan soğutma suyu soğumak üzere radyatöre geçer ve daha sonra termostat üzerinden su pompasına geçer (Şekil 1.9).

Şekil 1.9: Su çıkışı üzerinde termostat bulunan tip (baypas valfli) soğutma sistemi

Not: Termostatın açılma ve kapanma sıcaklık dereceleri; araçların marka ve modellerine göre değişmektedir.

ÖNEMLİ

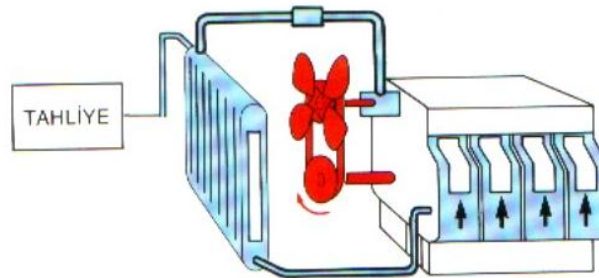
Termostat ve baypas valfine sahip bir motor hiçbir zaman termostatı çıkarılmış vaziyette çalıştırılmamalıdır.

İçinde baypas valfi bulunan motorların baypas devresi, içinde baypas valfi bulunmayan devrelere göre daha geniştir. Eğer motor, baypas valfli termostatı çıkartılmış olarak çalıştırılırsa soğutma suyunun çoğu baypas devresi üzerinden geçecektir ve bu da motorda aşırı ısınmasına neden olacaktır.

(Radyatör, soğutma suyunun akışına karşı bir direnç gösterdiğinden soğutma suyu içinden daha kolay akabildiği baypas hattından geçer.)

1.2.2.2. Çeşitleri

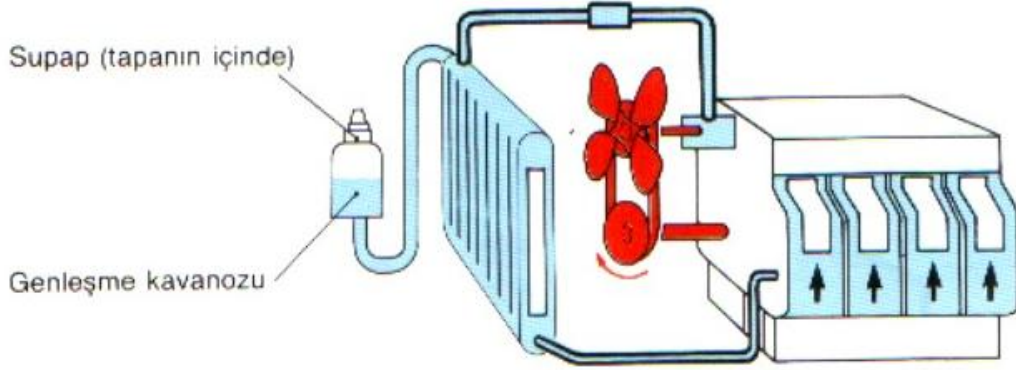
➤ Açık devre basınçsız sıvılı soğutma sistemi

Şekil 1.10: Açık sistem soğutma devresi

Açık devre basınçsız soğutma sisteminde devre içerisinde su dolaşım yapar. Motor sıcaklığı artması esnasında suyun hacmi genişler ve bir miktar su radyatör üst kısmında bulunan tahliyeden dışarı atılır (Şekil 1.10). Motor çalışırken sıcak havalarda su sıcaklığı kaynama noktasına kısa sürede ulaşır. Dolayısı ile radyatör suyunu sık sık tamamlamak gerekir.

Açık devre basınçsız sıvılı soğutma sistemi günümüz otomobillerinde kullanılmamaktadır.

Şekil 1.11: Kapalı sistem soğutma devresi

➤ **Kapalı devre basınçsız sıvılı soğutma sistemi**

Kapalı devre basınçlı soğutma sisteminde devre içerisinde su dolaşım yapar (Şekil 1.11). Motor çalışırken su sıcaklığı kaynama noktasına ulaşır. Motor sıcaklığı artması esnasında suyun hacmi genişler ve bir miktar su radyatör üst kısmında bulunan tahliyeden genleşme kabına geçer. Genleşme kabındaki soğutma sıvı seviyesi ısının etkisi ile yükselir. Genleşme kabı kapağında bulunan tek yönlü supap soğutma sıvısının basıncı ile kapanır ve sıvı üzerindeki hava basınç oluşturur. Motorun soğuması ile genleşme kabındaki basınç altında bulunan soğutma sıvısı, tek yönlü supabın açılarak hava emmesi ile tekrardan radyatöre geri gider. Dolayısı ile radyatör suyu sık sık eksilmez ve tamamlamak gerekmez.

• **Genleşme kabı (taşırma kabı) çalışma prensibi**

Birçok soğutma sisteminde genleşme kabı kullanılır. Soğutucu sıvının genleşmesi durumunda fazla sıvı bu kaba dolar.

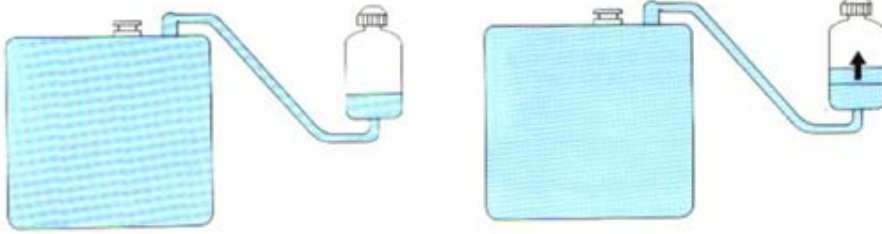
Motor ısındıkça içindeki soğutucu sıvı genişler. Eğer genleşme kabı olmasa, soğutucu sıvı taşma hortumundan dışarı taşacak ve radyatör sıvı seviyesi eksilecektir. Genleşme kabı sıvı seviyesinin eksilmesini önler.

Soğutma sisteminde motor soğuyunca bir vakum meydana gelir. Bu vakum genleşme kabına taşmış olan sıvının tekrar sistem içine dönmesine olanak sağlar. Sistem tamamıyla kapalı bir sistem olduğundan soğutucu sıvı genleşme kabı ve sistem arasında genleşme ve büzülme ile gider gelir (Şekil 1.12, 1.13).

Genleşme kavanozunun bir diğer özelliği hava kabarcıklarını sistemde yok etmektir. Genleşme kavanozunun avantajı, radyatörün devamlı olarak soğutma sıvısının dolu olmasını sağlamasıdır.

Motor hareketsiz (SU SOĞUK)

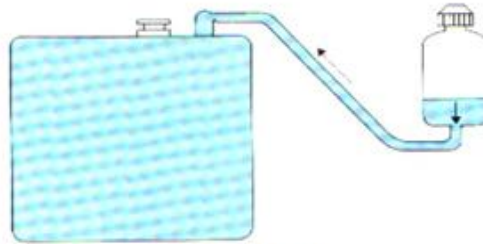
**Motor çalışıyor (su sıcak)
Devre basınç altındadır.**

Şekil 1.12: Genleşme kabı

* Radyatör komple su dolu
* Genleşme kabında az miktarda su vardır. Bu suyun üstünde atmosfer basıncında hava tabakası vardır.

* Suyun sıcaklığı yükselir.
Hacim büyümesi ile birlikte devrenin içindeki fazla su genleşme kavanozuna girer.
* Genleşme kavanozu içindeki hava sıkışır ve basıncı artar.

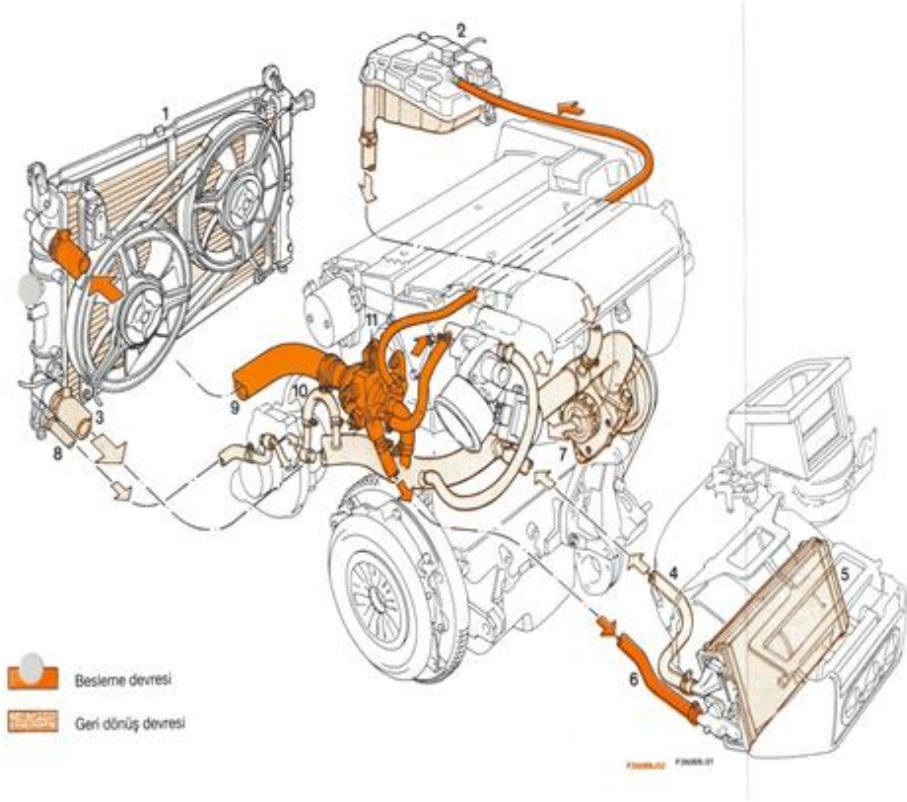
Şekil 1.13: Genleşme Kabı

Su soğuduğu zaman hacimde de bir azalma olur. Kavanoz içinde basınç altındaki hava suyu radyatöre gönderir. Kavanoz içindeki basınç tekrar atmosfer basıncına düşer.

Yüksek rakımda atmosfer basıncı azalır. 4500 metrede su 85 °c civarında kaynar. Normal atmosfer basıncında (760 mm hg) ve deniz seviyesinde su 100 °c'de kaynar.

Bugünkü motorların hemen hepsi pompalı soğutma sistemi ile soğutulur. Bu tip soğutma da su devri yaptıran su pompası bulunmaktadır. Bu nedenle radyatör ile motor arasına santrifüj tip bir su pompası konmuştur. Şekil 1.14'te pompalı soğutma sisteminin tüm parçaları ve çalışması görülmektedir.

Motorun ana mili kasnağından hareket alan su pompası mili ucundaki palet dönmeye başlayınca radyatörün alt tarafından suyu alarak merkezkaç kuvvet etkisi ile çevreye doğru sıkıştırır. Böylece bir basınç kazanan su, pompayı terk eder ve su ceketlerinden dolaşarak termostattan geçer ve tekrar radyatöre döner. Radyatörden geçerken bir kısım ısı havaya iletilir ve su dolaşımına devam eder.

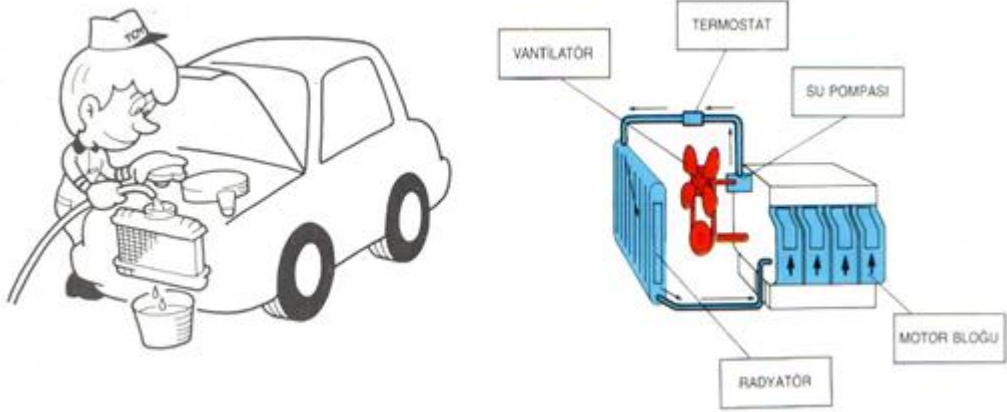
Şekil 1.14: Soğutma sistemi devresi

1-Radyatör, 2-Genleşme kabı, 3-Soğutma suyu hortumu, 4-Soğutma suyu hortumu, 5-Yolcu kabini kalorifer radyatörü, 6-Soğutma suyu hortumu, 7-Su pompası, 8-Soğutma suyu hortumu, 9- Soğutma suyu hortumu, 10-Soğutma suyu hortumu, 11 Termostat

1.3. Radyatör

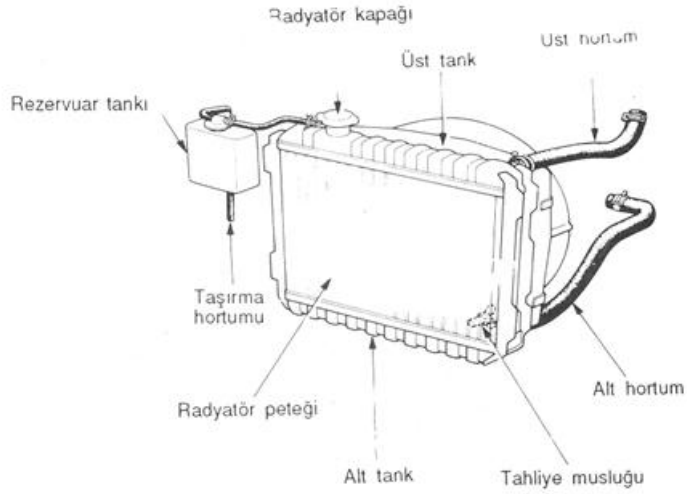
1.3.1. Görevleri

Silindir temas yüzeylerinden alınan ısıyı dolaşım yapan su yardımı ile dış ortama aktarır.

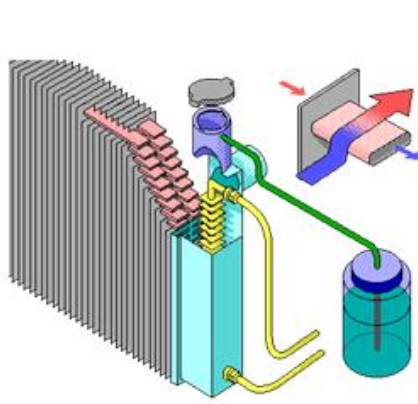

Şekil 1.15: Soğutma sistemi devresi

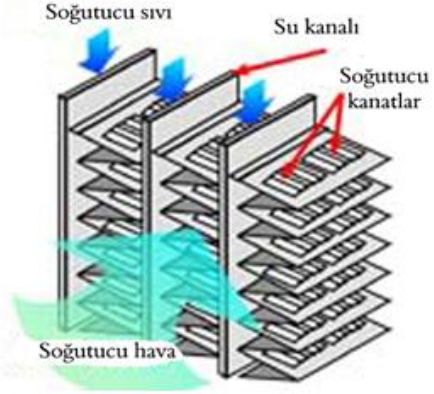
Radyatör, motordan alınan ısıyı havaya aktaran parçaya verilen isimdir. Azami miktarda suyu kanallarında tutup atmosferle büyük bir alanını temas ettirerek soğutma işlemini gerçekleştirir (Şekil 1.15). Su taşıyan kanallardan oluşan petekleri ve suyun girişini sağlayan üst kazan ve motora tekrar geri gönderen alt kazandan meydana gelir (Şekil 1.16). Bazı radyatörler ise yandan kazanlıdır. Çalışma sırasında motordaki su üst kazana gelir ve kanallara üstten dağılır. Su, kanallardan aşağıya akarken ısısını gelen hava akımıyla kaybeder.

Şekil 1.16: Radyatörün yapısı

Şekil 1.17a: Radyatörde hava akımı

Şekil 1.17b: Radyatörde hava akımı

Radyatör, motordan gelen sıcak suyu, bünyesinde bulunan çok ince hava ile temas yüzeyleri vasıtası ile soğutur (Şekil 1.17).

Radyatör malzemeleri, bakır veya pirinç olmakla beraber son yıllarda alüminyum alaşımından yapılmış radyatörler kullanılmaktadır. Radyatörlerin bakır veya pirinç malzemeden yapılmasının nedeni; bu malzemelerin korozyona karşı dayanıklı ve ısı iletkenliklerinin de çok iyi olmasıdır. Ayrıca kolay lehimlenebilmektedir. Radyatör, bir üst, bir alt su deposu ve depoları birleştiren dikey borulardan oluşur. Üst ve alt depoları birleştiren boruların etrafına, soğutma yüzeylerini genişletmek amacıyla bakır veya pirinçten yapılmış çok ince hava kanatçıkları lehimlenir. Motorun su ceketlerinden ısınarak üst su deposuna gelmiş olan su, birleştirme borularından alt su deposuna geçerken ısınıp önce borulara, borulardan ince kanatçıklara, oradan da radyatör üzerinden hızla geçmekte olan havaya iletirerek soğur.

Şekil 1.18: Radyatör

Şekil 1.19: Radyatör

Radyatörlerin üst deposunda su doldurma kapağı bulunur (Şekil 1.18). Bazı radyatörlerin üst su deposuna giriş borusunun ağzına su yönleticileri lehimlenmiştir. Bu yönleticiler üst depoya gelen sıcak suyun bütün borulara dağıtılmasını sağlar. Radyatör, üst deposundan aşağı doğru uzanan bir taşıma borusu vardır. Alt depoda ise çıkış borusundan başka, bir de su boşaltma musluğu bulunur.

Bazı radyatörlerde hava akışını ayarlayan panjurlar bulunur. Bu panjurlar, motorun çabuk ısınması istendiği durumlarda kapatılır. Böylece hava akışı azalacağından radyatör yeterli soğutma yapamaz ve motor çabuk ısınır.

Şekil 1.20: Çift fanlı klima radyatörü

1.3.2. Çeşitleri ve Yapısı

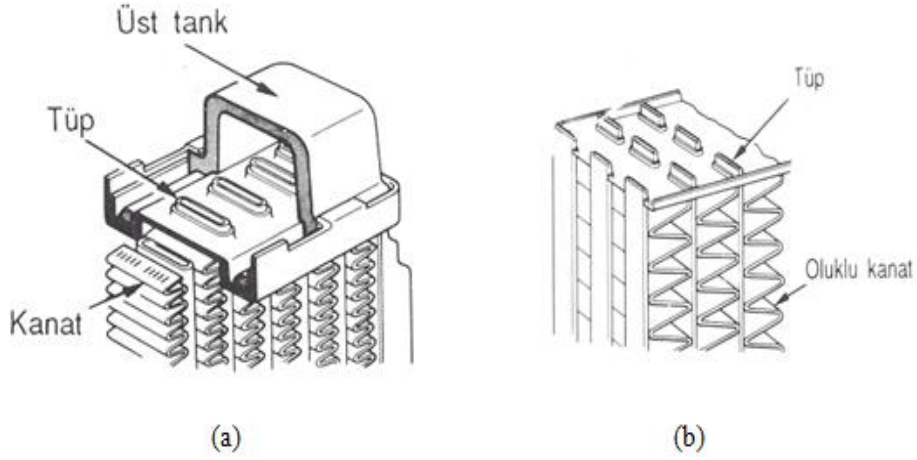
Radyatörler su geçişlerini sağlayan boruların ve borular arasına lehimlenen ince sacların aldığı şekillere göre isimlendirilir. Çeşitli radyatör peteği olmakla beraber, binek otomobillerinde en çok, borulu ve düz hava kanatçıklı olmak üzere iki tip kullanılır.

Isının dağıtımı açısından, radyatör ne kadar büyük ise o nispette soğutma etkinliğine sahip olur. Radyatörler petek şekline bağlı olarak sınıflandırılır. Şekil 1.21’de görülen oluklu kanatçıklı tip en çok kullanılan tiptir. Bu tip radyatörlerde üst ve alt radyatör tankları arasında bakır veya pirinç malzemeden borular vardır ve borular arasına oluklu kanatçıklar lehim ile tutturulmuştur.

Alüminyum radyatörlerde reçineli üst ve alt tanklar vardır ve hafif olduklarından daha çok alüminyum malzemeden imal edilmiş petek (kanatçıklar) kullanılır.

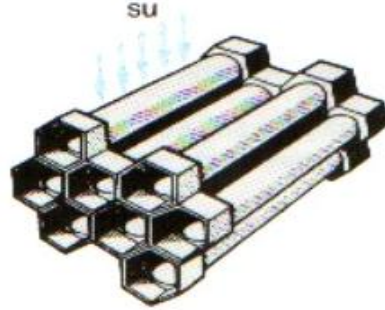
Borulu tip radyatörler:Bu radyatörler, alt ve üst su depolarının başlık yerlerine lehimlenmiş, yuvarlak ve yassılaştırılmış birtakım su borularından (su tüplerinden) oluşur. Genellikle su boruları dik olarak yerleştirilir. Bazen yatay akışlı radyatörler de bulunmaktadır. Hava kanatçıkları, ince bakır veya pirinç malzemeden düz veya kıvrık olarak yapılır. Bu kanatçıklar su boruları üzerine lehimlenmiştir.

Bu lehimler, su borularının sağlamca durmasını sağladıkları gibi borulardan ısıyı daha iyi alarak kanatçıklara iletir. Hava ile geniş bir temas yüzeyi sağlayan kanatçıklar ısıyı havaya verir. İçinde borulara paralel olarak kanatçıklar ve borular arasına yerleştirilmiş körük biçiminde plakalar bulunmaktadır.

Şekil 1.21: Radyatörün iç yapısı

Petekli radyatörler: İkişer ikişer ince borular oluşturacak şekilde birbirine lehimlenmiş metal şeritler, arı peteğine benzer şekilde zikzaklı olarak radyatör üst deposu ile alt deposunu birbirine birleştirir. Su geçitleri ince metal şeritlerden yapılan hava kanatçıkları ile birbirinden ayrılmakta ve bunlar hava geçitlerini oluşturmaktadır. Su geçitlerinin genişliği hemen hemen radyatör peteğinin genişliği kadardır. Petek modeli meydana getirilmek üzere birleştirilirken aralarında kalan hava geçitleri, genellikle düzgün altıgen şeklini alırlar.

Şekil 1.22: Petek radyatör

➤ **Isının dağılmasına etki eden faktörler**

- Hava ve su sıcaklığı arasındaki sıcaklık farkı
- Radyatörün ön yüzey alanı
- Yüzey ile suyun temas ettiği yüzey alanı
- Radyatörün hava ve suya göre geçirgenliği

1.3.3. Radyatör Kapaklarının Çeşitleri ve Yapısı

Şekil 1.23: Radyatör kapağı kesiti

Su bir atmosfer basınç altında 100°C 'de kaynar ve buhar hâline dönüşür. Radyatör içerisindeki basıncı artırmak suretiyle radyatör kapağı soğutma suyunun kaynama noktasını yükseltir. Dolayısıyla suyun sıcaklığı artar ve soğutma verimi yükselir.

Soğutma suyu kaynadığı zaman, motordan atmosfere bırakılan sıcaklıkta (ısı transferi) bir değişme olmaz. Böylece motorun sıcaklığı artmaya devam eder. Bu olaya hararet adı verilir.

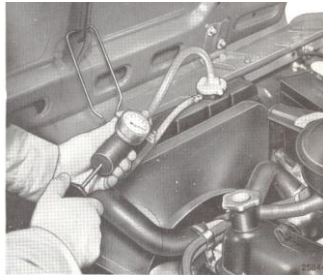
Radyatörün üst tankına monte edilmiş kapak üzerinde olan bir basınç valfi, (çek valf) bir yayın tansiyonu tarafından kapalı tutulur. Soğutma suyunun sıcaklığındaki artışa bağlı olarak radyatör iç basıncı yükselirse ve bu basınç valfin içerisindeki yayın tansiyonunu yenecek kadar artarsa (yaklaşık 0.9 bar-13 psi), basınç valfi açılır ve basıncın fazlası radyatörden dışarı tahliye edilir.

Eğer soğutma suyu sıcaklığı düşerse ve soğutma sisteminde negatif basınç (vakum) meydana gelirse vakum valfi açılır ve içeriye hava emilir. Bu durumda radyatörün deforme olması önlenmiş olur.

➤ Radyatör kapaklarının kontrolü

Basıncılı radyatör kapağının oturma yerlerindeki contalarının sağlamlığını basınç ve vakum supaplarının rahat hareket ettiğini kontrol ediniz.

Radyatör kapağı basınç kontrol aleti ile basınçlı radyatör kapağını kontrol ediniz (Çıkan değer kapak üzerinde veya araç katalogunda verilen değere uygun değilse yenisi ile değiştiriniz.).

Şekil 1.24: Radyatör kapak testi

DİKKAT:Er ya da geç günün birinde aşırı ısınmış bir radyatörle karşı karşıya kalacaksınız. Suyu eksilmiş radyatöre su eklerken gerekli tedbirleri almalısınız yoksa ciddi yanık tehlikesi ile karşı karşıya kalırsınız.

➤ **Su kaynatmış radyatörde almanız gereken tedbirler**

Klimayı kapatınız, eğer aracınız ciddi biçimde su kaynatmamışsa bu, motorun ısısını düşürecektir. Klimanın buharlaştırıcısı hemen radyatörün önünde bulunur ve motora giden havayı ısıtır. İçeri giren hava ısındıkça radyatörde etkisini kaybeder.

Aracın kaloriferini açınız. Bu sizi rahatsız etse de fazla ısının havaya transferini sağlar.

Eğer trafik tıkanmışsa aracınızı sağa çekiniz ve durdurunuz. Eğer hareket etmiyorsanız çok az soğuk hava radyatöre gelir. Kaputu açıp motorun soğumasını sağlayınız. Bu biraz zaman alır, onun için sabırlı olunuz. Zamanın geçmesini bekleyiniz.

Genleşme deposunu (rezerv depoyu) kontrol ediniz. Eğer boşsa radyatörün su seviyesi düşük demektir.

Üst radyatör hortumuna bir bez sarıp sıkarak sistemin basıncını kontrol ediniz. Eğer hâlâ basınç var ise kolayca sıkılmaz. Kolayca sıkılana kadar (basınç düşene kadar) bekleyiniz.

Radyatör kapağının üzerine büyükçe bir bez örtünüz ve kapağı bastırarak yavaşça döndürerek basıncı düşürünüz ve kapağı açınız.

Kaynamış su veya antifriz ciddi yanıklara sebep olabilir.Eğer soğutma sıvı seviyesi düşükse motoru çalıştırınız ve yavaş yavaş radyatör dolana kadar antifriz veya su ilave ediniz.

Soğutma suyu ilave etmek için motor çalışır vaziyette olmalıdır.Sıcak motora su veya antifriz ilave etmeyiniz bloku çatlatabilir.

1.3.4. Radyatörde Yapılan Kontroller

- Radyatör bağlantılarının sağlamlık kontrolü
- Radyatör ek yerlerinin, su giriş çıkış borularının sağlamlık kontrolü
- Radyatör hava geçitlerinin açık olup olmadığının kontrolü
- Radyatör su kanallarının kontrolü
- Radyatör su hortumlarının kontrolü

1.3.5. Radyatör Arızaları Belirtileri ve Radyatör Bakımı

Yol darbeleri ile radyatörün sallanması, radyatörün ek yerlerinin ve lehim dikişlerinin kopmasına, giriş ve çıkış borularında çatlamalara ve su sızıntılarına neden olur. Bu durum özellikle, soğuk havalarda motor çalışmaya başlarken meydana gelen sıcaklık farkından dolayı olur. Böyle arızaların önlenmesi için radyatörün yerine uygun şekilde oturtulup sıkılması ve sızıntıların önlenmesi gerekir.

➤ **Hava geçitlerinin kapanması**

Bilindiği gibi, radyatörün esas görevi soğutma suyundan aldığı ısıyı, gerektiği şekilde havaya iletme. Radyatörün bu görevini yerine getirebilmesi için yeterli hava akımı ile temas etmesi gerekir. Radyatör hava geçit kanatçıklarının tıkanması hâlinde hava akımı

olmayacağı için yeterli soğutma sağlanamaz. Radyatör hava geçitleri, havada bulunan tozlar ve diğer pisliklerle kolayca tıkanabilir. Kanatçıklar, en ufak darbelerle de kapanabilir. Bu durumda radyatörü temizleyebilmek için üzerinde biriken pislikler yumuşayınca kadar su ile ıslatılır. Sonra hareket yönünün aksi tarafından (motor tarafından) basınçlı su püskürtülür. Aynı işlem basınçlı hava ile de yapılabilir. Hava geçitleri tıkanmış kanatçıklar bulunuyorsa bunlar su geçitlerine zarar vermeden düzeltilmeli ve açılmalıdır.

➤ **Tıkanmış bir radyatörün kontrolü**

Motorun fazla ısınmasının ve su kaynatmasının başlıca nedenlerinden biri de radyatör su geçitlerinin tıkanmasıdır. Bir radyatörün tıkanmış olup olmadığı basit bir deneyle anlaşılır. İlk önce motor ısınmaya kadar çalıştırılır ve durdurulur. Radyatörün, önce alt tarafına elle dokunulur. Sonra diğer kısımlarına dokunulur. Eğer alt tarafı diğer kısımlardan daha soğuk ise radyatör tıkalı demektir. Denemeler sonunda radyatörün tıkalı olduğu anlaşılırsa üst ve alt su deposu sökülerek özel alet ile su geçiş boruları temizlenir. Sonra tekrar depolar su sızdırmayacak şekilde lehimlenir. Buna göre daha kolay olan ikinci bir temizleme şekli ise basınçlı su ile yapılan temizliktir.

➤ **Radyatör ve silindir bloku su ceketlerinin basınçlı su ile temizlenmesi**

Radyatör su giriş ve çıkış boruları motordan ayrılır, çıkış borusundan basınçlı hava ile birlikte su verilir. Tıkanmış bir radyatörü temizlemenin en kolay yolu, ters yönlü, akış yapan basınçlı su ve hava vermekle olur. Böylece pas, kireç ve suyun içinde bulunan diğer çeşitli pislikler dışarıya atılabilir. Basınçlı hava ve su ile radyatörü temizlemek için radyatörün suyu boşaltılır. Çıkış hortumundan basınçlı su ve hava verilir, giriş hortumu ucundan su dışarı akar. Radyatörün çıkış ucuna uzunca bir hortumla birlikte yıkama tabancası takılır. Önce su musluğu açılıp radyatörün su ile dolması sağlanır. Sonra radyatöre zarar vermemesi bakımından hava musluğu yavaş yavaş açılarak radyatöre hava verilir. Hava kapatılır ve tekrar su dolması beklenir. Su temiz akıncaya kadar bu işlem tekrarlanır.

Silindir bloku da basınçlı su ve hava akımı ile temizlenebilir. Bunun için su pompasının giriş kısmına bir hortum takılarak suyun yere akması sağlanır. Termostat çıkarılır ve termostat koruyucusunun ucuna, hortumla birlikte iki yollu özel musluk takılır. Radyatörün temizlenmesinde olduğu gibi önce su ceketleri, su ile doldurulur. Bu işleme, dışarı çıkan su temiz akıncaya kadar devam edilir. Basınçlı hava gönderilir. Yalnız hava gönderilmesi, devamlı değil, daha etkili temizleme bakımından kesik kesik olmalıdır.

1.4. Termostat

1.4.1. Görevleri

Termostat soğutma suyunun çıkışı veya girişine yerleştirilir ve soğutma suyunun sıcaklığını belirli bir seviyede tutulur.

Maksimum motor performansını elde etmek için ideal soğutma suyu sıcaklığı 80-120 °C arasında olmalıdır (katalog değeri esas alınır). Dolayısıyla, motoru rejim sıcaklığına hemen çıkarabilmek için soğutma suyu sıcaklığı düşük ise (motor soğuk iken) soğutma suyu radyatör içerisinden dolaştırılmaz ve motorun en kısa zamanda ısınması sağlanır. Sadece soğutma suyunun sıcaklığı arttığı zaman su radyatörden devridaim ettirilir.

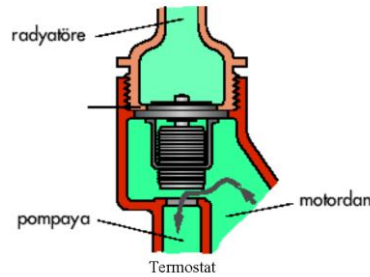
Termostat radyatör içerisinden devridaim edilen soğutma suyunun hacmini değiştirmek suretiyle soğutma suyunun sıcaklığını belirli bir aralık içerisinde tutar.

1.4.2. Termostat Çeşitleri

Vaks palet mekanik kontrollü, vaks palet elektronik kontrollü ve körüklü tip olmak üzere üç çeşit termostat vardır. Sıcaklık karşısında genleşme yöntemine göre sınıflandırılan termostatlardan soğutma sistemi içerisindeki basınç arttığı zaman daha az açılma kuvvetine sahip olan körüklü tipi şimdilerde daha az kullanılmaktadır.

1.4.2.1. Körüklü Tip Termostatlar

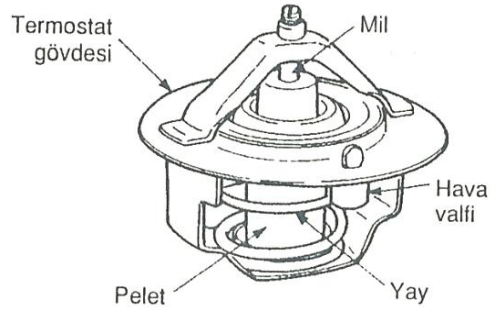
Bu tip termostatlar, mantar tipi bir subaba bağlı madenî bir körük ve bir de körük koruyucusundan oluşur. Körüğün içine düşük sıcaklıklarda buharlaşan bir sıvı konulmuş ve körük içindeki hava boşaltılmıştır. Motor soğuk olduğu zaman, körük içindeki vakum nedeni ile supap kapalı durur. Motor ısınıp sıvı buharlaştığı zaman, bu buhar her tarafı kapalı olan körük içinde bir basınç yaratır. Bu basınç, körüğü şişirerek subabın açılmasına neden olur.

Şekil 1.25: Körüklü tip termostat

1.4.2.2. Termo-Vaks Pelet (Kutulu Tip Termostatlar)

Bazı termostatlarda sıvı yerine küçük bir kutu içersine bir çeşit macun (vaks) doldurulmuştur. Bu macun ısı etkisi ile sıvılaşıp genişleştığı zaman bir çubuğu yukarı doğru iter. Çubuk bir manivela koluna etki ederek kelebek milini döndürür. Mile bağlı olan kelebek supap açılır. Bu madde soğuyarak büzüldüğü zaman supap üzerindeki yaylar yardımı ile çekilerek kapanır.

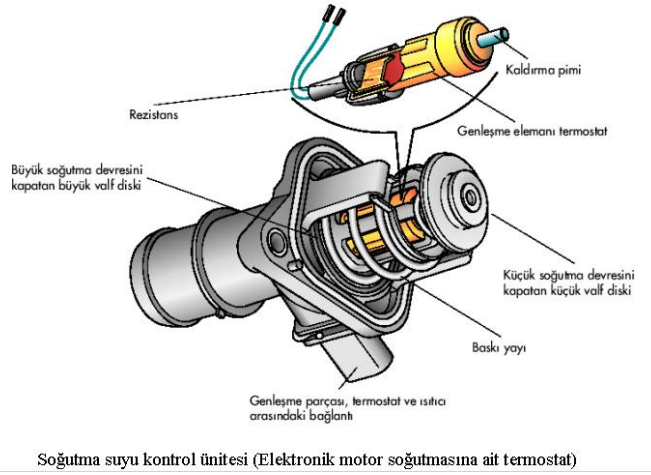
Şekil 1.26a: Kutulu tip termostat

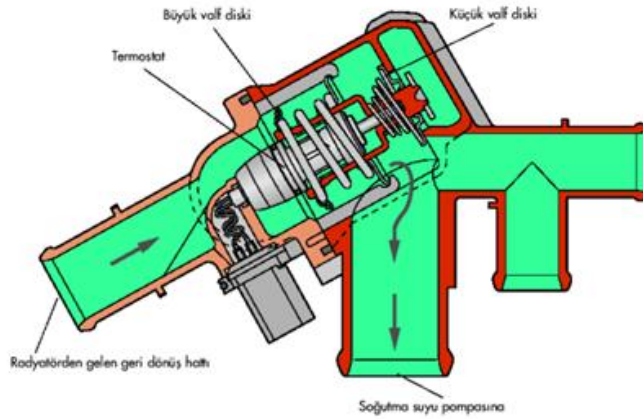
Şekil 1.26b: Kutulu tip termostat

1.4.2.3. Thermo-Vaks Palet (Elektronik Kontrollü Termostatlar)

Bu termostatlar günümüzün modern otomobillerinde kullanılmaktadır. Çalışma prensibi termo-vaks palet tipi termostatın aynıdır. Isı etkisi ile genişleyen vaksı motordaki sıcak su etkisine ilaveten termostat içerisine yerleştirilmiş ısıtıcı rezistans yerleştirilmiştir. Termostat, soğutma suyu dağıtıcı distribütör muhafazası içerisinde bulunmaktadır. Distribütör muhafazası, soğutma suyunu büyük ve küçük soğutma devresine dağıtan dağıtım istasyonudur. Termostat içerisindeki ısıtıcı rezistans elektronik kontrol ünitesinden kumanda edilerek motorun performansına bağlı olarak ısıtılır ve termostatın açılması sağlanır. Bu durumda motorun ilgili yerlerine suyun gönderilmesi sağlanmış olur.

(a)

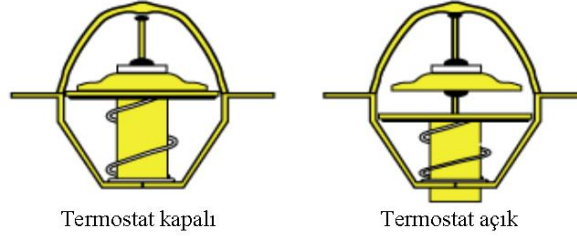

(b)

Şekil 1.27: Elektronik kontrollü termostat

1.4.3. Termostat Yapısı

Termostat bir gövde ve bir supaptan oluşur. Termostat supapları, mantar tipi veya kelebek tipi olmak üzere iki tür yapılmıştır.

Şekil 1.28: Termostat supabının açılması

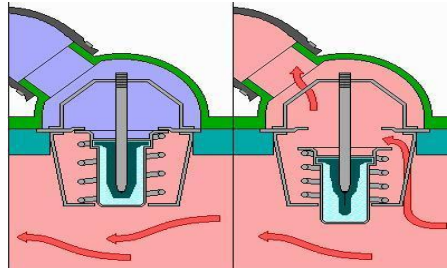
Körük içinde, sıcaklık karşısında çabuk buharlaşan bir sıvı bulunur. Bu sıvı genişlediği zaman körük içinde yarattığı basınç, körüğü şişirir ve buna bağlı olan mantar tipi supabı açmak için iter (körüklü tip).

Vaks kullanılmış termostatlarda, soğutma suyu sıcaklığı yükseldiğinde yardımcı bağlantı parçaları termostat supabını açar (kutulu tip).

Vaks kullanılmış termostatlarda, soğutma suyu sıcaklığı yükseldiğinde ve elektronik kontrollü ısıtıcı rezistans ısındığında yardımcı bağlantı parçaları termostat supabını açar (kutulu tip).

1.4.4. Termostatın Çalışma Prensibi

Soğutma suyunun radyatör içerisindeki dolaşımını kontrol etmek için iki yöntem vardır. Termostat motorun soğutma suyu çıkışına veya girişine yerleştirilir.

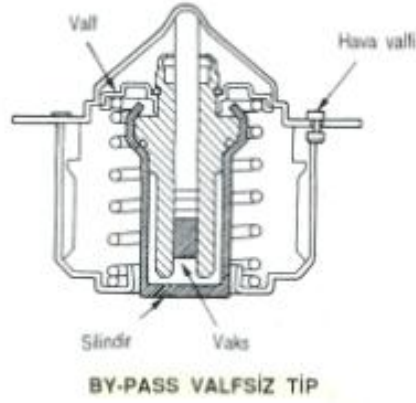

Şekil 1.29: Termostatların supabının açılması

Günümüzde soğutma suyunun sadece motora giriş ve çıkışını kontrol eden değil, aynı zamanda soğutma suyunun motor içerisindeki devirdaimini de kontrol eden baypaslı termostat kullanımı bazı motor tiplerinde yaygınlaşmaktadır. Genellikle termostat soğutma suyu çıkışında yer alırken baypaslı termostat soğutma suyu girişinde veya çıkışında yer alabilir.

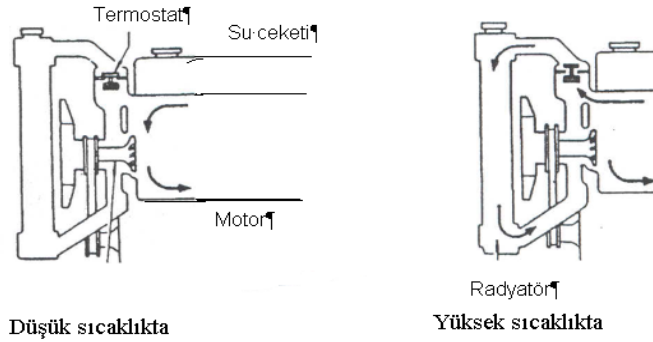
➤ Baypas valfsiz termostat

Bu konuda soğutma suyu çıkışına yerleştirilen bir termostat örnek olarak anlatılmaktadır (Şekil 1.30).

Şekil 1.30: Baypas valfsiz termostat

Katı bir vaks, kauçuk ve mil (piston) palet içerisinde merkezlenmiştir ve milin (pistonun) bir ucu termostatın dış gövdesine sabitlenmiştir. Düşük sıcaklığa bağlı olarak kapanır. Yüksek sıcaklığa bağlı olarak açılır. Soğutma suyunun akış miktarını kontrol eden bir valf paletin dış kısmına yerleştirilmiştir ve bir valf çalışmadığı zaman soğutma suyunun akışını keser. Soğutma suyunun sıcaklığındaki bir yükselme ile birlikte vaks elemanının hacmi artar. Meydana gelen basınç mili (pistonu) iter. Piston, termostat gövdesine sabitlenmiş olduğundan basınç yayın tansiyonunu yener ve palet aşağı inerek valfin açılmasını sağlar. Radyatör petekleri içerisinde geçerken soğumuş olan soğutma suyu termostata geri döndüğü zaman valf kapanır. Termostat bu operasyonu sürekli tekrarlayarak soğutma suyu akış hacmini kontrol eder ve motorun sürekli rejim sıcaklığında kalmasını sağlar.

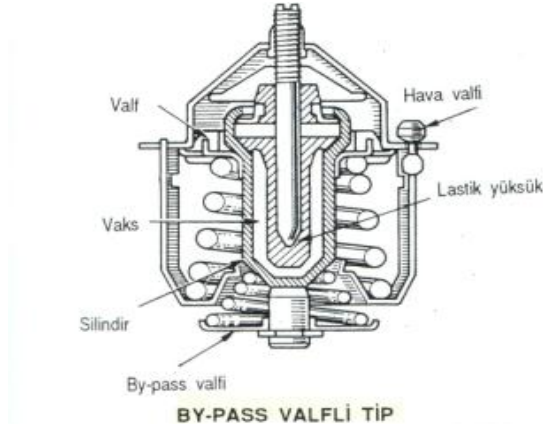
Şekil 1.31: Soğutma suyunun akışı

Şekil 1.31’de soğutma suyunun akışı görülmektedir. Soğutma suyunun sıcaklığı düşük iken termostat kapalıdır ve soğutma suyu radyatöre giremez ancak motor içerisinde dolaşır. Soğutma suyunun sıcaklığı yükseldiği zaman, termostat açılır ve soğutma suyu aynı zamanda radyatöre de gider.

➤ Baypas valfli tip termostat

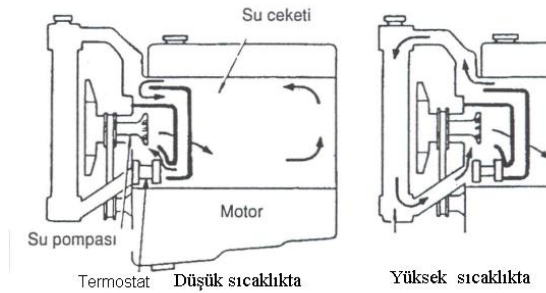
Bu konuda motorun soğutma suyu girişine yerleştirilmiş bir termostat örnek olarak anlatılmaktadır.

Şekil 1.32’de baypaslı tip bir termostatın çalışması tarif edilmektedir. Baypas valfli motor içerisindeki soğutma suyunun sirkülasyonunu kontrol eder.

Şekil 1.32: Baypaslı tip termostatın yapısı ve çalışma prensibi

Soğutma suyu sıcaklığı düşük iken radyatör tarafındaki valf kapalıdır ve baypas valfli açıktır. Dolayısıyla soğutma suyu radyatör içerisinden dolaşmaz. Aynı anda baypas valfinin kapanmaya başlaması ile birlikte motorun içerisindeki soğutma suyu sirkülasyonu kontrol edilir. Baypas valfsiz termostat tam açıldığı zaman, soğutma suyu aynı anda hem motorun hem de radyatörün içerisinden dolaşır. Ancak baypaslı termostatta radyatör içerisinden sirkülasyon durdurulurken soğutma suyu sadece motor içerisinden dolaştırılır ve soğutma verimi artırılır.

Şekil 1.33: Soğutma suyunun akışı

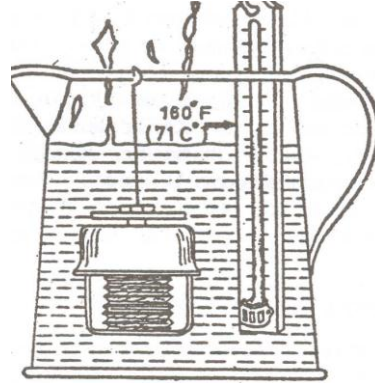
Baypaslı termostat, soğutma suyunun geçtiği kanalı genişleterek motor içerisindeki sirkülasyonu kontrol eder ve klasik tip ile karşılaştırıldığında motor soğuk iken su akış direnci azaltılmış olur.

Dolayısı ile su pompası üzerindeki yük en aza indirilmiş olur ve motor gücündeki kayıp azaltılmış olur.

1.4.5. Termostatlarda Yapılan Kontroller

Termostatlar belli sıcaklık derecelerinde açılacak şekilde yapılmıştır. Motorlarda kullanılan termostatların 60 °C - 64 °C arasında bir sıcaklıkta açılmaya başlaması ve 77 °C'de tamamen açılması gerekir. Günümüz motorlarında termostatlar 80 °C'de açılmaya başlayıp 110 °C'de tamamen açılır. Termostatlar motorun çalışma koşullarına ve kullanılacak antifrizin çeşidine göre seçilir. Termostatların normal çalışmadığı kanısına varılırsa bunu anlamak için Şekil 3.9'da görüldüğü gibi, basit bir deney yeterlidir. Bu deney yapılırken termostat supabının açılma başlangıç değerlerinin bilinmesi yararlı olur.

Termostatı kontrol etmek için içi su dolu bir kap alınır. Termostat, kabın dibine değmeyecek şekilde ipli veya tel ile asılır. Sonra kabın içindeki su ısıtılır. Diğer taraftan kabın içine yerleştirilen termometre ile de suyun sıcaklığı kontrol edilir. Su ısındığı zaman termostat açılması gerektiği sıcaklıktan 6 - 7°C kadar önce açılacak olursa veya suyun sıcaklığı termostatın açılması gereken sıcaklığı yaklaşık olarak 6 - 9°C geçtiği hâlde, supap açılmıyorsa termostat bozuktur değiştirilmesi gerekir.

Şekil 1.34: Termostatın kontrolü

1.4.6. Termostat Arıza ve Belirtileri

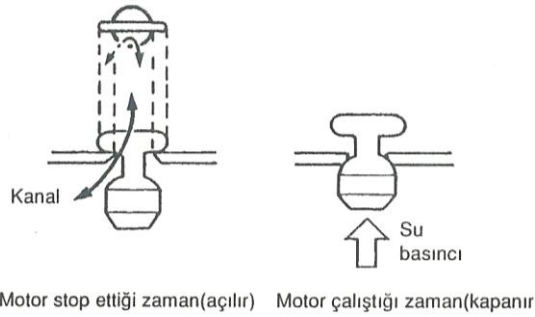
Motorlu araçların soğutma donanımında, önemli görevi olan termostatların belirli bir çalışma ömrü yoktur. Önceden hiçbir arıza belirtisi göstermez. Termostat supabı ve supabı çalıştıran diğer parçalar, genellikle çok yüksek ısı değişikliği, aşınmaya ve bükülmeye neden olacak değişik durumlarla karşı karşıya bulunur.

Suyun içindeki pas, kir ve yabancı maddeler termostatların gerekli şekilde çalışmasını engeller. Herhangi bir nedenle fazla ısı, termostatı arızalandırabilir. Termostatlar herhangi bir nedenle arıza yaptıklarında genellikle açık olarak kalır. Çünkü supabın kapalı kalması

körüğün içindeki vakum nedeni ile olmaktadır. Körük delinecek olursa vakum ortadan kalkacağına göre atmosferik basınç, körüğü şişirecek ve supabın daima açık kalmasını sağlayacaktır. Bu nedenle termostat motorun fazla ısınmasına hemen hemen hiç neden olmaz. Termostatın arızalanması, özellikle kış aylarında, motorun normal çalışma sıcaklığına kadar ısınmasına neden olur

➤ Hava valfi

Soğutma suyu değişimi esnasında radyatördeki su tahliye edildiği zaman, motorun soğutma sistemi içerisine hava girer. Soğutma sistemi yeniden soğutma suyu ile doldurulduğu zaman soğutma sistemi içerisinde kalan havanın dışarı atılması şarttır.

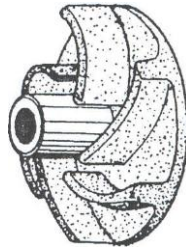

Şekil 1.35: Hava valfinin çalışması

Hava valfi havanın tahliyesine izin veren bir kanala sahiptir. Motor stop ettiği zaman, bu valf kendi ağırlığı ile bu kanalı açar ve motor çalıştığı zaman su pompasının basınçlandığı soğutma suyunun basıncı ile bu kanal kapanır.

Modern motorlarda bir havalandırma tapası vardır. Radyatör motora nazaran daha alt konumda seviyelendirilmiştir ve hava direnci azaltılmış aracın dış görünüşü iyileştirilmiştir. Bu tapa sayesinde havalandırma daha kolaylaştırılmıştır.

1.5. Su Pompası

Şekil 1.36: Su pompası

1.5.1. Görevi

Su pompaları, motorun krank mili kasağından bir (V) kayışı ile aldıkları hareketle suya basınç kazandırıp suyu motor su ceketlerinden dolaştırıp soğuması için radyatöre gönderir.

1.5.2. Çeşitleri ve Yapısı

Su pompaları millerinin yataklandırılış şekline göre, burçlu, bilyeli yataklı ve salmastralı diye isimlendirilir. Bugün genellikle daha kullanışlı olması nedeni ile bilyeli yataklı pompalar kullanılmaktadır. Pompadaki salmastranın etrafına bir halka geçirilir ve özel bir somun ile salmastra sıkıştırılır. Bu salmastra zaman zaman sıkıştırılır ve eskিয়েince değiştirilir. Şekilde bilyeli yataklı su pompası kesiti görülmektedir.

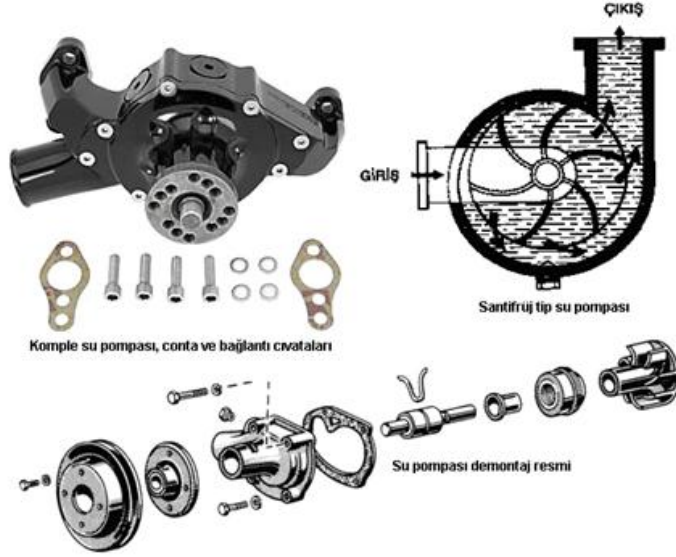
Milin yataklandırılması hangi tip olursa olsun hepsinde de suyun sızmasını önleyen contalar (salmastra) vardır. Genellikle borçlu tip pompalarda ayar edilebilen salmastralar ve günümüzdeki yüksek devirli motorlarda daha çok kullanılmakta olan bilyeli tip pompalarda su pompaları, genellikle santrifüj tip bir pompa olup silindir blokunun ön tarafına, blok ile radyatör arasına yerleştirilmiştir. Motorda iyi bir soğutma için suyun basınçlı olarak su ceketlerinden dolaştırması gerekir. Ortalama olarak bir su pompasının saatte 40000 litre suyu dolaştırması gerekir. Krank kasnağı ile su pompası kasnağı arasındaki devir oranı 0.8-1.5 arasındadır.

1.5.3. Su Pompasının Çalışması

Su giriş ve çıkış borusu bulunan döküm bir gövde ile üzerinde düz veya kavisli kanatları olan su basma paletleri, paletleri döndüren mil, pompanın esas parçalarını oluşturur. Su pompası pompa kapağı bulunmamaktadır, doğrudan doğruya bloktaki yuvasına bağlanır. Pompa mili bir yatakla yataklandırılmıştır. Yatak çevresinden suyun sızmasını önlemek için salmastra veya keçeler yerleştirilmiştir. Pompanın arka tarafında genellikle kapak bulunur. Kapak olmadığı hâllerde su basma paletleri, silindir blokunda bulunan özel pompa yuvasına yerleştirilir. Mili döndüren kasnak ise milin diğer ucuna takılır. Krank milinden aldığı hareketle döndürülen pompa paleti, suyu merkezkaç kuvvetle silindir blokundaki geçitlere doğru basınçlı bir şekilde gönderir. Pompanın giriş ucu ise bir hortum ile radyatörün alt deposuna bağlıdır.

1.5.4. Su Pompasında Yapılan Kontroller

- Sızdırmazlık kontrolü
- Pompa gövdesi salmastrasından veya boru bağlantısından su kaçak kontrolü
- Pompa kasnağı pimi kırıklık kontrolü
- Pompa paletlerinin kırıklık kontrolü
- Palet odasının kırık ve aşınma kontrolü
- Pompa milinin aşınma kontrolü

Şekil: 1.37: Su pompası demontaj resmi

1.5.5. Su Pompasının Arızaları ve Belirtileri

Su pompalarında sık sık rastlanan arızaların başında, vantilatör kayışlarının kopması veya gevşemesi nedeni ile arıza görülür. Bunun dışında pompa paletlerinin veya kanatçıkların kırılması, palet odasının aşınması gibi arızalar olabilir. Paletlerin kırılmasına veya palet odasının aşınmasına suyun içindeki pislik, kum ve diğer yabancı maddeler neden olur. Bu nedenle sisteme yabancı maddelerden arındırılmış, korozyona engel olucu saf ve temiz su konmalıdır. Motor suyu kısmen donduğu zaman, pompa çalıştığında, palet ve paleti pompa miline bağlayan pim kırılabilir. Bu durumda mil palet içinde boşa döner ve suyun dolaşımı durur. Vantilatör kayışının gevşemesi hâlinde ise hareket iletiminde kayma olacağından pompanın devir sayısı azalır ve yeterli suyu dolaştıramaz. Bunun sonucu motor çok ısınır.

Pompanın su sızdırması her tip pompada en çok görülen arızadır. Pompa kayışları döndürüldüğü için pompa gövdesi kayışın çektiği tarafa doğru bir basınç altında bulunur. Bu nedenle pompa bağlantı civataları iyi sıkılmayacak olursa pompa gevşer ve su sızdırır. Bu durumda pompa yenisi ile değiştirilir.

Yay basınçlı pompanın salmastrası veya pompa kömürü zamanla aşınır, bozulur ve pompa su sızdırır. Pompadaki yağlanması gereken yerlerin yağlanması ihmal edilirse pompa mili ve yatağı aşınır ve sızıntı yapar.

Modern soğutma sistemlerinde soğutma suyunun hızlı dolaşımına gerek vardır. Herhangi bir nedenle pompa verimi azalır suyun soğutma etkisi kaybolur. Bu ise su pompasının tamamen arıza yapmasına ve motorun çok ısınmasına neden olur. Pompanın su sızdırması sonucu, yalnız soğutma sistemindeki suyun eksilmesine neden olmaz. Suyun pompa milinden sızarak dışarı çıkması, mil ile yatağı arasındaki yağlamayı etkileyerek mil ve yatağın aşınmasına ve korozyona uğramasına neden olur.

Motor yüksek devirlerde çalışırken bu sızıntı olan yerlerden içeriye hava emilir. İçeri giren hava suyu, radyatörden taşırır. Soğutma suyuna hava karışması ısı geçişini güçleştirir. Bu ise motor sıcaklığının yükselmesine neden olur.

Soğutma sisteminin içine hava girmesi, su ceketlerinde ve diğer kısımlarda anormal paslanmalara sebep olur. Su pompası arızasından dolayı soğutma sisteminin içine hava emilir veya dışarıya su sızıntısı olursa bu durumda hemen arıza giderilmeli ve gerekli yerler sık sık yağlanmalıdır.

1.6. Bağlantı Hortumları ve Borular

Su dağıtım boruları, suyun radyatör ile motor arasında iletilmesini sağlar.

Radyatör hortumları yüksek ısıya ve basınca dayanıklı olmalıdır. Radyatör hortumları motor üzerindeki yerine göre şekillendirilmişlerdir. Aynı zamanda elastik özelliği bulunmaktadır. Bunlar, belirli ölçülerde, belirli eğimlerde ve tam ölçüsünde dökülerek yapılmış hortumlardır. Bükümlü ve esnek olmak üzere iki çeşittir. Bu tip hortumlar, radyatörün alt su deposu ile su pompası arasında kullanılır. Bu tip hortumların içinde bulunan, tel yay hortumun içeriye doğru bükülmesine engel olur.

Bağlantı hortumları ve borularında aşağıdaki kontroller yapılır:

- Su dağıtım hortumlarında delik ve çatlak kontrolü
- Su dağıtım hortumları bağlantılarında su kaçak kontrolü

Soğutma sisteminde motor sık sık su eksiltiyorsa su dağıtım hortumlarının delik, çatlak ve kaçak kontrolü yapılmalıdır. Hortumlar yüksek ısıdan çatlayabilir ve delinebilir. Aynı zamanda yüksek basınçtan dolayı bağlantı yerlerinden su sızdırabilir.

1.7. Su Ceketleri ve Kanalları

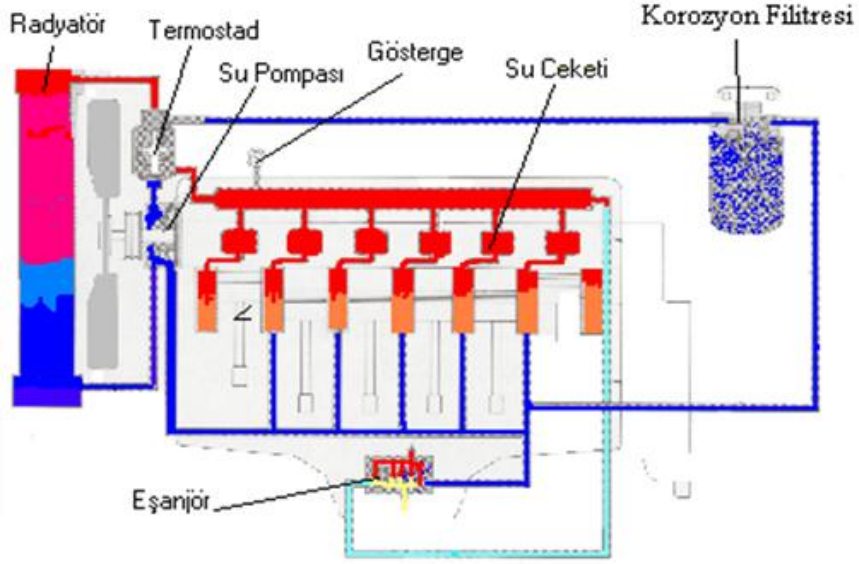
Motorun silindirleri etrafına su ceketleri yerleştirilmiştir.

1.7.1. Görevleri

Su ceketleri, motor çalışırken yanma odası içerisindeki sıcaklık yanmadan dolayı 2000 °C veya daha yükseklere çıkar ve motorun parçaları ısınır. Isınan bu motor parçalarının soğutulması için silindir cidarları etrafına ve silindir kapağına soğutma suyunun dolaşabilmesi için su ceketleri ve su kanalları gerekir.

1.7.2. Yapısı

Su ceketleri birçok delik ve geçitlerle birbirine bağlanmıştır. Böylece su, silindirlerin ve supapların yuvalarının etrafında rahatça dolaşabilir.

Şekil 1.38: Su ceketleri ve kanalları

1.7.3. Yapılan Kontroller

- Su ceketlerinde tıkanıklık kontrolü
- Su ceketlerinde kireçlenme kontrolü
- Su ceketlerinde çatlak kontrolü
- Su ceketleri tapalarında sızdırmazlık kontrolü

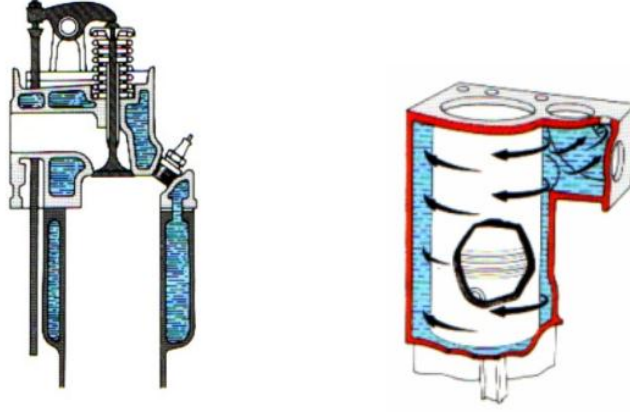
1.7.4. Arızaları ve Belirtileri

Her zaman soğutma suyu kaçaklarının kendi kendine kapatacağı söylene de radyatördeki eksilen su motorun sıcak çalışmasına neden olacak ve kısa sürede motorun arıza yapmasına sebep olacaktır. Bu nedenle su kaçaklarının derhâl müdahale edilerek onarılması gerekir.

Su ceketlerindeki kireçlenme ve tıkanıklar ise motorun hararet yapmasına neden olur. Bu durumlarda motor soğutma suyuna kireç sökücü konularak su kanalları ve ceketlerdeki kireçlerin çözülmesi sağlanır.

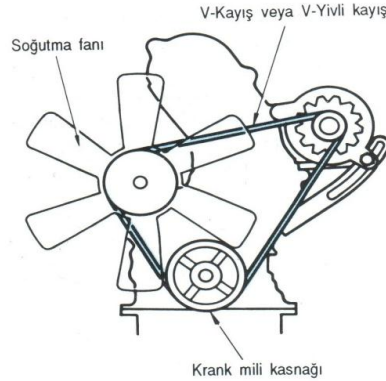
Yağa su, suya yağın karışması durumunda conta arızası yoksa mutlaka su ceketlerinde çatlak vardır.

Motor bloku su tapalarında su sızıntısı olması hâlinde tapaların yerinden sökülerek tekrar yenisi takılıp kaçak giderilir. Aksi hâlde tapanın atması sonucu soğutma suyu her an boşalacağı için motorda büyük arızalara sebep olabilir.

Şekil 1.39: Su ceketleri

1.8. Vantilatör

Şekil 1.40: Vantilatör bağlantısı

1.8.1. Görevleri

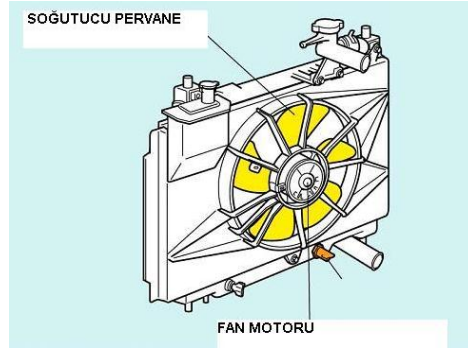
Vantilatörler, genellikle pompa miline bağlanır, su pompası ve alternatörü döndüren kayış vasıtası ile döndürülür. Vantilatörlerin görevi radyatör petekleri arasında kuvvetli bir hava akımı sağlamaktır. Bazı vantilatörlerin etrafında davlumbaz bulunur. Böylece vantilatör yalnız radyatör petekleri arasından hava emebilir ve verimi daha da yükselmiş olur. Şekil 1.40'ta bir vantilatörün pompa kasağına bağlantı şekli görülmektedir. Taşıt yeterince hızlı gittiğinde aracın ön ızgarasından geçen hava akımı radyatör peteklerinden geçerek soğutma işlemini yapar. Ayrıca bağımsız bir ünite olarak da takılabilir. Bağımsız fanlar elektrikle veya ısı kontrollü olarak otomatik çalıştırılır. Eğer taşıt hızı yeterli değilse fanlar devreye girip havayı emer.

1.8.2. Vantilatör Çeşitleri ve Yapısı

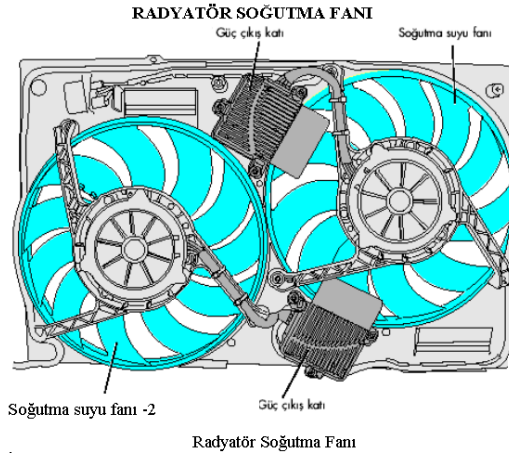
- Kayışla hareketli vantilatörler
- Elektrik motorlu vantilatörler (fan)
- Otomatik vantilatörler

1.8.2.1. Radyatör Soğutma Fanının Yapısı ve Çalışması

Petek içerisinden geçen hava, radyatör ısısının değişmesine neden olur. Havanın hızı ne kadar fazla ise radyatörün soğutma verimi artar. Araç yüksek süratte giderken radyatör peteği içerisinden yeterli miktarda hava akışı olur ancak araç düşük süratte giderken ve motor rölantide iken aracın ön kısmından gelen hava gerekli soğutma işlemi için yetersiz kalır. Bu yüzden radyatörün soğutulması için hava üfleyen bir fan kullanılmaktadır. Radyatör soğutma fanı hareketini motordan veya motorun yapısına göre bir elektrik motorundan alır.

Şekil 1.41: Radyatör soğutma fanı

Şekil 1.42: Çift radyatör soğutma fanı

1.8.2.2. Elektrik Motor Tahrikli Soğutma Fanı

➤ Yapısı ve çalışması

Bu sistemde bir fan motoru vardır. Elektrik ile çalışan bu fan motoru soğutma suyu sıcaklığını belirli bir seviyede tutar. Fan motoru elektrik kaynağı olarak bataryayı kullanır. Soğutma suyu sıcaklığı belirli bir değere ulaştığı anda, radyatörün soğutma suyu radyatör çıkışına takılmış olan fan müşiri devreye girer ve fan çalışmaya başlar. Su belirli bir sıcaklık değerinin altına düştüğü zaman, müşir devreden çıkar ve fan durur. Diğerleri ile

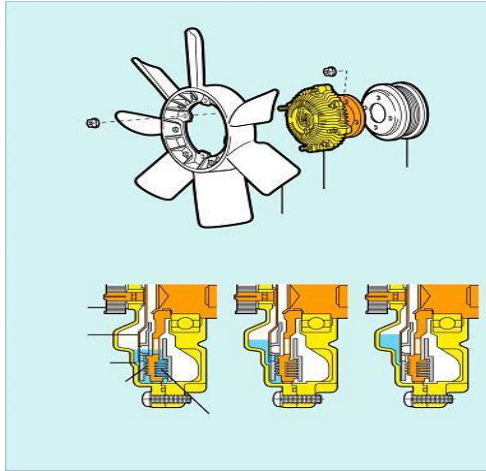
karşılaştırıldığında bu tip fan ile enerji kayıplarının önüne geçilebilir. Bu yüzden bu tip fan kullanımı çok yaygındır.

- **Fan hızı kontrol donanımı**

Radyatör soğutma fanı yüksek devirde döndürüldüğü zaman çok gürültülü çalışır, aynı zamanda fanı döndürmek için gerekli olan tahrik kuvveti de artar. Ancak araç yüksek süratte giderken radyatör fansız da ortam havası tarafından yeterli derecede soğutulabilir. Motor soğuk iken motorun rejim sıcaklığına kadar çabuk ısınması istenir. Bu nedenlerden dolayı, radyatör fanının sadece gereken zamanlarda devreye girmesini sağlayacak bir donanım gereklidir. Son model araçların çoğunda üç kademeli sıcaklık kontrollü hidrolik kavramalı fan kullanılmaktadır (TEM kaplin). Kavrama fanının hızı, radyatörden geçen havanın sıcaklığına bağlı olarak üç kademede değişir. Hava sıcaklığı düşük iken fanın hızı motoru çabuk ısıtmak ve fanın gürültüsünü azaltmak için düşük tutulur. Hava sıcaklığı yükseldiğinde fan devri etkili bir soğutma sağlamak için üç farklı hız kademelerinde artar.

- **Fan hızı kontrol donanımı çeşitleri**

- Otomatik vantilatör (otomatik fan)
 - Elektrik motorlu vantilatör
 - Elektromanyetik vantilatör kavraması
- Devir sayısı sınırlı vantilatör
 - Manyetik kavramalı vantilatör
 - Hidrolik kavramalı vantilatör
 - Sıcaklık kontrollü hidrolik kavrama kaplin (TEM kaplin)
- Termostatik olarak kumanda edilen kavramalı vantilatörler (visco kavramalı vantilatörler)

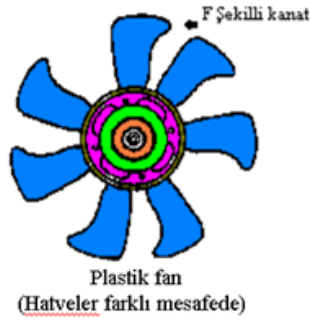

Şekil 1.43: Sıcaklık kontrollü hidrolik kavrama kaplin (tem kaplin)

- **Soğutma fanının performansı**

Soğutma fanı preslenmiş çelik plakalardan veya katkılı plastik dökümden imal edilir. Plastik fanlarda 4-8 kanat vardır. Krank kasnağının çapı ile fan kasnağının çapları fanın

dönme devri motor devrinin 0,8-1,5 katı olacak şekilde seçilmiştir. Arkadan çekişli araçlarda radyatör fanı tahriğini bir tahrik kayışı vasıtasıyla krank milinden alır. Fanın çok yüksek devirlerde bile çok sessiz çalışması gerekiyor. Fan gürültüsünü azaltmak için fanın kanatlarının hatveleri farklı seçilmiştir.

Şekil 1.44a

Şekil 1.44b

Plastik fan (hatveler farklı mesafede)

1.9. Müşirler

Ölçülen sıcaklık ya da basınç belirlenen değere ulaştığında açık kontağını kapatan ya da kapalı kontağını açan bir butondur. Sadece iki konumu vardır açık - kapalı olabilir. Evlerinizde kullandığımız kapı zili butonu örnek gösterilebilir.

Soğutma sisteminde motor soğutma suyu sıcaklığını kontrol etmek için hararet müşiri (ısı müşiri) ve elektrik motor tahrikli soğutma fanına kumanda eden fan müşirleri kullanılmaktadır.

Resim 1.1: Çeşitli tip müşirler

1.9.1. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Görevi

Sıcaklık (hararet) müşiri, su ceketlerindeki soğutma sıvısının ısısını ısı göstergesine kumanda ederek gösterir.

Resim 1.2: Sıcaklık (hararet) müşiri

Fan müşirleri ise bir anahtar gibi çalışarak soğutma suyu sıcaklığını kontrol eder. Sıcaklık yükseldiğinde fanı çalıştırır, motor sıcaklığı düştüğünde fanı durdurur.

1.9.2. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Yapısı ve Çalışması

Sıcaklık müşiri sıcaklık göstergesinin bir parçası gibi çalışır ve ısının en fazla olduğu yerde monte edilmiştir.

Bu yüzden önce sıcaklık göstergesi sistemini inceleyelim.

Resim 1.3: Sıcaklık Göstergesi

Resim 1.4: Sıcaklık müşirinin yerinden sökülmesi

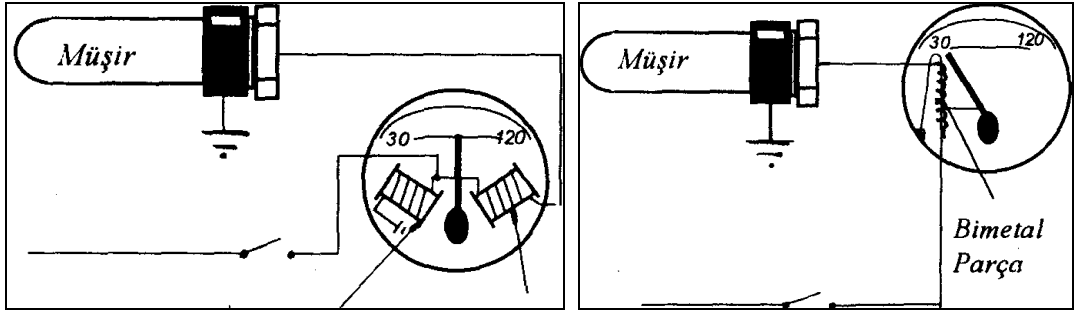
- **Sıcaklık göstergesi:** Sıcaklık göstergesi, motor suyunun sıcaklığını gösterir.
- **Yapısal özelliği:** Günümüz araçlarında elektrikli tip sıcaklık göstergesi kullanılır. Elektrikli tip göstergeler, yağ göstergelerinde olduğu gibi manyetik veya termik tip olabilir.

Sıcaklık göstergesi, gösterge saati ve sıcaklık müşiri olmak üzere iki parçadan meydana gelir. Gösterge saati, araç gösterge panosunda, ısı müşiri ise motorda soğutma suyu içindedir.

Manyetik göstergeler, gösterge içinde bulunan bobinlerin üzerinden geçen akımın meydana getirdiği manyetik alanın etkisiyle çalışır. Gösterge saati içinde biri devrede paralel, diğeri seri olarak çalışan iki tane bobin vardır.

Kontak anahtarı açıldığında, devreye paralel olarak bağlı bobin sabit bir manyetik alan oluşturarak ibreyi soğuk gösterecek şekilde kendine çeker.

Seri bobinin ucu, müşire bağlıdır. Motor soğuk olduğunda seri bobin üzerinden çok az akım geçer. Motor ısındığında müşir içindeki direnç azalır. Bu durumda seri bobinin üzerinden geçen akım çoğalacağından meydana getireceği manyetik alan da kuvvetli olur. Gösterge ibresi, seri bobinin meydana getirdiği kuvvetli manyetik alanın etkisine girerek sıcağa doğru yönelir.

Şekil 1.45: Paralel bobin manyetik sıcaklık göstergesi Şekil 1.46: Seri bobin termik sıcaklık göstergesi

Termik tip gösterge saati içinde bimetal bir parça üzerinden akım geçirilip müşir üzerinden şasi ettirilir. Motor soğuk iken az akım geçeneği için bimetal levhada bir değişiklik olmaz. Bu durumda gösterge soğuğu gösterir.

Motor ısındıkça müşir üzerinde direnç azalır. Direnç azaldığı için de bimetal parça üzerinden daha fazla akım geçer. Isınan bimetal parça eğilirken gösterge ibresini de sıcak tarafa doğru iter. Eski model araçlar üzerinde gaz basınçlı sıcaklık göstergeleri bulunur. Gaz basınçlı sıcaklık göstergesinde motora takılan ısı tüpünden gösterge saatine ince bakır bir boru bağlantısı vardır.

1.9.3. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Çeşitleri ve Kullanıldığı Yerler

Soğutma sisteminde sıcaklık müşiri ve fan müşiri kullanılmaktadır.

1.9.4. Soğutma Sisteminde Müşirlerin Arızaları ve Belirtileri

Fan müşiri arızalı olan araçta fan zamanında açmaz ve suyun soğutulmasına yardımcı olamaz ve motorun hararet yapmasına sebep olur.

Sıcaklık müşiri arızalı olan araçta ise sıcaklık göstergesi çalışmaz ve motor sıcaklığı sürücü tarafından kontrol edilemez.

Her iki durumda da motorun hararet yapması söz konusu olur ki o da motorda hiç istenmeyen bir durumdur.

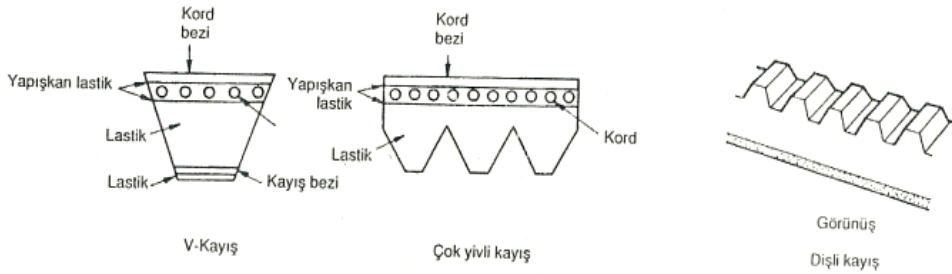
1.10. Hareket İletim Kayışı

1.10.1. Görevi

Soğutma donanımını çalıştıran su pompaları ana mil kasnağından genellikle değişik tipte vantilatör kayışları ile hareket alır. Bu kayışların çoğunluğu (V) tipi kayışlardır. Bunlar, dar ve geniş kayışlar olarak ayrılır. Soğuk hava ve hidrolik direksiyon düzeni olan yeni model otomobillerin çoğunda üç veya dört kayış bulunabilir. Kayış kenarları ile kayışın takıldığı kasnak kenarları arasındaki sürtünme kuvveti ile bir kasnaktan diğerine hareket aktarılır. Kayışın iki yüzü kasnak yüzlerine sürtündüğü için kayma olmaz ve hareket aynen iletilir.

1.10.2. Çeşitleri ve Yapısı

1- V Kayışları 2- Çok yivli kayış (yivli kayış) 3- Dişli kayışlar

Şekil 1.47: Hareket iletim kayışı

Az bakım gerektiren kayışlarda ısıl genişleme kordları kullanılır. Sürtünme esnasında ortaya çıkan ısıdan dolayı kordlardaki genişleme çok az olur. Ayrıca bu kordların üzerine yapışkan lastik geçirilerek hareketin kaymadan iletilmesi sağlanmıştır. Yapışkan lastiğin en üstüne de kord bezi geçirilerek kayıştaki dayanım artırılmıştır.

1.10.3. Hareket İletim Kayışı Kontrolü ve Ayarı

Bir motor fazla ısınıyorsa ilk kontrol edilecek parça vantilatör kayışlarının uygun çalışıp çalışmadığının kontrolüdür. Kayış gevşek olursa kayma yapar. Bu durumda vantilatör, radyatör peteklerinden fazla hava çekmeyecek ve radyatörden geçen su yeteri kadar soğumayacaktır. Diğer bir husus, pompa yavaş döneceği için su dolaşımı çok yavaş olacak ve motorun suyu çok fazla ısınacaktır. Kayışın gevşek olmasının başka bir mahzuru, alternatörün devir sayısını azaltacağı için alternatör şarj etmez. Aynı zamanda kaymadan dolayı kayış çok çabuk parçalanır ve kopar.

Kayışın fazla gergin olması da hareket verdiği parçalara zarar verir. Bu nedenle kayış gerginliğinin ve gevşekliğinin belirli ölçülere göre olması zorunludur. Özellikle, soğuk hava ve hidrolik direksiyon düzeni olan otomobillerde bu durum çok önemlidir. Kayış yağlı veya gevşek olması nedeni ile kayacak olursa çok çabuk yıpranacağı gibi alternatör, vantilatör ve su pompası gerektiği gibi çalışmaz. Kayışın fazla gergin olması hâlinde ise su pompası burç ve yatakları ile burç ve yataklarına fazla yük biner. Bu nedenle vantilatör kayışları dar veya geniş, uzun veya kısa oluşlarına göre pratik usulle kontrol edilir.

Bu kontrolde, kasnak ile alternatör kasnağı arasına bir cetvel konur ve kayışa bastırılır. Çökme miktarı fabrika değerleri ile karşılaştırılır. Fabrika değerleri bulunmuyorsa bu çökme normal kayışlarda 12 - 13 mm (1/2") uzun kayışlarda 22 - 25 mm (3/4" - 1") kadar olmalıdır. Bu kontrol kayışın en uzun olduğu tarafından yapılmalıdır. Kayış ayarı yapılırken daima tespit civataları hafifçe gevşetilir ve uygun gerginlik sağlanınca bu civatalar sıkılır. Çökme miktarı tekrar kontrol edilir, uygun ise kayış ayarı biter.

Vantilatör kayışları, soğuk hava ve hidrolik direksiyon düzenini çalıştırmakta ise mutlaka özel tork metreler ile ayarlanmalıdır. Bu şekilde ayar yapabilmek için fabrikanın verdiği ayar değerleri ve ayarı yapabilmek için özel torkmetre bulunmalıdır. Genellikle vantilatör ve alternatörü çalıştıran kayışlar 75-80 Nm hidrolik direksiyon düzenini çalıştıran kayışlar 100 Nm, kompresör çalıştıran kayışlar 90 Nm'lik kuvvetle gerdirilmelidir.

Motorun hararet yapmasının nedenleri:

- Radyatör peteklerinin tıkanması
- Radyatörde suyun azalması
- Vantilatör kayışının gevşek veya kopuk olması
- Termostatın arızalı olması
- Motor yağının azalması
- Motor soğutma suyu kanallarının tıkalı olması
- Uygun vites ve hızda gidilmemesi
- Otomatik fanın arızalı olması

Bir motorun hararet yapmasının sebebi sadece soğutma sistemindeki bir arızadan ileri gelmeyeceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Soğutma sisteminin bakım ve onarımında dikkat edilmesi gereken noktalar

- Radyatöre konacak suyun seviyesi peteklerin üzerinde olmalıdır.
- Çok sıcak motora rölantide çalışırken ılık ve kireçsiz su konur.
- Motor blokundaki su kanalları pastan ya da kireçten tıkanmış ise motor fazla ısınır.
- Radyatöre konacak suyun içilecek temizlikte ve temiz su olması gerekir.
- Su olduğu hâlde motor fazla ısınıyorsa termostat arızalıdır.
- Donmayı önlemek için radyatöre antifriz ilave edilir.
- Termostatı sökülmüş motor, gereğinden soğuk çalışır aşınmalar artar ve verim düşer.
- Motorun çok sıcak çalıştırılması motoru çekişten düşürür.

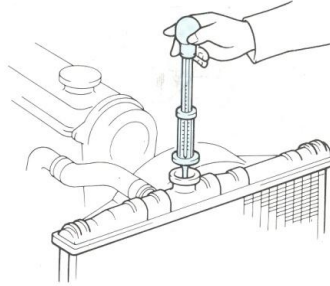
- Motor çok sıcakken radyatöre soğuk su konursa silindir kapağı ve blok çatlayabilir.
- Çok sıcak bir motorda radyatör kapağı ıslak bir bezle tutulup hafifçe gevşetilir ve buhar tamamen atılınca radyatör kapağı açılır.
- Araçta ısı (hararet) göstergesi çalışmıyorsa ısı müşiri arızalı olabilir.
- Motor, çalıştıktan sonra çalışma sıcaklığına gelmiyorsa kalorifer hortumlarında kaçak olabilir.
- Motor ısısının aniden yükselmesinin sebebi kayış kopması olabilir.

1.10. Antifriz Sıvıları

Genellikle, hava sıcaklığının 0°C altına düştüğünde soğutma donanımındaki suyun donmasını önlemek için kullanılır. Su motorda donduğu zaman meydana gelen genişleme kuvveti, silindir bloku, silindir kapağı ve radyatörü çatlatır. Bu nedenle suya yeter miktarda (suyun donma derecesine göre) antifriz karıştırılarak suyun donma noktası düşürülür. Bilindiği gibi suyun donma başlangıcı 0°C'dir. İçerisine karıştırılan antifriz sıvısının miktarına bağlı olarak suyun donma sıcaklığı (-45 ile -50°C) düşürülür. İyi bir antifriz sıvısı, su ile kolayca karışabilmeli ve en düşük sıcaklıkta bile suyun donmasını önleyebilmelidir.

Antifriz sıvısı korozyona neden olmamalı ve hiçbir zaman donmayı önleyici özelliğini yitirmemelidir. Antifriz sıvısı olarak genellikle alkol, alkol esaslı sıvılar veya etilen glikol kullanılır. Soğutma donanımına konulacak antifriz miktarı, motorun çalışacağı bölgenin en düşük sıcaklığına göre özel cetvellerden bulunur. Günümüz araçların Motorlarına Dört mevsim kullanılabilen antifriz konmaktadır.

Motora soğutma sıvısının aynı zamanda yoğunluğunun ölçülmesi gerekir. Ölçülen yoğunluk değeri, antifriz üretici firmaların yayınladığı çizelgeye bakarak suyun donma sıcaklığının belirlenmesini sağlar.

Şekil 1.48: Antifriz yoğunluğunun ölçülmesi

ANTİFRİZ ÇEŞİTLERİ	KAYNAMA SICAKLIĞI °C	DONMA SICAKLIĞINA GÖRE °C ANTİFRİZ YÜZDESİ				
		-6	-12	-17	-23	-29
Metil Alkol	65	12	20	30	35	40
Etil Alkol	80	20	30	40	45	50
Gliserin	108	20	30	40	45	50
Etilen Glikol	165	15	25	35	40	45

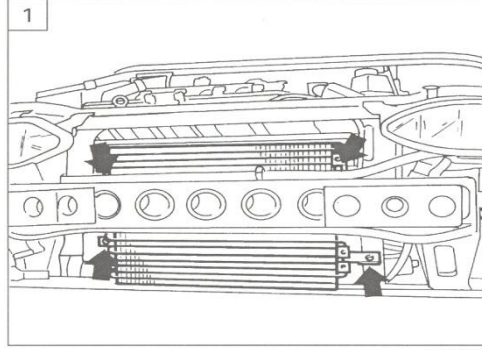
Tablo 1.1: Antifriz tablosu

UYGULAMA FAALİYETİ

Su pompası, termostat ve radyatörün kontrollerini ve değişimini yapınız.

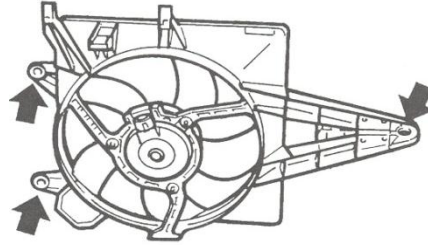
İşlem Basamakları	Öneriler
<p>➤ Su pompasının veya termostatın arızasını belirleyiniz.</p>	<ul style="list-style-type: none">➤ Motorun hararet yapma nedenlerini ve su eksiltme nedenlerini araştırınız. Madde 1.10’u okuyunuz.➤ Madde 1.4 ve 1.5’teki açıklamaları okuyunuz ve uygulayınız.➤ Termostat açılma derecesini araç kataloğundan öğreniniz.
<p>➤ Motor suyunu boşaltınız.</p>	<ul style="list-style-type: none">➤ Motoru stop ediniz.➤ Akünün negatif kutup başını sökünüz.➤ Aracı liftin üzerine emniyetli bir şekilde çıkarınız.➤ Aracı vitesine alınız ve el frenini çekiniz.➤ Motor sıcak iken motor suyunu boşaltmayınız <p>Soğutma suyu boşaltma</p> <ul style="list-style-type: none">➤ Motor soğutma suyunu boşaltmak için uygun kabı motorun altına yerleştiriniz.➤ Genleşme kabının kapağını sökünüz.➤ Radyatör kapağını sökünüz.➤ Kalorifer musluğunu açınız. Bu arada otomobilin azami ısıtma yapacak şekilde kalorifer kumandasını ayarlayınız.➤ Radyatör alt hortumunu sökünüz.➤ Radyatördeki hava musluğunu açınız.➤ Motor gövde üzerindeki hava musluğunu açınız.➤ Kalorifer çıkış borusu üzerindeki hava musluğunu açınız. <p>Not: Sadece soğutma suyunun değişimi ve antifriz koymak için su eksiltmek gerekiyorsa motor suyunu radyatördeki boşaltma musluğunu açarak boşaltınız.</p>

- Radyatörü ve su borularını sökünüz.

Radyatör bağlantı yerleri

- Fan motoru, fan müşirinin ve hararet müşirinin elektrik bağlantılarını ayırınız.
- Fan motorunun bağlantı cıvatalarını uygun anahtar ile sökünüz ve fanı komple alınız.

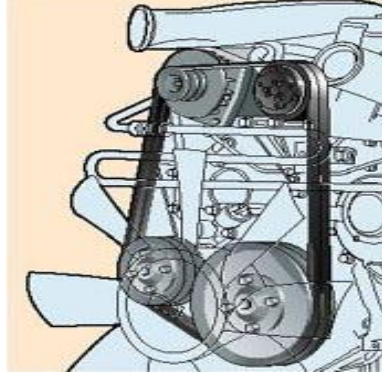

Komple fan

- Radyatör alt ve üst hortumlarını tamamiyla sökünüz.
- Radyatörü ve su borularını sökerken kelepçelerini sökmeyi unutmayınız.
- Radyatörü üst traverse bağlayan tespit cıvatalarını uygun anahtar ile sökünüz.
- Bazı model araçlarda radyatörü sökmek için ön panjuru sökmek gerekebilir.
- Varsa radyatör davlumbazını önceden sökünüz.

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Radyatörün ve su borularının kontrollerini yapınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kelepçe bağlantılarının yalama olup olmadığına dikkat ediniz. ➤ Soğutma sistemi ile ilgili bütün hortumları kontrol ediniz (radyatör alt üst hortumları, termostatu dışarıda olan motorlarda termostat ara hortumları, otomatik jikle hortumları, kalorifer hortumları gibi). ➤ Madde 1.3.4 ve 1.3.5'teki kontrolleri uygulayınız. ➤ Eğer hortumlar çatlamış, sertleşmiş veya normal şeklini değiştirmişse yenileri ile değiştiriniz. ➤ Dıştan iyi durumda görülüp de içten çatlayan hortumları da değiştiriniz.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Termostatu sökünüz. 	<p>Not: Termostatın yeri, araç motorlarının marka ve modellerine göre değişik yerde olabilir. İlgili araç kataloğuna bakınız.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Termostatın kapağını sökünüz. ➤ Termostatın sökölüş yönüne dikkat ediniz.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Termostatın kontrolünü yapınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Termostatu önce el ile kontrol ediniz, eğer normal hava sıcaklığında açık duruyorsa veya elle supaba basılıp bırakıldığında yayı, klapesi rahat hareket etmiyorsa yenisi ile değiştiriniz. ➤ Termostatın elle veya gözle yapılan kontrolünde bir hata tespit edilmemişse sıcak su dolu kap içerisinde kontrolü yapınız. ➤ Madde 1.4'ü okuyunuz. ➤ Termostat açılma derecesinin kontrolü için Madde 1.4.5'i uygulayınız. ➤ Madde 1.4.6'yı dikkatlice tekrardan okuyunuz. <div data-bbox="724 1392 1213 1765" data-label="Image"> </div> <p style="text-align: center;">Termostat kontrolü</p>

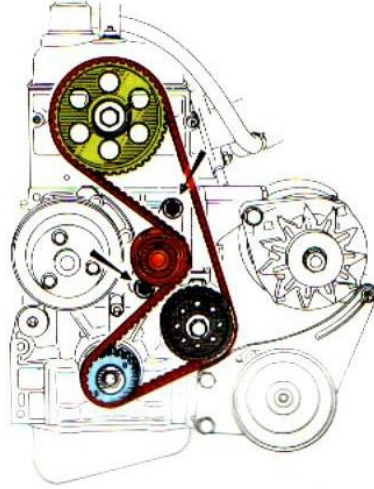
- Hareket iletme kayışı sökünüz.

Hareket iletim kayışı

- Kayışı rahat sökebilmek için kayış gergi ayar cıvatalarını gevşetiniz.
- Gergi ayar cıvataları araçların marka ve modellerine göre değişik pozisyonda olabilir. Aracın ilgili kataloğuna bakınız.

- Krank kasnağını sökünüz.

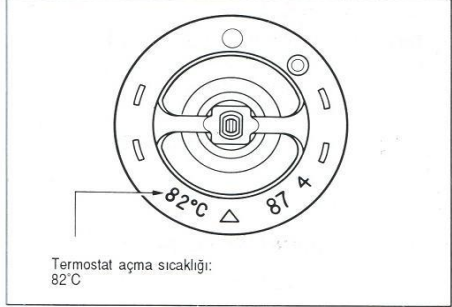
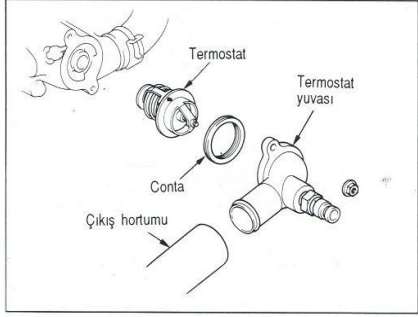

Triger kayışı

Not: Triger söküş ve takış pozisyonları için aracın ilgili kataloğuna bakınız.

- Krank kasnak ortasındaki cıvatayı emniyet sacı ile beraber sökünüz.
- Kasnağı çektirme yardımı ile sökünüz.

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ön kapağı sökünüz. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Çevre cıvatarını veya somunlarını sökünüz. Cıvatarın söktüğünüz yerlere dikkat ediniz (Cıvata boyları farklı olabilir.). ➤ Ön kapağa zarar vermeden yerinden alınız.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Su pompasını sökünüz. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Su pompası çevre cıvatarını sökünüz. ➤ Su pompasını çıkartmak için plastik çekiç ile kenarlarından vurunuz. <p>Not: Su pompasının yeri ve yapısı araçların marka ve modellerine değişiklik göstermektedir.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Su pompasının kontrollerini yapınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Madde 1.5’i dikkatlice okuyunuz. ➤ Madde 1.5.4 ve 1.5.5’teki konuyu uygulayınız.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Onarım için gerekli yedek parçaları belirleyiniz ve temin ediniz. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Arızalı olan su pompaları günümüzde değiştirilmekte, onarım yoluna gidilmemektedir. Ancak yenisi temin edilemeyen su pompaları için yedek parçayı ilgili servislerden temin edebilirsiniz.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Su pompasını takınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Su pompasını takmadan oturma yüzeylerini iyice temizleyiniz. ➤ Oturma yüzeylerine ve contasına ısıya ve suya dayanıklı yapıştırıcı sürünüz. ➤ Su pompası cıvatarını araç kataloğunda belirtildiği torkta sıkınız.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ön kapağı takınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kapak takarken yeni conta kullanmalısınız. Sızdırmazlığı daha iyi sağlamak için sıvı conta kullanınız. Farklı boyda olan cıvatarları çıktığı yerlerine takınız. Kapak contasının yerine tam oturmasına dikkat ediniz.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krank kasnağını takınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krank kasnağını takarken kamanın yerine takılı olmasına dikkat ediniz. Krank kasnak somunu veya cıvatasının torkunda sıkılmasına dikkat ediniz. Emniyet saçlarını mutlaka kıvrınız.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hareket iletme kayışını takıp gerginliğini ayarlayınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Alternatör kayışını takınız ➤ Diğer hareket iletme kayışlarını takınız. ➤ Kayışlarda çatlama var ise yenisi ile değiştiriniz. ➤ Diğer işlemler için Madde 1.10’u okuyunuz ve uygulayınız.

<p>➤ Termostatı takınız.</p>	<p>➤ Arızalı olan termostatı değiştirirken araç kataloğunda belirtilen standart dereceli olan termostatı alınız.</p> <p style="text-align: center;">Termostat derecesi</p> <p style="text-align: center;">Termostat montajı</p> <p>➤ Termostada yeni bir conta takarak yuvasına yerleştiriniz.</p> <p>➤ Termostat yuvasını yerine takınız ve iki cıvatası ile sabitleyiniz.</p> <p>Not: Bağlantı şekli araçların modellerine göre değişiklik gösterebilir.</p>
<p>➤ Radyatörü ve su borularını takınız.</p>	<p>➤ Radyatör borularını uygun yerlerine yerleştiriniz ve kelepçelerini takınız.</p> <p>➤ Radyatör borularını yerlerine takarken arap sabunu kullanınız.</p> <p>➤ Kelepçeleri iyice sıkınız.</p> <p>➤ Radyatör borularını takarken orijinal formatta olmasına dikkat ediniz.</p> <p>➤ Hortum bağlantılarının su kaçırmayacak sisteme dışarıdan hava sızdırmayacak şekilde sağlam ve sıkı olduğunu kontrol ediniz.</p> <p>Not: Soğutma sisteminin içerisinde havanın</p>

	<p>fazla miktarda bulunmasının nedenlerinin biri de su pompasının salmastrasından olan sızıntılardır. Bu durum soğutmanın yetersiz olmasına sebep olur.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Radyatörü üst traverse bağlayan tespit cıvatalarını uygun anahtar ile takınız. ➤ Fanın motorunu radyatör üzerine oturtturarak bağlantı cıvatalarını uygun anahtar ile sıkınız. ➤ Fan motoru, fan müşirinin ve hararet müşirinin elektrik bağlantılarını takınız. <p>Not: Hararet müşirinin kablosunu takarak sağlam olduğunu gözlemleyiniz.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Motor suyunu doldurunuz. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Motordan boşalttığınız su antifrizli ise aynı suyu koyunuz. ➤ Eğer yeni su koymak gerekiyorsa antifriz ile birlikte kireçsiz temiz su koyunuz. <p>Soğutma suyu doldurma talimatı</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Radyatör alt hortumunu takınız. ➤ Radyatör kapağını takınız. ➤ Genleşme kabı kapağından suyu yavaş yavaş dökünüz. ➤ Hava musluğundan su çıktığında tapasını kapatınız. Bu durum tamamlandıktan sonra genleşme kabı tamamen su ile dolacaktır. Dolayısı ile tapasını kapatınız. ➤ Akünün eksi kutup başını bağlayınız. ➤ Motoru çalıştırıp yaklaşık 2 dakika rölantide tutunuz. Daha sonra yaklaşık her 30 saniyede bir gaza basınız ve motor maksimum devrinin 3/4'üne ulaştırınız. Bu işlem fan motorunun ilk devreye girişine kadar yapılacaktır. ➤ Motoru rölanti devrine getirdikten sonra sistem hava alma muslukları kullanılarak yeniden sistemde hava kalıp kalmadığının kontrolüne tabi tutulur ve daha sonra motor devri biraz yükseltilecek hava musluklarından birkaç damla su çıkma olayı takip edilir. Bu işlem de normal olarak tamamlandıktan sonra hava alma musluk tapaları kapatılır. ➤ Motor durdurulur ve soğutulur. Motor soğukken genleşme kabındaki soğutma suyu seviyesi en az sistemin boşaltmaya başladığı andaki su seviyesi kadar olmalıdır (Genleşme kabı üzerindeki maksimum seviyesinde olmalıdır.). <p>Not: 6 nu.lı işlem yapılırken eğer motorun su kaydattığı görülürse işlem durdurulup arızalı</p>

	yer ve parça aranmalı ve değiştirilmelidir.
➤ Soğutma sisteminin havasını alınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Hava alma valflerini açarak havanın çıkmasını sağlayınız.➤ Motoru çalıştırıp ısıttıktan sonra bu işlemi tekrar ediniz.➤ Hava alırken kalorifer musluklarının açık olmasına dikkat ediniz.
➤ Motoru çalıştırarak test ediniz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Belirli bir süre sonra motoru tekrardan çalıştırınız sonra herhangi bir yerinde, su kaçağı olup olmadığını kontrol ediniz.➤ Motor seslerini dinleyiniz (Su pompasından ve hareket iletim kayışlarından ses gelip gelmediğine bakınız.).

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri		Evet	Hayır
1	Su pompasının veya termostatin arızasını tespit ettiniz mi?		
2	Motorun suyunu boşalttınız mı?		
3	Radyatörü ve su borularını kontrol ettiniz mi?		
4	Radyatörü ve su borularını söktünüz mü?		
5	Termostatu söktünüz mü?		
6	Hareket iletme kayışını söktünüz mü?		
7	Krank kasnağını söktünüz mü?		
8	Ön kapağı söktünüz mü?		
9	Su pompasını söktünüz mü?		
10	Su pompasının kontrollerini yaptınız mı?		
11	Onarım için yedek parça raporu yazdınız mı?		
12	Su pompasını taktınız mı?		
13	Ön kapağı taktınız mı?		
14	Krank kasnağını taktınız mı?		
15	Hareket iletme kayışını takıp ayarladınız mı?		
16	Termostatu taktınız mı?		
17	Radyatörü ve su boruları taktınız mı?		
18	Motor suyunu doldurdunuz mu?		
19	Sistemin havasını aldınız mı?		
20	Motoru çalıştırarak test ettiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi motorların soğutulmasında kullanılan sistemlerdendir?
A) Sıvı ve hava soğutma sistemleri
B) Sıvı ve yağ soğutma sistemleri
C) Hava ve yağ soğutma sistemleri
D) Yağlı soğutma sistemleri
2. Aşağıdakilerden hangisi, motorlarda sıvılı soğutma sisteminin ana elemanlarındanıdır?
A) Karter
B) Karbüratör
C) Radyatör
D) Distribütör
3. Soğumasını beklediğimiz motorda soğutma suyunu boşaltırken aşağıdakilerden hangisine dikkat etmeliyiz?
A) Soğutma suyunu çalışma sıcaklığına getiririz.
B) Karter boşaltma tapasını açarız.
C) Motor sıcak ise soğutma suyu sıcaklığının ortam sıcaklığına gelmesini bekleriz.
D) Hortum kelepçelerinin bağlantılarına dikkat etmeliyiz.
4. Soğutma sistemindeki genişleme kabının görevi nedir?
A) Soğutma sistemindeki soğuk suyun genişlemesini üzerine almak ve suyu soğuduğunda radyatöre geri vermektir.
B) Soğutma sistemindeki sıcak suyun genişlemesini üzerine almak ve suyu ısındığında radyatöre geri vermektir.
C) Soğutma sistemindeki sıcak suyun genişlemesini üzerine almak ve suyu soğuduğunda radyatöre geri vermektir.
D) Soğutma sistemindeki soğuk suyun genişlemesini üzerine almak ve suyu soğuduğunda radyatöre geri vermektir.
5. Hararet sonucu suyu eksilmiş olan radyatöre su eklerken ne yapmalıyız?
A) Soğutma fanının durmasını bekleriz.
B) Motor ısısının tamamen soğumasını bekleriz.
C) Soğutma fanının çalışmasını bekleriz.
D) Radyatörün ısınmasını bekleriz.
6. Soğutma sistemindeki termostatın görevi nedir?
A) Soğutma suyunun belirli derecede kalmasını sağlamaktır.
B) Soğutma suyunun ısısının yükselmesini sağlamaktır.
C) Soğutma suyunun ısısının düşürülmesini sağlamaktır.
D) Soğutma sisteminin devridaimini sağlamaktır.

7. Termostat üzerindeki derecenin anlamı nedir?
A) Termostatın kapanma derecesini belirtir.
B) Termostatın açılma derecesini belirtir.
C) Termostatın yarım açılma derecesini belirtir.
D) Termostatın yarım kapanma derecesini belirtir.
8. Soğutma suyuna konan antifrizin görevi nedir?
A) Motorun ısını düşürmek
B) Motorun ısını yükseltmek
C) Soğutma suyunun donma noktasını alçaltmak
D) Soğutma suyunun donma noktasını yükseltmek
9. Aşağıdakilerden hangisi vantilatör kayışını sökmede dikkat edilecek özelliklerdendir?
A) Tekerlek havalarını kontrol etmeliyiz.
B) Motor yağ seviyesini kontrol etmeliyiz.
C) Radyatördeki su seviyesini kontrol etmeliyiz.
D) Vantilatör kayışı gergi tertibatını gevşetmeliyiz

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

10. () Motor yağının azalması motorun hararet yapmasına neden olur.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

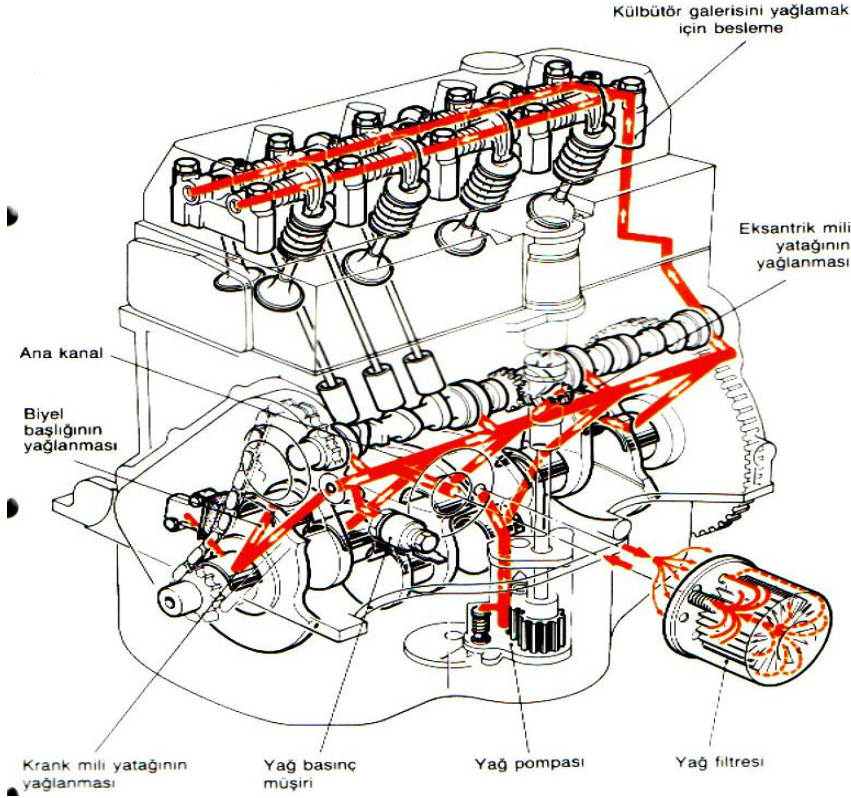
AMAÇ

Karter ve contasının kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- En yakın servise giderek otomobil üzerinde yağlama sistemi ve devre elemanlarını inceleyiniz. İnceleme sonuçlarınızı rapor hâline getiriniz.

2. MOTORLARDA YAĞLAMA SİSTEMİ

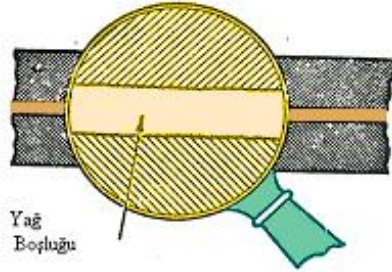
Şekil 2.1: Motorda yağlama sistemi

2.1. Motorlarda Yağlamanın Önemi

Yağlama yağı, bir motora hayat veren kan gibidir. Yağlama yağı hareket hâlindeki tüm motor parçalarını dolaşarak pislikleri temizlemekte ve onları belirli bir çalışma

sıcaklığında tutmaktadır. Aynı zamanda aşındırıcı metalik parçaları taşıyarak çalışan parçaların yağlanması, aşınmamasını ve ısınarak yanmamasını sağlamaktadır.

Çalışmakta olan herhangi bir motor veya makinenin, verim ve ömrüne etki eden en önemli faktörlerden biri yağlamadır. Birbiri üzerinde hareket eden motor (makine) parçaları ne kadar mükemmel işlenirse işlensin parçaların molekül yapılarına bağlı olarak yüzeyleri yine de düzgün olmaz. Aşağıdaki şema büyüteçle bakılan iki parçanın yüzeyini göstermektedir.

Şekil 2.2: Büyüteçle bakıldığında görülen yağ filmi

Hareketi kolaylaştırmak, daha fazla verim almak ve çalışan parçaların ömrünü uzatmak için parçaların birbirine doğrudan doğruya sürtünmelerini önlemek gerekir. Birbiri üzerinde hareket eden iki katı cismin arasındaki sürtünmeyi azaltmak için uygun bir sıvı kullanılır. Buna yağlama işlemi denir.

➤ **Sürtünme**

Birbiri üzerinde hareket eden iki cismin hareketine engel olan dirence, sürtünme denir. Sürtünme, her yerde ve her harekette bulunur. Herhangi bir parçayı diğeri üzerinde hareket ettirebilmek için bir kuvvet uygulamak gerekir. Uygulanan bu kuvvetin değeri, sürtünme kuvvetinden daha çok olur. Aksi durumda hareket sağlanamaz. Örneğin çantanızı masanın üzerinde kaydırarak hareket ettirmek isterseniz belli büyüklükte bir kuvvet uygulamanız gerekir. Çantanın üzerine ikinci bir çanta koyup aynı işlemi tekrar edecek olursanız ilk uyguladığımız kuvvetten daha çok kuvvet uyguladığımızı göreceksiniz. Bu basit deneyle sürtünme kuvvetinin yüke ve sürtünen yüzeylerin durumuna göre değiştiğini kolayca anlamış olursunuz. Motor yataklarındaki sürtünmeyi en aza indirmek için yağlamak zorunludur. Üç şekilde sürtünme vardır:

• **Kuru sürtünme**

İki cismin birbiri üzerindeki hareketine karşı gösterilen dirence sürtünme dendiğini biliyoruz. Parçalar birbirine doğrudan doğruya sürtünecek olursa buna kuru sürtünme denir. Kuru sürtünme, sürtünen yüzeylerin düzgünlüğüne ve parçaların ağırlığına bağlıdır. Parçalar ne kadar düzgün işlenirse işlensin bir büyüteçle bakıldığı zaman, yüzeylerin, girintili ve çıkıntılı olduğu görülür. Kuru sürtünme; hareket hâlinde bulunan parçaların, bu girinti ve çıkıntılarının birbirine takılmasından doğar. Kuru sürtünme ile motor parçalarını çalıştırmak

mümkün değildir. Çünkü kuru sürtünmede, çok büyük ısı meydana gelir, bu ise parçaların ömrünü çok kısaltır ve aşırı güç kaybı olur.

- **Yarı sıvı sürtünme**

Muylu ile yatak yüzeylerinin bir kısmının yağlı, bir kısmının yağsız olmasına denir. Bu durum, parçaların ilk harekete başladığı anda meydana gelir. Normal çalışma başlayınca sıvı sürtünmeye dönüşür. Hareket başlangıcında sürtünme katsayısı en büyük değere ($\mu = 0,3$) ulaşır. Yarı sıvı sürtünme ile çalışan yataklarda, yatak içi basıncı ortalama olarak, 20 bar'ı geçmemelidir.

- **Sıvı sürtünme (yağlı sürtünme)**

Bu sürtünmede yatak yüzeyi ile muylu arasında doğrudan bir sürtünme yoktur. Yüzeyleri daima çok ince bir yağ filmi ile kaplıdır. Böyle sürtünmeye sıvı sürtünme denir. Sıvı sürtünmede sürtünen parçaların girinti ve çıkıntıları yağ ile doldurulduğu için sürtünme parçalar yerine sıvı tabakaları arasında olur. Sıvı sürtünmede yüzeylerin hareketine karşı gösterilen direnç kuru sürtünmeye göre çok azdır. Otomobil motorlarında motor ilk harekete geçtiği zaman yataklarda, piston - sekman ve silindir cidarları arasında yarı sıvı sürtünme veya sıvı sürtünme bulunabilir. Çünkü motor çalışmadığı zamanda yağlama yağının çoğu, yüzeylerden akar ve parça yüzeylerinde ince bir yağ filmi kalır. Ancak yağ filminin olup olmaması, "kullanılan yağın özelliğine" bağlıdır. Genellikle seçilen yağlar, yağ filmi meydana getirir. Motor normal çalışmaya başladığında yağlama sistemi yağı devretmeye başlar ve yüzeylere daha çok yağ gelir.

Sıvı sürtünmede meydana gelen yağ filmi kalınlığına yağın viskozitesine, ortalama yüzey basıncı, kayma hızı, yatak ölçüleri gibi etkenler etki eder. Bu, hidrodinamik bir konu olup burada değinilmemiştir.

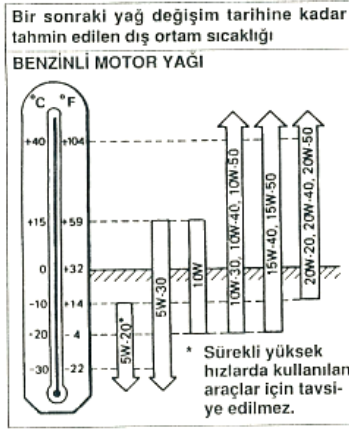
Sıvı sürtünmede sürtünme katsayısı en küçük değerini ($\mu=0,01$) alır.

2.2. Motorlarda Kullanılan Yağlar ve Özellikleri

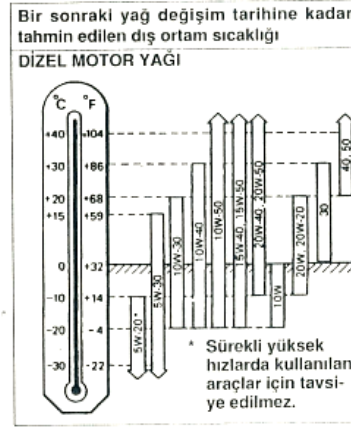
2.2.1. Viskozite

Viskozite yağın akmaya karşı direncini gösterir. Diğer bir deyimle, yağın akıcılığını belirtir. Düşük viskoziteli bir yağ çok akıcı, yüksek viskoziteli yağ ise az akıcıdır.

Viskozite yağın yeteneğini göstermez. Sadece, yatak ile muylu arasında yağ filmi oluşturup oluşturamayacağını, sıcaklık altında ne kadar akıcı olduğunu gösterir. Akıcılığı iyi olan bir yağın parçalara yapışma ve yağ filmi oluşturma yeteneği azdır. Akıcılığı az olan yağın aynı yerde kullanılması hâlinde yatak ile muylu arasındaki boşluğa girmesi zor olduğundan yağlama yeteneği az olabilir.

- Soğuk ve ılık bölgeler : Ortam sıcaklığının - 20°C üzerinde olan iklim şartlarında 10 W - 30 kullanılması tavsiye edilir.
- Sıcak bölgeler : 20 W - 40 veya 20 W - 50 kullanılması uygundur.

- Soğuk ve ılık bölgeler : Ortam sıcaklığının - 20°C üzerinde olan iklim şartlarında 10 W - 30 kullanılması tavsiye edilir.
- Sıcak bölgeler : 20 W - 40 veya 20 W - 50 kullanılması uygundur.

Şekil 2.3: Sıcaklığa göre yağ çeşitleri

2.2.2. Sürtünmenin Azaltılması

Birbirleri üzerinde kayan metal yüzeyler arasında sürtünme meydana gelir. Bu yüzeyler arasında kullanılan sürtünmeyi azaltıcı bir malzeme sayesinde sürtünme kuvveti azaltılabilir. Hem de metallerin aşınması engellenebilir. Sürtünme yüzeylerinin yağlanması sıvı yağlama (sıçratma yöntemi) ve film yağlama (yağ filmi) şeklinde ikiye ayrılır. Sıvı yağlama yönteminde katı malzemenin sürtünme yüzeyleri arasında kalın bir yağ filmi oluşturulur ve bu yüzeylerin direkt temas etmesine engel olur. Her iki malzeme arasındaki sürtünme sıvı yağlama ile büyük ölçüde azaltılmış olur. Örneğin rulmanlar bu yöntem ile yağlanır. Yağ filmi yönteminde ise yüzeyler arasında teşekkül eden yağ filmi oldukça incedir. Sıvı yağlama yöntemi ile karşılaştırıldığında bu yöntemde yüzeylerdeki aşınma miktarı daha fazladır. Bu yöntemde birbiri ile çalışan sürtünme yüzeylerinde düzensizlik (pürüz) varsa parçaların yüzeyleri birbiri ile temas edebilir. Hatta sıcaklığın artması ile birlikte büyük hasarlar gelebilir. Bu yüzden yağ filmini teşekkül eden yağ tipi uygun seçilmelidir. Üst piston sekmanının bulunduğu yerdeki yağ filmi örnek olarak gösterilebilir.

2.2.3. Yüzey Gerilimi (Kohezyon)

Herhangi bir maddeyi bir arada tutan iç kuvvete kohezyon denir. Katıların kohezyonu sıvılara göre çok fazladır. Sıvılarında kendi aralarında iç kuvvetleri çok farklıdır. Örneğin; cıvanın suya, suyun yağa, yağın gres yağına göre kohezyonları değişiktir. Bu iç kuvvet yükseldikçe yağın akıcılığı azalır.

2.2.4. Yapışkanlık Özelliği (Adezyon)

Sıvıların katı cisimlere yapışma özelliğine denir. Her sıvının yapışkanlık özelliği başka başkadır. Örneğin; cıva bir sıvıdır ama yapışma özelliği yoktur. Otomobillerde

kullanılan madenî yağlar, ham petrolün damıtma ürünlerinden olup yukarıda açıklanan özellikleri bünyesinde bulundurur. Yağlama yağlarında bulunan bu iki özellik, yüzey gerilimi, (kohezyon) ve yapışkanlık özelliği (adezyon) yağların viskozitesini belirler. Viskozite, viskozimetre ile ölçülür.

Üzerinden bir m/sn. hızla hareket ettiren kuvvete, mutlak viskozite denir. Mutlak viskozite, yağın özelliğini belirten sıvı sürtünme katsayısıdır.

2.2.5. Yağın Motor Parçalarını Soğutması

Çalışmakta olan bir motorda, motor parçaları, gerek yanma sonu meydana gelen sıcaklıktan dolayı ve gerekse sürtünmeler nedeni ile oluşan ısı ile çok fazla ısınır. Bu ısının büyük bir kısmı, egzoz gazları ve soğutma sistemi ile iletilmekle beraber, bir kısmı da yağlama yağları ile alınarak parçaların soğutulmasına yardım eder. Motor çalışmaya başlayınca motor yağı çok hızlı bir dolaşım hâlinde bulunur. Ortalama olarak karterin de dört litre yağ bulunan bir motorda, yağ pompası yağı dakikada 4-6 defa devreder. Devreden yağ, parçaların ısınıp alarak kartere döner. Karterin, hava akımı ile temas eden dış yüzeylerinden ısıyı havaya iletir ve normal çalışma sıcaklığını korur. Bazı motorlarda, alt karter hava akımı ile temas etmediği veya hava akımı bulunmadığı için yağ soğutma radyatörleri bulunur.

2.2.6. Yağların Sızdırmazlık Sağlaması

Motorlarda yağlar, özellikle piston-sekman ve silindir cidarları arasında bir conta gibi görev yaparak sızdırmazlık sağlar. Yağların sağladığı sızdırmazlık iki şekilde olmaktadır. Birincisi, emme zamanında pistonun Ü.Ö.N'dan A.Ö.N'ya doğru hareketi esnasında karterden yanma odası tarafına hava sızarak karışım oranının bozulmasına engel olur; ikincisi ise sıkıştırma ve iş zamanlarında kartere kompresyon ve yanmış gaz kaçmasını önleyerek motor veriminin artırımını sağlar.

2.2.7. Temizleyici (Deterjanlı) Yağlar

Karterde bulunan yağ çeşitli nedenlerden dolayı zamanla kirlenir. Yağın kirlenmesi, karbon birikintileri, toz, su ve asitlerin yağa karışması ile olur. Bu maddelerin bir kısmı yağlama donanımında bulunan yağ filtreleri tarafından süzüldüğü gibi, bir kısmı da buhar hâlinde iken karter havalandırma sistemi ile motordan dışarı atılır. Motor parçalarını koruyabilmek için ve müşir yağlarının uzun zaman kullanılabilmesini sağlamak amacı ile yağın içerisine çeşitli kimyasal katıklar katılır. Bu kimyasal maddeler yağın içinde asit oluşmasını geciktirir. Motor parçaları üzerinde daima koruyucu bir tabaka meydana getirerek yağın yağlama görevini en iyi bir şekilde yapmasına yardım eder. Hangi cins yağı ne zaman ve hangi çalışma şartlarında kullanmak gerektiğini bilmek, yağ seçiminde kolaylık sağlar. Aracın çalışma şartlarına en uygun olan yağ seçilir ve kullanılırsa deterjanlı yağlar da kendisinden beklenen görevi daha iyi yerine getirir.

2.2.8. Motor Yağının Değiştirilmesi

Motorun karterine konulan yağ sistemde dolaşmaya başladığı andan itibaren kirlenmeye ve yağlama yeteneğini kaybetmeye başlar. Yağın yağlama yeteneğini

kaybetmesi, içerisinde toplanan yabancı artıkların oranına bağlıdır. Yukarıda, çamurlaşmış sulu artıkların etkisini açıklamış bulunuyoruz. Buna ek olarak motorun çalışması sırasında yanma odası yüzeylerinde karbon birikintileri görülür. Bu karbon birikintileri parçalanarak yağa karışır ve sakızlaşmaya neden olur. Sakızlaşmış artıklar; asitler, reçineleşmiş artıklar, yakıtın yanma sonu olduğu gibi yüksek sıcaklık altında çalışan motor yağlarında da görülebilir. Motorda yağ filtresi olmasına rağmen, bu pisliklerin bir kısmı yağın içinde kalır. Diğer taraftan devamlı dolaşım sonunda yağ molekülleri yorulur. Kilometrelerce çalıştıktan sonra yağ güvenli bir şekilde kullanılamayacak duruma gelir. İşte bu hâle gelmiş olan yağlar, boşaltılarak yerlerine yeni yağ doldurulur. Bugünkü, modern motorlarda kullanılan yağları, zararlı pisliklerden koruyabilmek için içerisine çeşitli katıklar katılır. Ancak bu katıklar, yağın belli bir müddet çalışabilmesini sağlayabilir. Motorlarda yağın değiştirilmesi için kesin bir zaman olmamakla beraber, bazı yapımcıların önerilerini dikkate almak gerekir. Tozlu veya soğuk havalarda, sık sık durup kalkma hâllerindeki çalışmalarda 1.000 km de veya 60 günde değiştirilmelidir. Orta şartlardaki çalışmalar için sık sık durup kalkma, kısa zaman çalışma, kasisli yollarda orta sıcaklıklardaki çalışma şartlarında motor yağı 2.500 km'de değiştirilmelidir. Açık ve asfalt yollarda çalışan motorlarda 5.000 km'de değiştirilebilir. Son model motorlarda, geliştirilmiş yağlar ve yağ filtrelerinin daha iyi iş görebilmeleri sonucu, otomobil yapımcıları önerilerini aşağıdaki gibi yapmaktadır. Genellikle uygun çalışma koşulları için bazı yapımcılar, motor yağını 7.500 km veya iki ay çalışma sonunda, bazı yapımcılar ise 10.000 km veya iki ay çalışma sonunda değiştirilmesinin uygun olacağı önerilmektedir. Yağ filtrelerinin değişimi ise iki yağ değişiminden sonra yapılmalıdır.

2.3. Yağlama Sisteminin Görevleri

Motorlarda kullanılan yağlama yağlarının başlıca görevleri:

- Birbiri üzerinde hareket eden madenî parçaların doğrudan doğruya temas etmelerini önleyerek parçaların aşınmasını ve güç kaybını azaltmak
- Isınan motor parçalarının soğutulmasına yardım etmek
- Parçalar arasında oluşan pislikleri temizlemek
- Piston sekman ve silindir cidarları arasından kompresyon kaçağını önlemek
- Yatak ile muylu arasındaki boşluk nedeni ile meydana gelecek vuruntuyu yok ederek gürültü ve sesleri azaltmak

Yağlamanın ana amacı; sürtünmeyi azaltmak, parçaların ömrünü uzatarak motordan en fazla güç elde edilmesini sağlamaktır. Parçalar yağsızlaşacak olursa meydana gelecek sürtünmeler nedeni ile çok kısa zamanda görevlerini yapamaz duruma gelir. Sürtünme nedeni ile meydana gelen ısı, motor parçalarının mekanik dayanımlarını tehlikeye düşürür. Yatak malzemelerinin eriyip akmasına, parçaların kırılmasına neden olur. Piston sekman ve silindirler çabuk aşınır. Amaca uygun bir şekilde çalışan yağ ve yağlama donanımı, bütün hareketli parçaların yeterince yağlanmasını sağlayıp parçalar arasında sıvı sürtünmesinin olmasını sağlamalıdır.

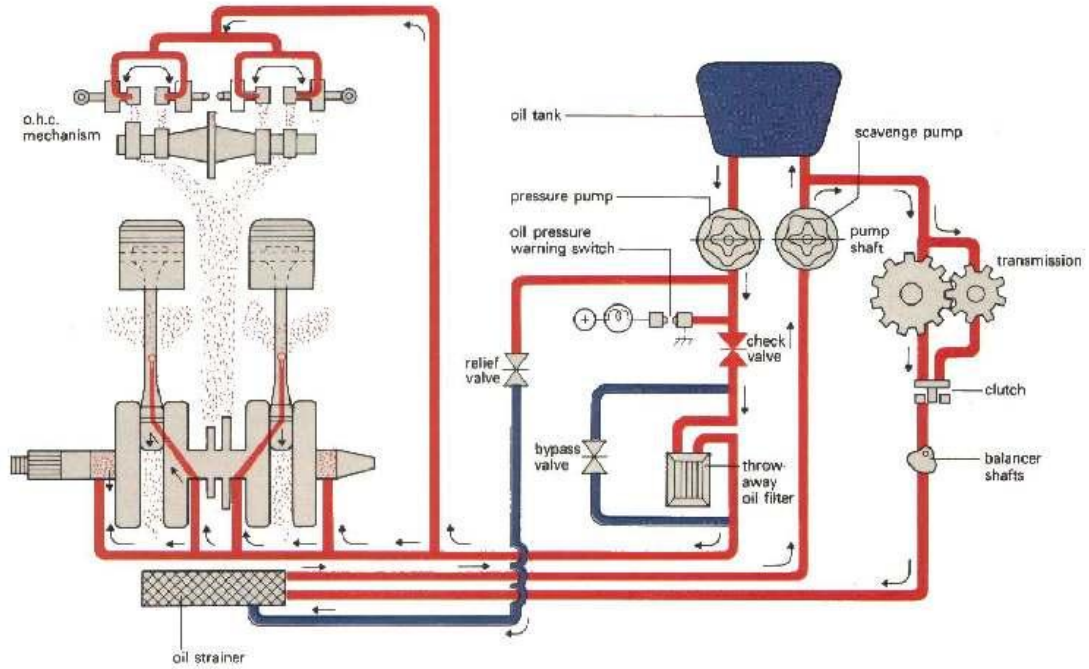
2.4. Yağlama Sistemi Çeşitleri

Motor parçalarının yağlanabilmesi için karterdeki yağların, yağlama donanımında dolaşması ve yağın yataklara gönderilmesi çeşitli şekillerde olmaktadır.

Başlıca motor yağlama çeşitleri şunlardır:

- Elle yağlama
- Damlama ile yağlama
- Fitilli yağlama
- Banyolu yağlama
- Çarpmalı yağlama
- Pompalı ve çarpmalı yağlama
- Basınçlı çarpmalı yağlama
- Basınçlı yağlama
- Tam basınçlı yağlama

Tam basınçlı yağlama sistemi: Basınçlı yağlama sistemlerinin değişik şekilleri vardır. Bu sistemde, motorun yağlanması gereken yerlere (piston pimi hariç) basınçlı olarak yağ gönderilir. Tam basınçlı yağlama sisteminde ise motorun yağlanması gereken tüm kısımlarına basınçlı olarak yağ gönderilir. Bu günkü motorların hemen hepsi tam basınçlı olarak yağlanmaktadır.

Şekil 2.4: Yağlama sistemi devre şeması

Yağ, bir yağ süzgeci ve yağ pompası yardımı ile üst karterde bulunan yağ dağıtım kanalına oradan da ana yatak muylularına, kam mili muylularına, külbütör mili ve yataklarına, yağ göstergesine yağı basınçlı olarak gönderir. Bazı motorlarda piston pimi biyel ayağında hareketli olmadığı için yağlanmasına gerek yoktur. Bu nedenle yağlama sistemi tam basınçlı olmaz.

2.5. Motorlarda Yağlama Sistemini Oluşturan Parçalar ve Yağlama Sistemi Çalışması

- Karter
- Yağ filtresi
- Yağ pompası
- Yağ basınç kontrol supabı
- Yağ süzgeci
- Yağ kanalları

2.6. Karter

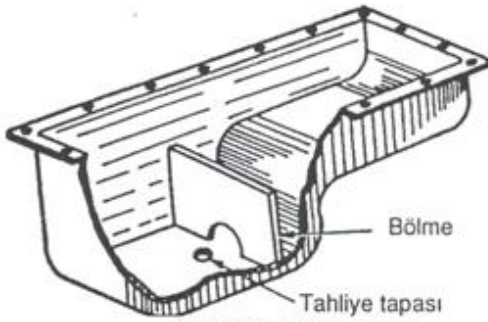
2.6.1. Görevi

Karter, motorun alt kısmını örterek toz, toprak, yağmur, çamur gibi yabancı maddelerin motorun içine girmesini önler. Bunun yanı sıra motor yağına depoluk eder ve motor yağının soğumasını sağlar.

2.6.2. Yapısal Özellikleri

Karter çoğunlukla preslenerek şekillendirilmiş çelik sacdan yapılır. Bunun dışında alüminyum alaşım ve dökme demirden dökülerek yapılan karterler de vardır. Karterler şekil yönünden düz ve boğazlı olarak iki çeşittir. Bazı karterlerin içinde yağın çalkalanmasını azaltmak için deflektör adı verilen ara bölmeler bulunur. Karter dibinde motor yağının boşalması için boşaltma tapası bulunur.

Bazı boşaltma tapaları üzerinde mıknatıs bulunur. Bunun görevi dibe çöken metal talaşlarını üzerinde tutarak yağın içinde yüzmesini önlemektir.

Şekil 2.5: Karter şekli

Şekil 2.6: Karter şekli

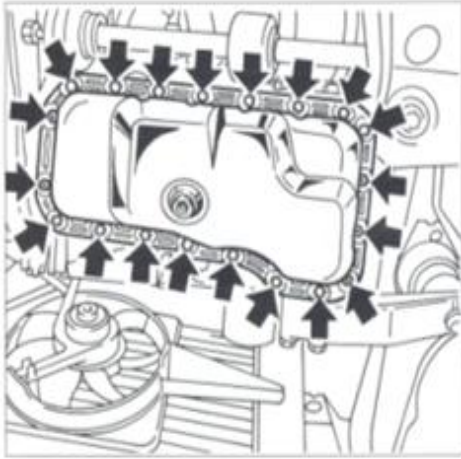
2.6.3. Karter Contası, Karterin Sökülmesi ve Takılması

Karter cıvatalarla üst kartere bağlanır. Sızdırmazlığı sağlamak için arasına mantar, conta kartonu, yağa dayanıklı lastikten yapılmış karter contası konur. Contasız karterlere de sıvı conta sürülür.

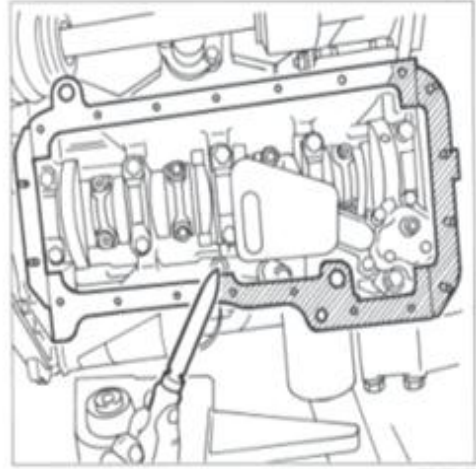
Sökülmesi: Motor sıcak ise bir süre beklenerek soğuması sağlanır. Çünkü motor yağı çok sıcaktır. Ayrıca alüminyum alaşım karterlerin çarpılma ihtimali vardır. Motor soğuk ise bir süre çalıştırılarak yağın ısınması sağlanır. Soğuk yağ fazla akıcı olmadığı için boşaltması uzun zaman alır. Karter bağlama cıvatalarının tamamı gevşetilir. Çapraz köşelerde birer vida kalacak şekilde diğer vidalar sökülür. Daha sonra geriye kalan iki vida sökülerek karter motordan alınır.

Karterin önce dış temizliği, daha sonra da iç temizliği yapılır. Temizleme sıvısı ile yıkanarak basınçlı hava ile kurutulur.

Takılması: Karteri yerine takarken conta oturma yüzeyleri temizlenir. Contanın montaj esnasında kaymasını önlemek için bir yüzeyine yapıştırıcı sürülür. Karter çapraz köşelerden birer vida ile üst kartere tutturulur. Daha sonra tüm vidalar, yerine takılarak boşlukları alınır. Sıkma sırasında vidalar, karterin çarpılmasını ve contanın ezilmesini önleyecek şekilde karşılıklı ve çapraz olarak sıkılır.

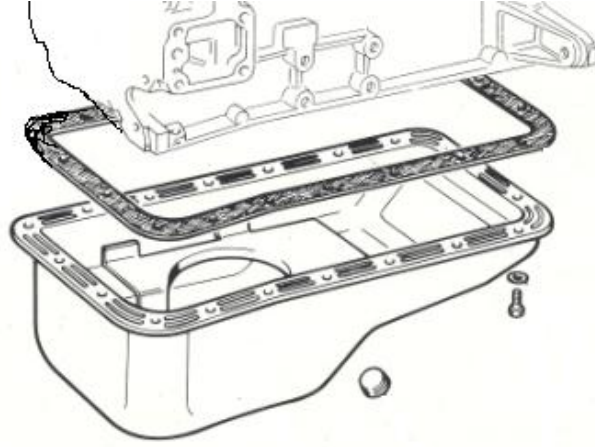

Şekil 2.7 (a)

Şekil 2.7 (b)

Boşaltma tapasına yeni conta takılarak kendiliğinden gevşemeyecek durumda uygun anahtarla ve torkunda sıkılır.

Şekil 2.8: Karter contası

2.6.4. Karterde Yapılan Kontroller ve Arızaları

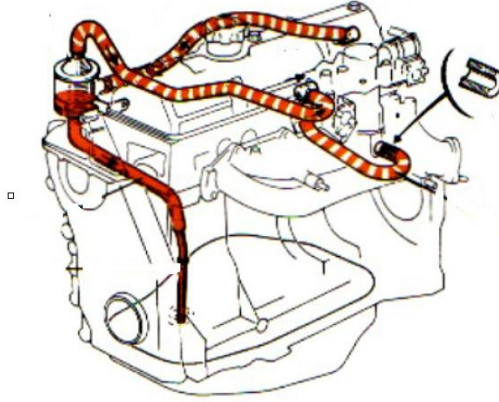
Karter motorun en altında olduğu için vurma, çarpma gibi darbelere en çok uğrayan parçadır. Darbe etkisi ile karter üzerinde meydana gelen arızalar; ezilme, çarpılma, çatlama ve yırtılmadır. Dikkatsiz çalışma sonucu meydana gelen arıza ise boşaltma tapası yuvasının bozulmasıdır.

Doğal arızalarsa karter contasının ömrünü doldurması, deflektörün (ayırıcı bölmenin) kaynak yerlerinden kopmasıdır.

2.6.5. Karter Havalandırma Sistemleri

2.6.5.1. Görevleri

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı, yağın nasıl kirlendiğini ve bu kirlenmenin kısmen de olsa nasıl azaltılacağını gördünüz. Bu açıklamaları göz önüne alacak olursak karterin içindeki yağda bulunan pislikleri ve zararlı buharları temizlemek için bazı düzenlere gerek vardır. Örneğin yağ filtreleri, sistemde devreden yağın içindeki sert zerrecikleri süzerek temizler. Ancak asit yapma özelliği gösteren, zararlı buharların dışarı atılmasını karter havalandırma düzeni sağlar.

Şekil 2.9: Karter havalandırma

2.6.5.2. Yapısı ve Çalışması

Karter havalandırma düzeni iki şekilde çalışmaktadır.

➤ Giriş borulu karter havalandırma düzeni

Bu tip havalandırma sistemi genellikle otomobil motorlarında kullanılır.

• Sistemin çalışması

Otomobil hareket hâlinde iken karterin altından geçen hava akımı, ağzı eğik kesilmiş çıkış borunun ağzında kısmi bir vakum oluşturur. Bu vakum nedeni ile karterde basınç düşüklüğü olur ve giriş borusundan temiz hava kartere dolar. Böylece otomobili hareket ettiği müddetçe giriş borusundan giren hava, çıkış borusundan çıkarken karterdeki zararlı buharları dışarı atar. Giriş borusu ucuna konulan hava süzgecinin görevi, havanın içinde bulunan toz ve kirlerin kartere girmesini önlemektir. Bu süzgeçlerin bazıları yağ banyolu olarak yapılmaktadır.

Giriş borulu sistemin en büyük sakıncası, otomobil durduğu zaman veya yavaş hareket ettiği hâllerde, yeterli hava akımı olamayacağı için havalandırma tam olamaz ve zararlı maddelerin tümü atılmadığı için yağın özelliği çabuk bozular.

➤ Kapalı tip havalandırma sistemi

Bugünün motorlarında bu havalandırma sistemi daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Genellikle sabit motorlarda ve ağır hizmet tipi araçlarda kullanılması daha yararlı olmaktadır.

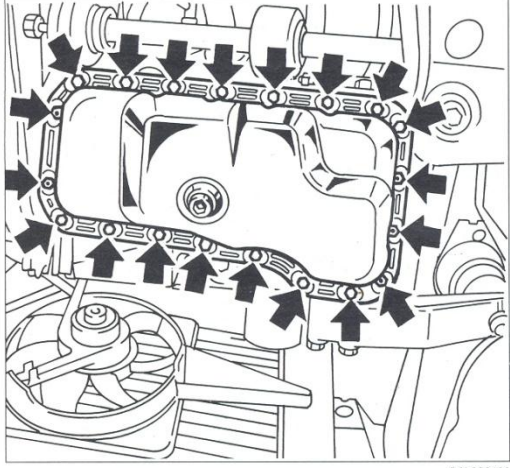
• Sistemin çalışması

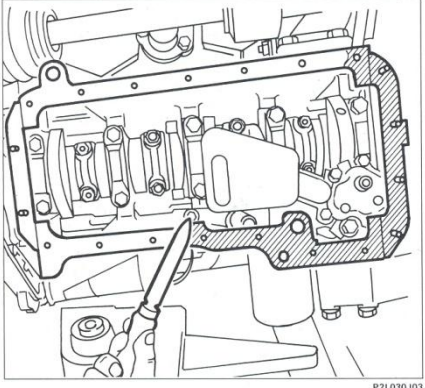
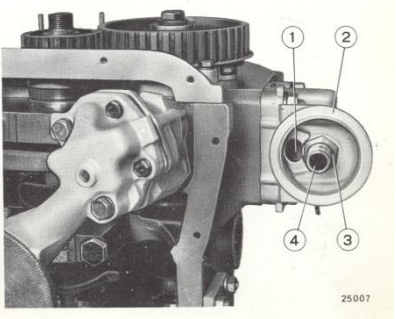
Bu sistemin çalışması aynen giriş borulu sistemde olduğu gibidir. Burada da bir giriş borusu bulunur. Ancak çıkış borusu yerine, karterden supap odasına açılan kanallar ve buradan da bir boru vasıtası ile emme manifolduna bağlanır.

UYGULAMA FAALİYETİ

Karter ve contasının kontrollerini ve değişimini yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Karterin yağ pompasının arızasını tespit ediniz.	➤ Karterin arızası, aracı lift kaldırmak sureti ile motorun alt kısmına bakılarak giderilmelidir. Gözlemlerinizde karterin deformasyonuna ve haricî yağ kaçaklarına dikkat ediniz. ➤ Yağ pompasının arızası ise yağ pompasının motordan sökülerek araştırılmalıdır.
➤ Motor yağını boşaltınız.	➤ Madde 2.2'deki yağ değiştirme talimatını okuyunuz ve uygulayınız. Not: Motor yağını boşaltırken aracın karter altına temiz bir kap koyunuz. Yağ tapasını açmadan önce motor yağının soğumasını bekleyiniz. Yağın rahat boşalması için motor üst kapağındaki yağ doldurma kapağını açınız ve tapayı uygun anahtar ile açınız. Yağ filtresini yağ sökme aparatı ile sökünüz. Not: Günümüzde modern sistem ile motor yağının değiştirilmesi mümkün olmaktadır. Motor yağı vakum cihazı ile çekilmektedir.
➤ Motoru araç üzerinden sökünüz.	➤ Araç motor kaputunu sökünüz. ➤ Soğutma suyunu boşaltınız. ➤ Motor yağını boşaltınız ➤ Elektrik bağlantılarını dikkatlice ayırınız. ➤ Motor üzerindeki yardımcı donanımları sökünüz. ➤ Motoru yerinden rahat bir şekilde çıkarabilmek için radyatör ve ön paneli sökünüz. ➤ Motor takoz bağlantılarını (somunu) sökünüz. ➤ Güç aktarma organlarını motordan ayırınız. ➤ Motoru araç tamir kataloğunda belirtilen yerlerden dengeli bir şekilde caraskala bağlayınız. ➤ Güvenlik kurallarına uygun olarak motoru araç üzerinden alınız. Motoru özel sehpa üzerine bağlayınız. Özel sehpa yoksa motorun parçalarını rahat sökebileceğiniz bir aparat bağlayınız.

<p>➤ Karteri sökünüz.</p>	 <p>➤ Öğrenme faaliyeti 2.6.3'teki işlemleri okuyunuz ve uygulayınız. Not: Karteri sökerken bazı araçlarda karter muhafazası olabilir. Öncelikle muhafazanın sökülmesi gerekir. Karter sökme işlemi motor araçtan indirildikten sonrada yapılabilir. Karter civatalarını sökerken karterin dört köşesinde civata kalacak şekilde çevre civatalar sökülür ve karter alttan desteklenerek diğer dört civata sökülür.</p>
<p>➤ Karterin kontrollerini yapınız.</p>	<p>➤ 2.6.4'teki işlemleri okuyarak uygulama yapınız. Not: Karterin kontrollerinde özellikle yağ kaçağına sebep olan arızaları araştırınız. Sürücü hataları var ise ilgiliye bildirin (Kötü kullanımdan dolayı alt kısım sürtürülmüş olabilir.).</p>
<p>➤ Onarım için gerekli yedek parçaları belirleyiniz ve temin ediniz.</p>	<p>➤ Gerekli parçaları belirleyerek listeleyiniz. Not: Yağ pompası ve emniyet supabı araçların marka model ve tiplerine göre yapısal özellik göstermektedir. Aracın ilgili kataloğunu inceleyiniz.</p>

<p>➤ Karter contasını takınız.</p>	 <p>➤ Karter conta oturma yüzeylerinin temiz olmasına dikkat ediniz.</p> <p>Not: Karter contasının yenisini takarken eskisi ile aynı formatta olmasına dikkat ediniz.</p> <p>Karter contasını üst kartere yapıştırınız.</p>
<p>➤ Karteri takınız.</p>	<p>➤ Karter contasına sızdırmazlık için sıvı conta kullanınız. Karteri takarken önce köşelerden cıvata ile tutturunuz. Daha sonra diğer cıvataları sıkınız. Karter contaları genellikle mantardan yapıldıkları için cıvataları fazla sıkmayınız. Aksi hâlde mantar conta üzerinde patlama olabilir.</p> <p>Not: Bazı contalar ısıya ve basınca dayanıklı lastik olabilir. Conta seçiminde aracın ilgili kataloğunu inceleyiniz.</p>
<p>➤ Karter yağ tapasını ve yağ filtresini takınız.</p>	 <p>➤ Karter tapasına yeni conta takınız.</p> <p>➤ Tapayı elle tutturunuz ve uygun anahtarla sıkınız.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pompadan gelen yağ geliş kanalı 2. Filtre oturma yüzeyi 3. Filtre pasosu 4. Ana yağ galerisine giden yağ kanalı <p>➤ Yağ filtresini yağ ile doldurunuz. Conta oturma yüzeyini yağlayınız. Filtreyi yerine elle tutturunuz ve elle sıkınız. Kesinlikle anahtar kullanmayınız.</p>

<p>➤ Motoru araca takınız.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Motoru araç tamir kataloğunda belirtilen yerlerden dengeli bir şekilde caraskala bağlayınız. ➤ Güvenlik kurallarına uygun olarak ve aracın gövdesine zarar vermeden motoru araç üzerindeki yerine yerleştirerek takoz bağlantılarını yapınız. ➤ Güç aktarma organları bağlantılarını yapınız. ➤ Radyatör ve ön paneli takınız. ➤ Motor üzerindeki yardımcı donanımların bağlantılarını yapınız. ➤ Elektrik bağlantılarını dikkatlice yapınız. ➤ Not: Motor takma işlemini Temel Motor 2 modülündeki işlem sırasına göre de yapınız.
<p>➤ Motora yağ doldurunuz.</p>	<p>➤ Motor üst kapağı üzerindeki yağ doldurma kapağından araç kataloğunda belirtilen miktar ve özellikteki yağı koyunuz. 2.2'deki bölümü okuyunuz ve uygulayınız.</p>
<p>➤ Yağ seviyesini kontrol ediniz.</p>	<div data-bbox="749 928 1175 1259" data-label="Image"> </div> <p>➤ Yağı koyup 10 dakika geçtikten sonra yağ seviye çubuğunu çekerek çubuk üzerindeki yağ izinin 'F' ve 'L' işaretleri arasında olmasına dikkat ediniz.</p>
<p>➤ Motoru çalıştırarak test ediniz.</p>	<div data-bbox="813 1425 1115 1632" data-label="Image"> </div> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Motoru çalıştırdıktan sonra herhangi bir yerde yağ, su kaçağı olup olmadığını kontrol ediniz. Motor seslerini dinleyiniz. ➤ Motor yağ lambasının söndüğünü kontrol ediniz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri		Evet	Hayır
1	Karterin, yağ pompasının arızasını tespit edip yağ filtresini değiştirdiniz mi?		
2	Motor yağını boşalttınız mı?		
3	Karteri söktünüz mü?		
4	Karterin kontrollerini yaptınız mı?		
5	Karterin contasını kontrol edip temizlediniz mi?		
6	Karter contasını taktınız mı?		
7	Karteri taktınız mı?		
8	Karter yağ tapasını taktınız mı?		
9	Motora yağ doldurdunuz mu?		
10	Yağ seviyesini kontrol ettiniz mi?		
11	Motoru çalıştırarak test ettiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Yağlama sisteminin amacını aşağıdakilerden hangisi açıklar?
A) Motorlarda aşınmayı azaltmak ve soğumayı sağlamak
B) Motorlarda yakıt hava karışımını ayarlamak
C) Motorun ısınmasını hızlı bir şekilde sağlamak
D) Aracın az yakıt yakarak daha hızlı gitmesini sağlamak
2. Karteri sökmeden önce hangi işlem yapılır?
A) Motor çalıştırılır ve beklenir.
B) Motor durdurulur, beklenir.
C) Motora yağ konur.
D) Motora su konur.
3. Karterden yağ kaçağı varsa hangi arıza vardır?
A) Yağ pompası arızalıdır.
B) Yağ basıncı düşüktür.
C) Karter eğilmiştir.
D) İçindeki yağ azalmıştır.
4. Motora yağ nereden konur?
A) Karter tapasından
B) Radyatör kapağından
C) Yağ çubuğu deliğinden
D) Külbütör kapağından
5. Motor yağ basıncını nereden görürüz?
A) Yağ çubuğu
B) Yağ ikaz lambası
C) Şarj lambası
D) Devir göstergesi

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

AMAÇ

Yağ pompasının kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- En yakın servise giderek otomobilde kullanılan yağ pompalarını inceleyiniz. İnceleme sonuçlarını rapor hâline getiriniz.

3. YAĞ POMPALARI

3.1. Görevi

Yağ pompaları karterdeki yağı, motorun yağ delikleri ve yağ kanallarından belli basınç altında dolaştırarak motorun yağlanması gereken çeşitli parçalarına gönderir.

3.2. Çeşitleri

Yağ pompaları, yapılış şekillerine göre;

- Dişli tip pompalar,
- Rotorlu tip pompalar,
- Paletli tip pompalar,
- Pistonlu tip pompalar şeklinde adlandırılır.

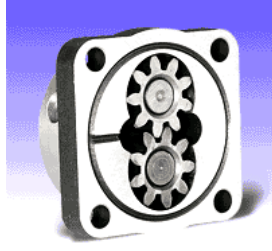
3.3. Yapısal Özellikleri ve Çalışması

Yağ pompaları, genellikle kam mil üzerindeki bir helisel dişliden hareket alır. Kam mil üzerindeki bu dişli, aynı zamanda distribütörü döndürür. Genellikle yağ pompası mili üzerinde de bir helisel dişli vardır. Böylece kam milinden hareketi yağ pompası kendisi alır. Yağ pompaları, karterdeki yağın içinde bulunabileceği gibi karterdeki yağın üzerinde karterin içinde veya karterin dışında üst kartere bağlanabilir. Pompa karterin dışında yerleştirilmiş ise yağ delikleri ve kanatları yolu ile karterle bağlantısı yapılır. Pompanın bloka bağlandığı yere yağdan etkilenmeyen conta konur. Yağ pompaları, yapılış şekillerine göre dişli, dişli rotorlu, rotorlu, paletli ve pistonlu pompalar olarak sınıflandırılır.

Motor yağlama kanallarında dolaşım yapan yağın içine yabancı maddelerin girmemesi için kartere, pompa emiş borusunun ucuna ince telden yapılmış bir süzgeç takılır. Bu süzgeç yağ pompasının emdiği yağın içinde bulunan yabancı maddelerin donanıma gitmesine engel olur.

➤ **Dişli tip pompalar**

Dişli tip pompa gövdesi içerisine, iki dişli hassas olarak yerleştirilmiştir. Dişlilerden biri döndüren, diğeri ise dönen dişlidir. Döndüren dişli, pompayı çalıştıran mile bir pimle veya sıkı geçme olarak tespit edilmiştir. Mil, ucundaki bir kanal yardımı ile distribütörden veya ara milden hareket alır. Bazen helisel dişli bir milin ucuna tespit edilir ve pompa mili hareketi doğrudan doğruya kam milindeki dişliden alır.

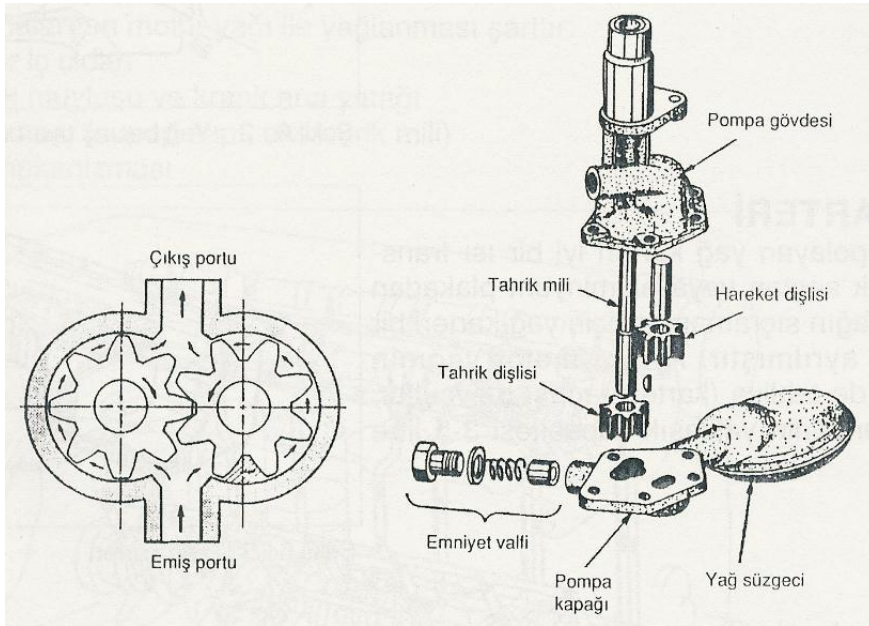
Şekil 3.1: Yağ pompası

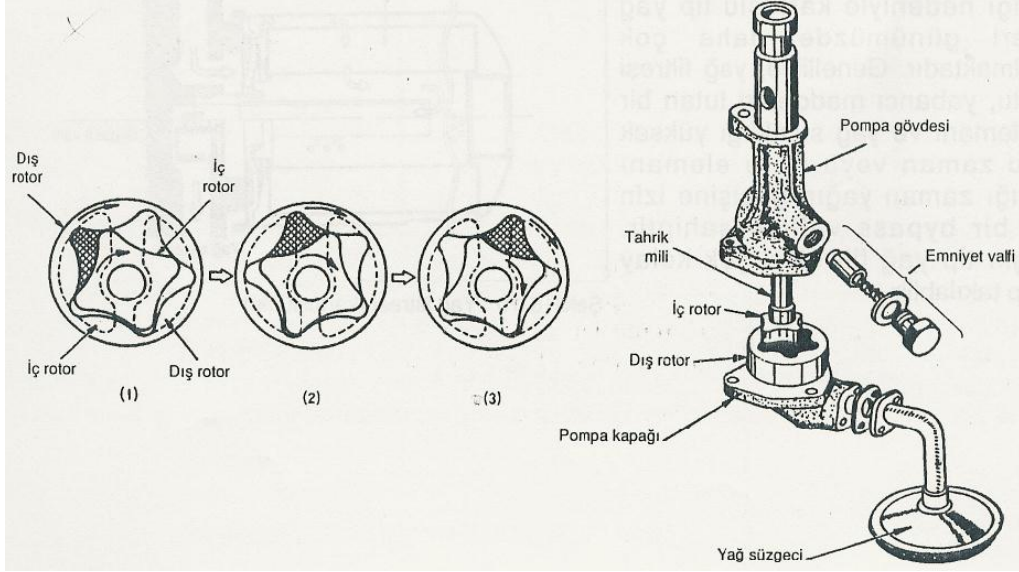
Şekil 3.2: Yağ pompası

➤ **Rotorlu tip pompalar**

Bu pompalarda dişli yerine bir iç, birde dış rotor vardır. İç rotor, merkezden kaçık olarak yağ pompasına hareket veren mile bağlı olup üzerinde diş görevi gören çıkıntılar vardır. Dış rotorda ise iç rotordaki çıkıntılara uyacak şekilde girintiler bulunur. Pompa hareket mili döndüğü sırada, iç rotor dış rotorun pompa gövdesi içinde dönmesini sağlar; birbiri içinde dönen bu iki rotor, bir çeşit yağ keçesi gibi yağı pompanın giriş kanalından alarak çıkış kanalına gönderir. Pompadaki her iki rotor gayet hassas olarak alıştırılmış olduğundan sıkıştırma sırasında yağ geriye kaçmaz.

Şekil 3.3: Yağ pompası

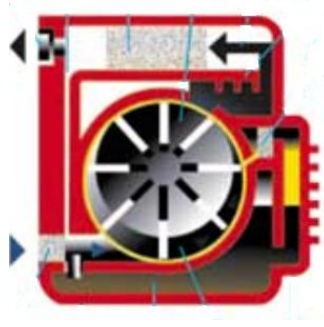
Şekil 3.4: Yağ pompası

➤ **Paletli tip yağ pompası**

Rotordaki yarık içerisine kayabilecek şekilde yerleştirilmiş paletler ve paletlerin açılıp kapanmasını sağlayan yaylar vardır. Ortada bulunan yay rotorun genişlettiği hacim tarafına gelince paleti dışarı doğru açar. Merkezden kaçık olan rotor daralan tarafa gelince palet içeri doğru kayar ve bu anda yağı çıkış kanalına doğru sıkıştırır. Yay vasıtası ile paletler devamlı olarak gövde ile temas hâlinindedir. Rotorun, gövde yüzeyleri arasında oluşan iki bölmenin (dört rotorlularda dört bölme) hacmi devamlı değişir. Bu durumda, hacmi büyüyen bölmede emme ve hacmi küçülen bölmede ise basınç meydana gelir. Bu pompalar, dişi tip pompalara göre daha yüksek basınç sağlar.

➤ **Pistonlu tip yağ pompası**

Pistonlu tip yağ pompalarında yağ, bir kam tarafından çalıştırılan piston vasıtası ile pompaya çekilir. Pompanın giriş ve çıkış yerlerindeki kontrol supapları yağın akış durumunu ve yönünü düzenler. Pistonun, kam ile devamlı temasını sağlamak için bir yay kullanılır. Pompanın pompalayacağı yağın miktarı, pistonların hareket kursunu ayarlamakla veya basınç supabı ile sağlanır. Piston aslında çift tesirli olarak çalışır. Bu tip yağ pompaları daha çok tek silindirli motorlarda kullanılır.

Şekil 3.5: Yağ pompası

3.4. Yağ Pompası Kontrolleri ve Arızaları

Motorun hareketli parçalarının düzgün ve yeterli yağlanabilmesi için yağ pompalarına büyük görevler düşer. Bu nedenle yağlama donanımı ve yağ pompalarının kontrolü ve tamiri yapılmalıdır.

Emiş borusu bağlantısında bulunan conta veya lastikler yırtılırsa sisteme hava girecek ve pompa yeteri kadar yağı ememeyecektir. Bu durumda yağlanan motor parçalarında anormal aşınmalar meydana gelecek ve neticede motor sıkışacaktır. Yağ pompasının çıkış basıncı motor devrinin artması ile birlikte artar. Yağ basıncı 4 bar basınç değerini aşarsa tahliye valfi açılır ve yağ kartere geri döner. Eğer tahliye valfi açık vaziyette sıkışırsa yağ basıncı yükselmeyecek, yukarıdaki nedenden dolayı motor sıkışacaktır. Eğer tahliye valfi kapalı pozisyonda sıkışırsa yağ basıncı çok yükselecek bu da yağ sızmalarına neden olacaktır. Eğer yağ pompası içersindeki kayıcı parçalar aşınırsa bu durumda da yağ basıncı düşecek ve sistemde yağlanan parçalar kısa sürede aşınacaktır.

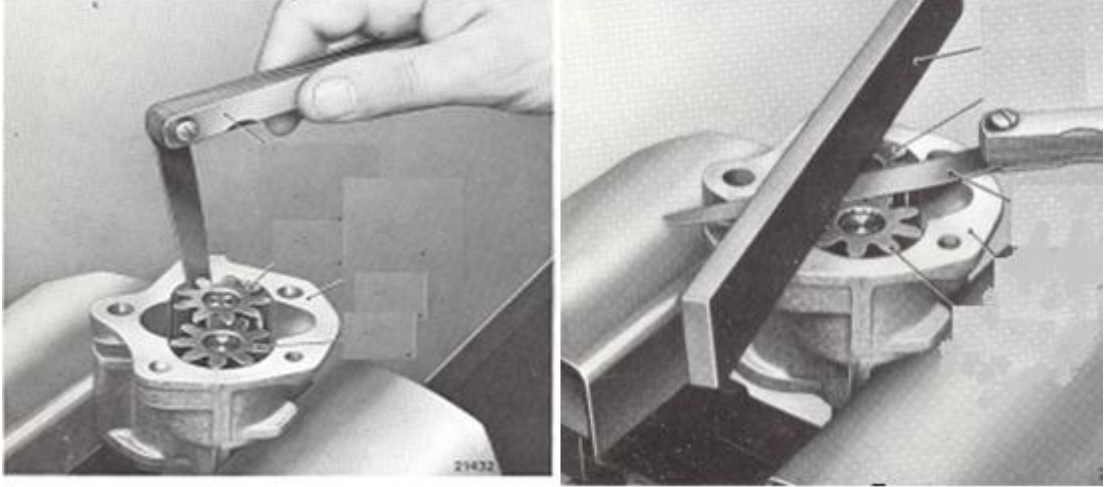
➤ Dişli tip yağ pompalarının kontrolleri ve arızaları

Pompayı oluşturan parçalar, uygun temizlik sıvıları ile iyice temizlendikten sonra dikkatlice kontrol edilir. Pompanın kontrolünde fabrikasının verdiği değerler esas alınır. Ancak pompaya ait herhangi bir ayar ve kontrol değeri bulunmuyorsa pompa dişlileri arasındaki boşluk 0,05 mm ile 0,15 mm'den fazla olursa dişliler değiştirilir. Dönen dişli mili, 0,05 mm'den fazla aşınmış ise değiştirilir.

Mil fazla aşınmış ise yağ pompası gövdesi de değiştirilir. Bazı pompalarda, dönen dişlilerin burçları değiştirilebilir şekilde yapılmıştır. Bu durumda, dişli aşınması normal ise milde fazla bir aşınma var ise fazla boşluk, burç değiştirmek suretiyle önlenir. Pompa gövdesi patlamış veya kırılmış ise veya yeni dişliler takıldığında dişliler ile pompa gövdesi arasında 0,08-0,10 mm'den fazla boşluk olursa pompa değiştirilir. Pompa dişlilerinin dişleri aşınmış veya kırılmışsa dişliler değiştirilir. Yağ pompasına hareket veren mil, pompa gövdesi içinde sağa sola hareket ettirilmelidir. Bu boşluk 0,15 mm'den fazla ise pompa gövdesi değiştirilmelidir. Pompa kapağındaki aşınma, yağ pompası dişlilerinin yukarıya doğru yükselmesine izin vererek pompa milinin çok fazla aksel gezinti yapmasına neden olur.

Aşınmış kapak mutlaka değiştirilmelidir. Yağ pompası aksel boşluğu pompa dişlisini aşağı yukarı hareket ettirerek pompa gövdesi ile dişli arasına sentil konmak suretiyle kontrol edilir. Bu gezinti 0,15 mm'den fazla olursa dişli değiştirilir. Dişli yüzeyleri ile pompa gövdesi arasındaki boşluk, bir cetvel, gönye ve sentille kontrol edilmeli 0,03 mm'den fazla ise dişliler değiştirilmelidir.

Bazı pompaların gövdeleri ile kapakları arasında conta bulunmadığı hâlde bazılarında özel contalar vardır. Bu contaların kalınlıkları çok önemlidir. Çünkü gereğinden daha kalın conta kapakla gövde arasındaki boşluğu artırdığı için pompanın yağ emme ve basma yeteneğini azaltır. Conta normalinden ince olursa pompa dişlileri dönmez. Yağ pompalarında kullanılacak contalar, yağ basıncını düşürmeyecek, dişlilerin sıkıştırmadan çalışmasını sağlayacak ve yağdan etkilenmeyecek malzemelerden yapılmalıdır. Yağ pompaları, motora takılmadan önce yağ emdirilerek motorun ilk çalıştırılmasında pompanın kolayca yağ emerek görevini yapması sağlanmalıdır.

Şekil 3.6: Yağ pompası kontrolü

➤ Rotorlu tip yağ pompaları kontrolleri ve arızaları

Rotorlu tip pompalar sökölüp gaz yağı ile iyice temizlendikten sonra basınçlı hava ile kurutulur. Dış rotor yerine takıldıktan sonra Şekil 3.6'da görüldüğü gibi iç rotor ile dış rotor arasındaki boşluk sentille ölçülür. Bu boşluk 0,25 mm'den az olmalıdır. Pompa kapağı oturma yüzeyine bir cetvel tutularak pompa gövdesi ile rotor yüzeyleri arasındaki boşluk sentil ile kontrol edilir. Bu boşluk 0,10 mm veya daha az olmalıdır. Dış rotor ile gövdesi arasındaki boşluk kontrol edilir. Bu boşluk 0,20 mm veya daha az olmalıdır. Pompa kapağı üzerine bir çelik cetvel koyarak sentille kapağın düzgünlüğü kontrol edilir. Kapaktaki eğiklik 0,03 mm'yi geçmemelidir.

Pompa mili üzerine yeni bir iç rotor takılırken rotor yüzeyi ile pompa mili üst ucu aynı hizaya gelecek şekilde, iç rotor pompa miline presle geçirilir ve pompa miline bir pimle tespit edilir. Pompa mili pompa gövdesine takıldıktan sonra pompa ters çevrilir ve pompa

milinin diğ er ucuna pompa hareket alma dişlisi 0,08 - 0,25 mm eksenel gezinti sağlayacak şekilde presle yerine takılır. Tespit pimi yerine takılarak iki ucu şişirilir.

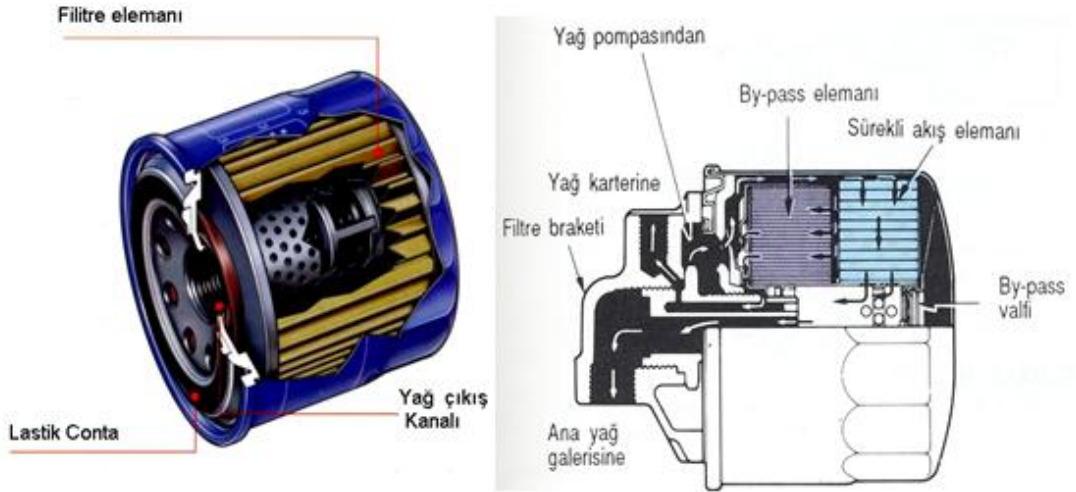
3.5. Yağ Filtreleri

3.5.1. Görevleri

Karbon zerrecikleri, toz ve pislikler motorun çalışması anında yağa karışabilir. Bu yabancı maddelerin bir kısmı karterin dibine çöker veya karterdeki yağ süzgeci ile tutulur. Ancak daha küçük zerrecikler, motorda devreden yağla birlikte yataklara kadar gider ve yatak ile muylu arasında sıkışıp yatağın ve muylunun aşınmasına neden olur. Yatakların ve muyluların bu gibi aşınmalarını ve arızalarını azaltmak ve önlemek için yağlama sistemlerinde yağ filtreleri kullanılır (Şekil 3.7). Filtreler yağ pompasının pompaladığı yağın tamamını veya bir kısmını süzerek yabancı maddelerin sisteme zarar vermesini önler.

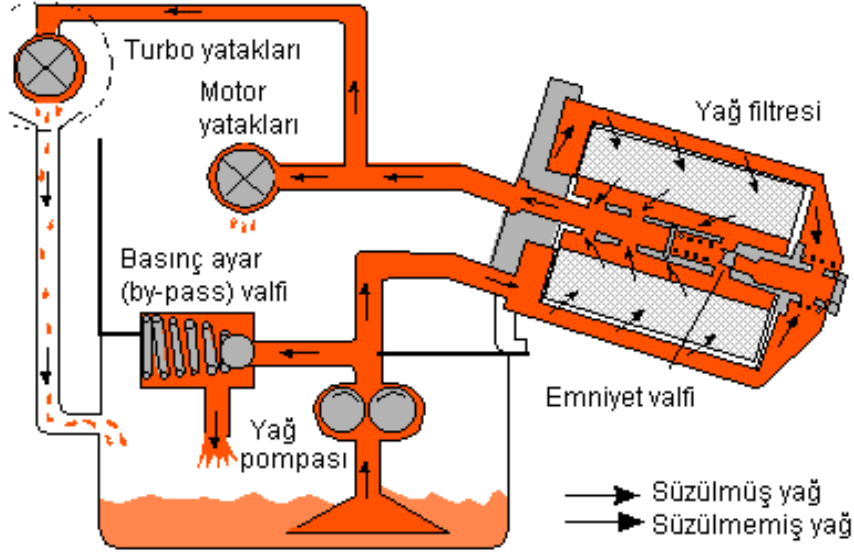
3.5.2. Çeşitleri

- Tek Parçalı (yekpare) tip yağ filtreleri
- Değ iştirilebilir yağ filtreleri (Kartuşlu tip yağ filtreleri)
- Çok plakalı yağ filtreleri

Şekil 3.7: Filtre

Bakım kolaylığı nedeni ile kartuşlu yağ filtresi daha çok kullanılmaktadır. Genellikle yağ filtresi dış kutu, yabancı maddeleri tutan bir filtre elemanı ve yağ sıcaklığı yüksek olduğu zaman veya filtre elemanı tıkanıp geçişine izin veren baypas valfine sahiptir. Kartuşlu tip yağ filtreleri çok kolay sökölüp takılabilir.

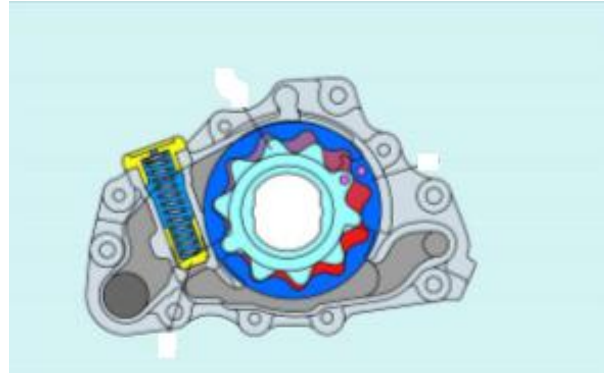

Şekil 3.8: Yağ filtre devresi

3.6. Yağ Basıncı Kontrol Supabı

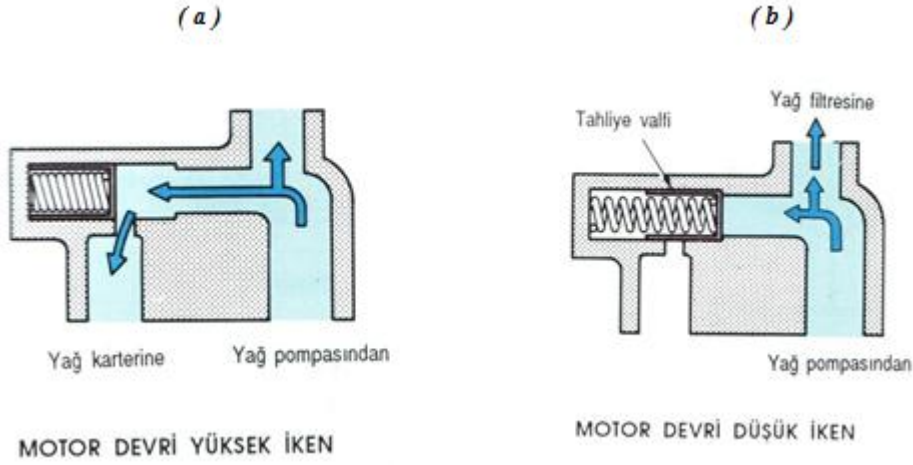
3.6.1. Görevi

Yağ pompası, motor parçalarının yağlanması için gerekenden daha çok miktarda yağ emebilir. Bu nedenle motor devri yükseldikçe motor yağ basıncının yükselmemesi için ana yağ kanalının herhangi bir yerine basınç ayar supabı yerleştirilir. Yağ basıncı ayar supabları üst karterde, yağ kanalı üzerinde bulunabileceği gibi doğrudan doğruya yağ pompasının üzerine de yerleştirilebilir.

Şekil 3.9: Basınç kontrol supabı

Basınç ayar supabları, normalden yüksek basınç oluştuğu zaman, yağın kısa devre yaparak yataklara gitmeden bir miktarının kartere geri dönmesini sağlar. Bu nedenle bu supaplara kısa devre supabı da denir.

Şekil 3.10: Basınç kontrol supabı çalışması

3.6.2. Yapısı ve Çalışması

Her basınçlı yağlama sisteminde, mutlaka basınç ayar supabı bulunur. Basınç ayar supabı bulunmadığı durumlarda, motor yüksek devirlerde çalışırken yağın basıncı çok yükselir. Bu durumda yüksek basınç etkisi ile silindir yüzeylerine fazla miktarda sıçrayan yağları yağ segmanları sıyıramaz. Basınç ayar supapları, her motor için fabrikasınca belirlenmiş basınçlara göre bir yayla kontrol edilen bilye veya plancırı çalıştırarak kısa devre kanalını açar. Bu supap mekanizması bir bilye, yay ve bir ayar vidasından oluşur. Supabın giriş kanalı, pompanın çıkış, yani yağ basıncı olan kanalı ile irtibatlıdır. Pompanın çıkış kanalına, pompaladığı yağın basıncı artınca basınç ayar supabının yayının basıncını yenerek yayı sıkıştırır. Böylece bilye supap yuvasından ayrılınca yağın bir kısmı emiş kanalına geri döner ve pompanın pompaladığı yağın basıncı azalır.

Yağ pompası temizlenmek veya tamir edilmek için söküldüğü zaman basınç ayar supabı mutlaka sökülmeli ve temizlenmelidir. Yağlama donanımında, yağ basıncının çok yükselmesini önlemek için basınç ayar supabı daima çalışır durumda olmalıdır. Genellikle bir müddet çalıştıktan sonra yağın içinde bulunan karbon zerreleri veya çamurlaşmış artıklar etkisi ile basınç ayar supabının çalışması aksar. Bu aksama iki şekilde belli olur: Birincisi supap açılmayacak şekilde sıkışır ve yağ basıncının çok yükselmesine neden olur, ikincisi açık durumda kalır, dolayısıyla yağ sızdırır ve yağ basıncı yükselmez. Bu durumda yataklar yeter miktarda yağla beslenemediği için kısa zamanda arızalanır.

3.7. Yağlama Donanımının Arızaları ve Belirtileri

Yağlama donanımında arıza olması, motor parçalarına zarar verir ve motorun çalışmaz hâle gelmesine sebep olur. Başlıca arıza belirtileri şunlardır:

➤ **Yağ basıncının düşük olması:**

Yağ basıncının düşük olmasının nedeni genellikle, basınç ayar supabının yayının zayıflaması, pompa dişli veya rotorların aşınması, yağ sızdıran rekor ve boruları, aşınmış yataklar ve muyludur. Eskimiş bir motorda aşınmış yataklar yağın fazla geçmesine izin verir. Yağ pompası bu boşlukları dolduramayacağı için basınç düşük olur.

➤ **Yağ basıncının yüksek olması:**

Basıncın yükselmesine, basınç ayar supabının sıkışması neden olur. Bundan başka supap yayının basıncının artması, yağ kanallarının tıkanmış olması ve normalden daha kalın yağ kullanılması gibi nedenler yağ basıncını yükseltir.

➤ **Fazla yağ sarfiyatı olması:**

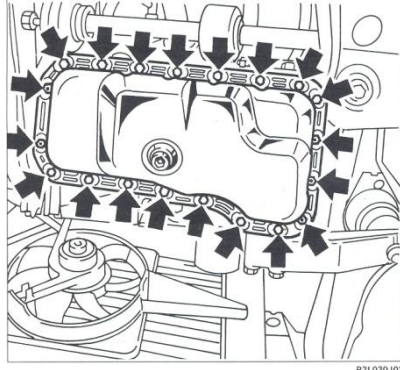
Genellikle fazla yağ sarfiyatına, doğrudan doğruya yağlama sistemi nedeni olmaz. Fazla yağ sarfiyatına; yüksek motor hızı, dış sızıntılar, aşınmış yataklar, aşınmış supap kılavuzları, aşınmış veya sıkışmış silindir ve segmanlar neden olmaktadır.

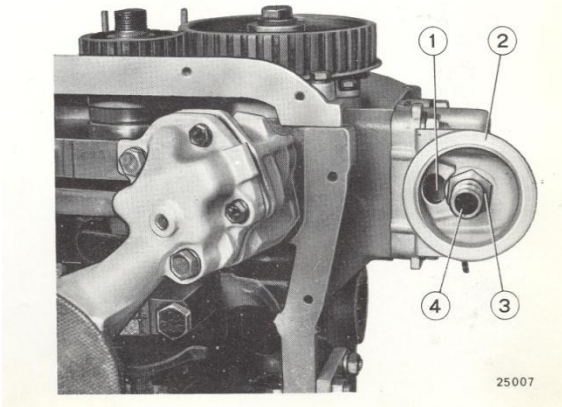
➤ **Yağın incilmesi ve çamurlaşması:**

Yağın incilmesi, motorun çalışma şartlarına bağlıdır. Örneğin, motor soğuk havalarda kısa mesafelerde çalışıyorsa motor çalışma sıcaklığına kolay ulaşamaz. Böyle çalışma durumlarında motor genellikle çalışma sıcaklığının altında çalışır. Bu şartlar altında yanma odasında yoğunlaşan benzin, segman ve silindir sürtünme yüzeyleri arasından kartere sızarak yağı inceltir. Ayrıca yanma sonu oluşan ve kartere kaçan su buharının yoğunlaşmasından oluşan su da motor yağını inceltir. Motor soğuk çalıştığı zamanlar, benzin ve su buharları, karter havalandırma sistemi ile dışarı atılamaz, karterde toplanarak yoğunlaşır ve yağa karışarak yağı inceltir. Bu pislikler krank mili ile çalkalanarak çamurlaşmaya neden olur. Çamurlaşan bu artıklar yağ süzgecini tıkar ve yağlama güçlükleri yaratır.

UYGULAMA FAALİYETİ

Yağ pompasının kontrollerini ve değişimini yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none">➤ Motor yağını boşaltınız ve karteri sökünüz.	 <ul style="list-style-type: none">➤ Öğrenme faaliyetinde ilgili bölümü okuyunuz ve uygulayınız.➤ Karteri 2. uygulama faaliyetine göre sökünüz. Not: Karteri sökerken bazı araçlarda karter muhafazası olabilir. Öncelikle muhafazanın sökülmesi gerekir. Karter sökme işlemi motor araçtan indirildikten sonrada yapılabilir. Karter cıvatalarını sökerken karterin dört köşesinde cıvata kalacak şekilde çevre cıvatalar sökülür ve karter alttan desteklenerek diğer dört cıvata sökülür.
<ul style="list-style-type: none">➤ Yağ pompasını ve yağ emniyet supabını sökünüz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Aracın marka ve modeline uygun olarak ilgi kataloğundan işlemin sökme sırasını takip ederek uygulayınız.
<ul style="list-style-type: none">➤ Yağ pompasının ve yağ emniyet supabının kontrollerini yapınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Yağ pompasının ve yağ emniyet supabının kontrollerini öğrenme faaliyetinden okuyarak uygulama yapınız.
<ul style="list-style-type: none">➤ Onarım için gerekli yedek parçaları belirleyiniz ve temin ediniz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Gerekli parçaları belirleyerek listeleyiniz. Not: Yağ pompası ve emniyet supabı araçların marka model ve tiplerine göre yapısal özellik göstermektedir. Aracın ilgili kataloğunu inceleyiniz.

<p>➤ Yağ pompasını ve yağ emniyet supabını takınız.</p>	 <p>➤ Aracın marka ve modeline uygun olarak ilgi kataloğundan işlemin takma sırasını uygulayınız. Yağ pompasının contasını takmayı unutmayınız. Kesinlikle yapıştırıcı, silikon kullanmayınız. Conta oturma yüzeylerinde toz pislik olmamasına dikkat ediniz. Yağ pompası herhangi bir sebepten ötürü yüzeye tam oturmayacak olursa hava alacak ve yağı kanallara pompalayamayacaktır.</p> <p>Not: Aracın kataloğunu dikkatlice okuyarak takma işlemini yapınız.</p>
<p>➤ Karteri takınız.</p>	<p>➤ Karteri 2. uygulama faaliyetine göre takınız.</p> <p>➤ Karter contasına sızdırmazlık için sıvı conta kullanınız. Karteri takarken önce köşelerden cıvata ile tutturunuz. Daha sonra diğer cıvataları sıkınız.</p>
<p>➤ Karter yağ tapasını ve yağ filtresini takıp motor yağını doldurup çalıştırınız.</p>	

	<ul style="list-style-type: none">➤ Karter tapasına yeni conta takınız.➤ Tapayı elle tutturunuz ve uygun anahtarla sıkınız.<ul style="list-style-type: none">• Pompadan gelen yağ geliş kanalı• Filtre oturma yüzeyi• Filtre pasosu• Ana yağ galerisine giden yağ kanalı➤ Yağ filtresini yağ ile doldurunuz. Conta oturma yüzeyini yağlayınız. Filtreyi yerine elle tutturunuz ve elle sıkınız. Kesinlikle anahtar kullanmayınız.
--	--

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri		Evet	Hayır
1	Yağ pompasını ve yağ emniyet supabını söktünüz mü?		
2	Yağ pompasının ve yağ emniyet supabının kontrollerini yaptınız mı?		
3	Yağ pompasını ve yağ emniyet supabını taktınız mı?		
4	Karteri, yağ tapasını ve yağ filtresini takıp motor yağını doldurup çalıştırdınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

- I. Yağın basıncını yükseltir.
II. Yağın basıncını düşürür.
III. Yağı filtre eder.
1. Yukarıdakilerden hangisi veya hangileri yağ pompasının görevlerindedir?
A) Yalnız I
B) I-II
C) I-III
D) II-III
2. Yağ emniyet supabının görevi nedir?
A) Yağın basıncını yükseltir.
B) Yağın basıncını sabit tutar.
C) Yağı temizler.
D) Yağı soğutur.
3. Yağ emniyet supabı aşağıdakilerden hangisinde bulunur?
A) Karterde
B) Ön kapakta
C) Yağ pompasında
D) Silindir kapağında
4. Yağlama sisteminde yağın toz ve pisliklerden temizlenmesini sağlayan sistem elemanı hangisidir?
A) Yağ pompası
B) Silindir kapağı
C) Yağ filtresi
D) Yağ emniyet supabı
5. Aşağıdakilerden hangisi yağ pompası çeşitlerinden değildir?
A) Diyaframli pompalar
B) Dişli tip pompalar
C) Rotorlu tip pompalar
D) Paletli tip pompalar

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-4

AMAÇ

Yağ radyatörünün ve bağlantılarının kontrollerini ve değişimini yapabileceksiniz.

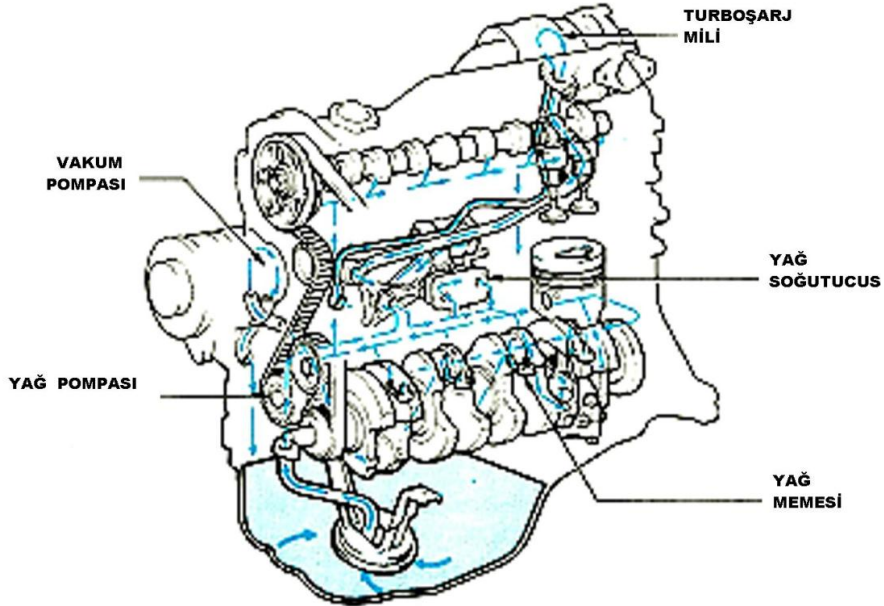
ARAŞTIRMA

- En yakın servise giderek araçlarda kullanılan yağ radyatörlerini ve bağlantılarını inceleyiniz. İnceleme sonuçlarınızı rapor hâline getiriniz.

4. YAĞ SOĞUTMA SİSTEMLERİ (INTERCOOLING)

4.1. Görevleri

Yağ pompası tarafından basılan motor yağı, yağ filtresi, yağ karteri ve yağ soğutucu gövdesi içinden geçerken motor soğutma suyu tarafından soğutulur. Yağ daha sonra motorun ana yağ kanallarına doğru akar.

Şekil 4.1: Motor üzerinde yağ soğutucusu

4.2. Yapısı ve Çalışması

Bazı motorlarda, motor yağının daha iyi soğumasını sağlamak için yağ radyatörü kullanılır. Alt karter hava akımı ile temas etmediği veya hava akımı bulunmadığı için de yağ soğutma radyatörleri kullanılabilir. Özellikle dizel motorlarda su ile soğutulan tipi yaygın olarak kullanılır.

Yağın radyatörde devri, yağ pompası tarafından yapılır. Radyatörün soğutulmasında hava veya soğutma suyu kullanılır.

Isı yüksek değerlere çıktığında yağın özelliği bozulacağından ısının fazlasını soğutucu üzerinden soğutma sıvısına iletir.

Motor yapısına göre soğutucu motorun önünde, yanında veya radyatörün altında bulunur.

4.3. Parçaları

Yağlama sistemine ek olarak radyatör, giriş kumanda valfi, çıkış kontrol valfi ve bağlantılarından oluşmaktadır. Yağın sistemdeki devirdaimini yağ pompası sağlar.

4.4. Yağ Radyatörü

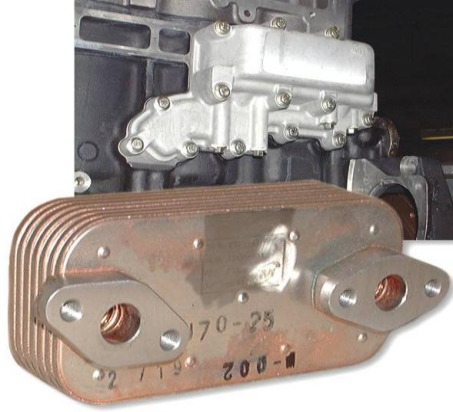
4.4.1. Görevi

Yağ radyatörünün görevi; ısınan motor yağını, yağ soğutma sisteminde tipine göre soğutma suyu ile veya hava ile soğutmaktır.

4.4.2. Çeşitleri

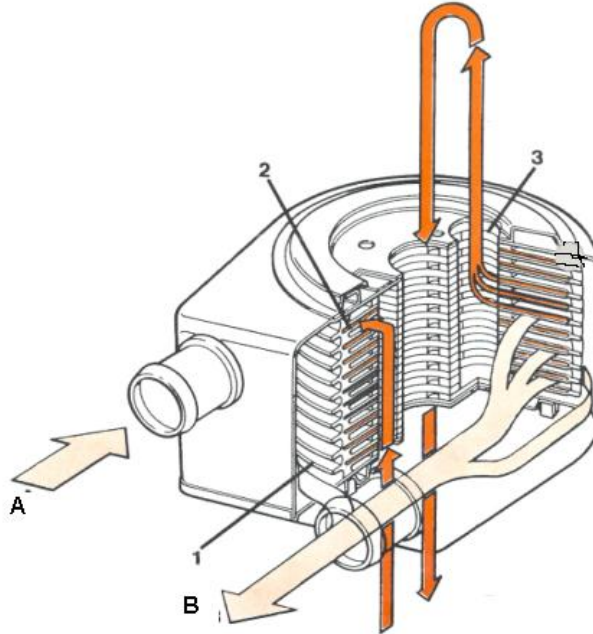
Soğutma suyu ve hava ile soğutan çeşitleri vardır.

Motor yapısına göre soğutucu motorun önünde, yanında veya radyatörün altında bulunur.

Resim 4.1: Yağ radyatörü

4.4.3. Yapısal Özellikleri ve Çalışması

Şekil 4.2: Yağ soğutucusu

Yukarıda bir yağ soğutucu şekli görülmektedir. Burada A ile gösterilen kanaldan soğutma suyu girerek B ile gösterilen kanaldan çıkar ve radyatör içerisindeki yağın soğumasını sağlar.

Burada 1 numaralı kısımlar yağ kanallarının içine yerleştirilmiş paslanmaz çelik soğutma plakalarıdır.

2 numaralı yağ radyatörü giriş kumanda valfi, motorun sıcak yağını alır ve soğutucu plakalara dağıtır. Şekildeki 3 numaralı yağ radyatörü çıkış valfi ise soğutucu plakalardan soğumuş yağı alır ve filtreye gönderir.

UYGULAMA FAALİYETİ

- Yağ radyatörünün ve bağlantılarının kontrollerini ve değişimini yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Yağ radyatörünün arızasını teşhis ediniz.	➤ Yağ radyatöründe yağ ve soğutma sıvısı kaçağı yönünden kontrol ediniz.
➤ Yağ radyatörünün bağlantılarının kontrol ediniz.	➤ Yağ radyatörü yağlama yağı ve soğutma sıvısı bağlantılarında sızıntı kontrolü yapınız.
➤ Motor yağını ve suyunu boşaltınız.	➤ Motor yağı ve soğutma sıvısının (soğutma sıvısı ile soğutan modellerde) tekrar kullanılması için temiz bir kaba motor suyunu boşaltınız.
➤ Ön tamponu sökünüz.	➤ Yağ radyatörü aracın önünde diğer radyatörlerin bulunduğu yerde ise ön tamponu sökünüz.
➤ Yağ radyatörünün yağ bağlantılarını sökünüz.	➤ Radyatöre yağ giriş ve çıkış bağlantılarını sökünüz. ➤ Yağ soğutucusunun soğutma suyu bağlantılarını sökünüz (soğutma sıvısı ile soğutulan modellerde).
➤ Yağ radyatörünü sökünüz ve kontrollerini yapınız.	➤ Kontroller sonunda radyatörde tıkanıklık yağ ve soğutma sıvısının dolaşımına zorluk olan durumlar var ise radyatör temizlenmeli veya değiştirilmelidir.
➤ Yağ radyatörünü araç üzerine takınız.	➤ Radyatörün yerine doğru olarak takıldığından emin olunuz. ➤ Motor yağı bağlantılarını sızıntı yapmayacak şekilde doğru olarak takıldığından emin olunuz. ➤ Soğutma suyu giriş ve çıkışlarını takarken su kaçağı olmamasına dikkat ediniz.
➤ Ön tamponu takınız.	➤ Ön tampon ve söktüğünüz diğer aksesuarları geri takınız.
➤ Yağ seviyesini kontrol ediniz ve motoru çalıştırarak test ediniz.	➤ Motor yağını doldurunuz. ➤ Motor soğutma sıvısını doldurunuz ve havasını alınız. ➤ Motor yağ seviyesini kontrol ediniz. ➤ Motoru çalıştırarak yağ radyatörünü kontrol ediniz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütler		Evet	Hayır
1	Yağ radyatörünün arızasını teşhis ettiniz mi?		
2	Yağ radyatörünün bağlantılarını kontrol ettiniz mi?		
3	Yağ radyatörünü söktünüz mü?		
4	Yağ radyatörünün kontrollerini yaptınız mı?		
5	Yağ radyatörünü araç üzerine taktınız mı?		
6	Yağ seviyesini kontrol edip motoru çalıştırarak test edebildiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınızı “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Yağ pompası tarafından basılan motor yağı, yağ filtresi, yağ karteri ve
..... gövdesi içinden geçerken motor soğutma suyu tarafından soğutulur.
2. Yağın radyatörde devir daimi..... tarafından yapılır.
Özellikle dizel motorlarda tip bir yağ soğutucusu yaygın olarak kullanılır.
3. Radyatörün soğutulmasında veya kullanılır.
4. Bazı motorlarda, motor yağının daha iyi soğumasını sağlamak için
..... kullanılır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi motordaki yağın görevidir?
A) Motorun erken ısınmasını sağlamak
B) Düzgün ateşlemeyi sağlamak
C) Yakıt tasarrufu sağlamak
D) Sürtünmeye bağlı aşınmayı önlemek
2. Motorda, çalışan parçaların temizliğini hangi sistem sağlar?
A) Yağlama sistemi
B) Yakıt sistemi
C) Ateşleme sistemi
D) Soğutma sistemi
3. Aşağıdakilerden hangisi hava soğutmalı motorun soğutma sistemi parçasıdır?
A) Radyatör
B) Karbüratör
C) Su pompası
D) Hava kanatçıkları
4. Yağ çubuğunun görevi aşağıdakilerden hangisidir?
A) Hidrolik seviyesini gösterir.
B) Motor yağı seviyesini gösterir.
C) Antifriz seviyesini gösterir.
D) Motor suyu seviyesini gösterir.
5. Radyatör aşağıdakilerden hangisine depoluk eder?
A) Soğutma sıvısına
B) Motor yağına
C) Hidrolik yağına
D) Motorine
6. Aşağıdakilerden hangisi motorun hararet yapmasına neden olur?
A) Depodaki yakıtın az olması
B) Yakıt sisteminin hava yapması
C) Radyatör peteklerinin tıkanması
D) Akünün tam şarj yapılması
7. Motor çok sıcak iken radyatöre soğuk su konulması, aşağıdakilerden hangisine sebep olur?
A) Motor sıcaklığının artmasına
B) Motor silindir kapağının çatlamasına
C) Motorun stop etmesine
D) Motorun çekiş gücünün artmasına

8. Aşağıdakilerden hangisi motorun hararet yapmasına sebep olur?
- A) Lastiklerin havasının fazla olması
 - B) Bujilerin arızalı olması
 - C) Karbüratör soğutucusunun arızalı olması
 - D) Otomatik soğutucu fanın arızalı olması
9. Motorlar soğutma sistemine göre nasıl sınıflandırılır?
- A) Su ve hava soğutmalı
 - B) Su ve yağ soğutmalı
 - C) Hava ve benzin soğutmalı
 - D) Yağ ve motorin soğutmalı
10. Vantilatör kayışı kopmuş ise aşağıdaki arızalardan hangisi meydana gelir?
- A) Motor hararet yapar.
 - B) Motor suyu soğur.
 - C) Motor suyuna yağ karışır.
 - D) Motor hemen durur.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	A
2	C
3	C
4	C
5	B
6	A
7	B
8	D
9	D
10	Doğru

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	A
2	B
3	C
4	D
5	B

ÖĞRENME FAALİYETİ-3'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	A
2	B
3	C
4	C
5	A

ÖĞRENME FAALİYETİ-4'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	yağ soğutucu
2	yağ pompası
3	su ile soğutulan
4	hava, soğutma suyu
5	yağ radyatörü

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	A
3	D
4	B
5	A
6	C
7	B
8	D
9	A
10	A

KAYNAKÇA

- ÖZDAMAR İbrahim, Bilal YEKKEN, **Benzin Motorları**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1998.
- Hasan ERSOY, M. Emin AKAY, Adnan GİRAY, **Motor Ayarları Atölyesi İş ve İşlem Yaprakları**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987.
- www.obitet.gazi.edu.tr